

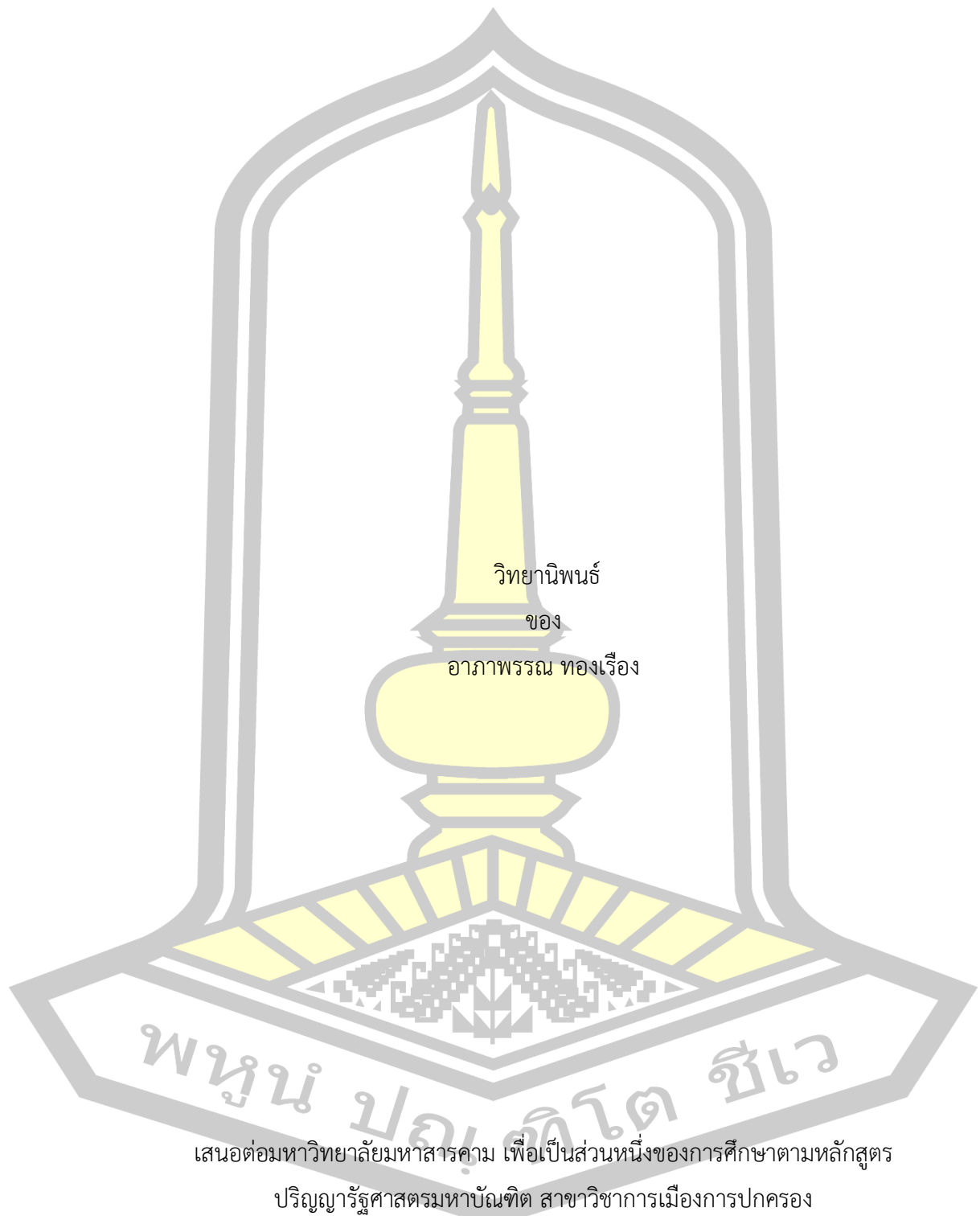
การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

วิทยานิพนธ์
ของ
อภาพรรณ ทองเรือง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง
มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

วิทยานิพนธ์

ของ

อภาพรรณ ทองเรือง

เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง

มิถุนายน 2564

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

The Communication of Khon Tam Association in Mun River Conservation

A-pharphan Thongrueng

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of Requirements
for Master of Political Science Program in Politics and Governments (Politics and
Government)

June 2021

Copyright of Mahasarakham University

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวอาภาพรณ ทอง
เรือง แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการเมืองการปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ

(ผศ. ดร. วินัย ผลเจริญ)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รศ. ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง)

.....กรรมการ

(ผศ. ดร. ญัฐกานต์ อัครพงศ์พิศักดิ์)

.....กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

(รศ. ดร. ภักดี โพธิ์สิงห์)

มหาวิทยาลัยอนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญา รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการเมืองการปกครอง ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

.....
(ผศ. กันดา วิลาชัย)

คณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง

.....
(รศ. ดร. กริสน์ ชัยมูล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล		
ผู้วิจัย	อาภาพรรณ ทองเรือง		
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร. อลงกรณ์ อรรคแสง		
ปริญญา	รัฐศาสตรมหาบัณฑิต	สาขาวิชา	การเมืองการปกครอง
มหาวิทยาลัย	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	ปีที่พิมพ์	2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล เป็นการวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารตามแนวคิดของเดวิด เค. เบอร์โล (David K.Berlo) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์บริบททางสังคม แนวคิด รูปแบบ วิธีการในการสื่อสาร ประเด็นและเนื้อหาในการสื่อสาร (Textual Analysis) จากผลงานของสมาคมคนทาม ซึ่งได้รับการเผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆที่สื่อสารสู่สาธารณะ และการสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยมีความมุ่งหมายของการวิจัยที่จะศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลและศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของ “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล”

ผลการศึกษาพบว่า การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล เป็นการพัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหวที่สะท้อนภาพของขบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่ ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวอย่างสันติวิธี หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและความรุนแรง โดยใช้การสื่อสารซึ่งกันในพื้นที่มีบทบาทในการ เป็นผู้กำหนดประเด็น เนื้อหา รวบรวมข้อมูล สังเกตการณ์และสามารถนำเสนอสู่สาธารณะผ่าน การสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ตามช่องทางการสื่อสารที่บุคคลหรือกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ โดยมีการนำเสนอในประเด็นทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อเป้าหมายในการอนุรักษ์และปกป้องแม่น้ำมูล

ซึ่งกระบวนการสื่อสารสู่สาธารณะของสมาคมคนทามในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ประกอบไปด้วย 1. ผู้ส่ง(source) 2. ข้อมูลข่าวสาร (message) 3. ช่องทางในการส่ง (channel) 4. ผู้รับ (receiver) โดยผู้ส่งสารจะมีความแม่นยำในด้านข้อมูล มีระดับความรู้ในเชิงพื้นที่ที่มีความเข้าใจในประเด็นปัญหา สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตผู้คนกลุ่มแม่น้ำมูล บริบททางสังคม การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์และความหลากหลายของพืชพันธุ์ในป่าทามบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล โดยข้อมูลข่าวสารที่ถูกนำเสนอจะมีความแตกต่างและหลากหลายตาม

สถานการณ์ และประเด็นของผู้ส่งสารทั้งเป็นการรายงานสถานการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแม่น้ำมูล หรือนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องความอุดมสมบูรณ์ของป่าทาม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติกลุ่มแม่น้ำมูล วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ในเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงการแสดงถึงพลังเครือข่ายและความเข้มแข็งของกลุ่ม และเรื่องราวของการเคลื่อนไหว และการต่อสู้ ผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การรายงานข่าว สารคดี ฌอนอีสาน บทกอลอง บทเพลง ซึ่งถูกนำเสนอผ่านพื้นที่สาธารณะ ทั้งทางสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก เพื่อไปยังกลุ่มผู้รับที่มีความหลากหลาย โดยกลุ่มผู้รับสาร จะเป็นออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มผู้รับสารที่เป็นประชาชนในพื้นที่ ส่งผลต่อการมีทัศนคติ ระดับความรู้ความเข้าใจ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลการต่อรับรู้ การถอดรหัส การเข้าใจ ความหมายง่าย มีความรู้สึกร่วมและสนใจกับสิ่งที่นำเสนอ สามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการเห็น การได้ยิน ได้ง่ายและรวดเร็วกว่าผู้รับสารกลุ่มอื่นที่ 2 กลุ่มผู้รับสารที่ต้องการข้อมูลและเปิดรับสารนั้นจริงๆ กลุ่มนี้จะมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน หรือเชิงลึก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทักษะความชำนาญในเรื่องที่ต้องการรับสาร ทำให้เข้าใจในเรื่องที่สมาคมคนทามในฐานะของผู้ส่งสารต้องการสื่อสารได้โดยง่าย 3 กลุ่มผู้รับสารที่เปิดรับเนื้อหาเฉพาะในบางประเด็นผู้รับสารกลุ่มนี้จะมีระดับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องที่สมาคมคนทามนำเสนอมากน้อยต่างกัน ทำให้ การรับรู้ระหว่างผู้ส่งสาร (สมาคมคนทาม) และผู้รับสารอาจมีความคลาดเคลื่อนได้สูงกว่าผู้รับสารในกลุ่มอื่นๆ

ด้านปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลพบว่าในการสร้างสื่อที่ตรงตามความต้องการและการเข้าถึงของกลุ่มคนที่หลากหลาย โดยพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาจจะมีจุดร่วมหรือจุดต่างอันเนื่องมาจากคุณลักษณะทางสังคมของบุคคลนั้น ซึ่งมีผลต่อการสร้างการรับรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และข้อจำกัดทางกำลังคน อุปกรณ์ในการผลิตสื่อ งบประมาณที่เพียงพอ รวมถึงกระบวนการพัฒนานักสื่อสารรุ่นใหม่ที่ต้องใช้ระยะเวลาและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

คำสำคัญ : กระบวนการสื่อสาร, การอนุรักษ์แม่น้ำมูล, สมาคมคนทาม, ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

TITLE	The Communication of Khon Tam Association in Mun River Conservation		
AUTHOR	A-pharphan Thongrueng		
ADVISORS	Associate Professor Alongkorn Akkasaeng , Ph.D.		
DEGREE	Master of Political Science Program in Politics and Governments	MAJOR	Politics and Government
UNIVERSITY	Maharakham University	YEAR	2021

ABSTRACT

This recent thesis ‘The Communication of Khon Tam Association in Mun River Conservation’ is a qualitative research, and its data was analyzed based on David K.Berlo’s communication model. It analyzed social context, attitude, process, communication method, topic, and communication contents (Textual Analysis) received from Khon Tam Association’s works, which have been presented to the public via various channels, depth interview and data collection. The research aimed to study the communication of Khon Tam Association in Mun River Conservation and problems as well as limitations in their communition.

The results have found that the communication of Khon Tam Association in Mun River Conservation is motor development reflecting new moment process which is a peace movement, avoiding confrontation and violence through communication. Local people had a role in proposing topic, content, data collection, and monitoring; after that, they were able to present to the public through media forms. Their presentation contained both direct and indirect issues for the aim of conserving and protecting Mun River.

Khon Tam Association’s communication model in conserving

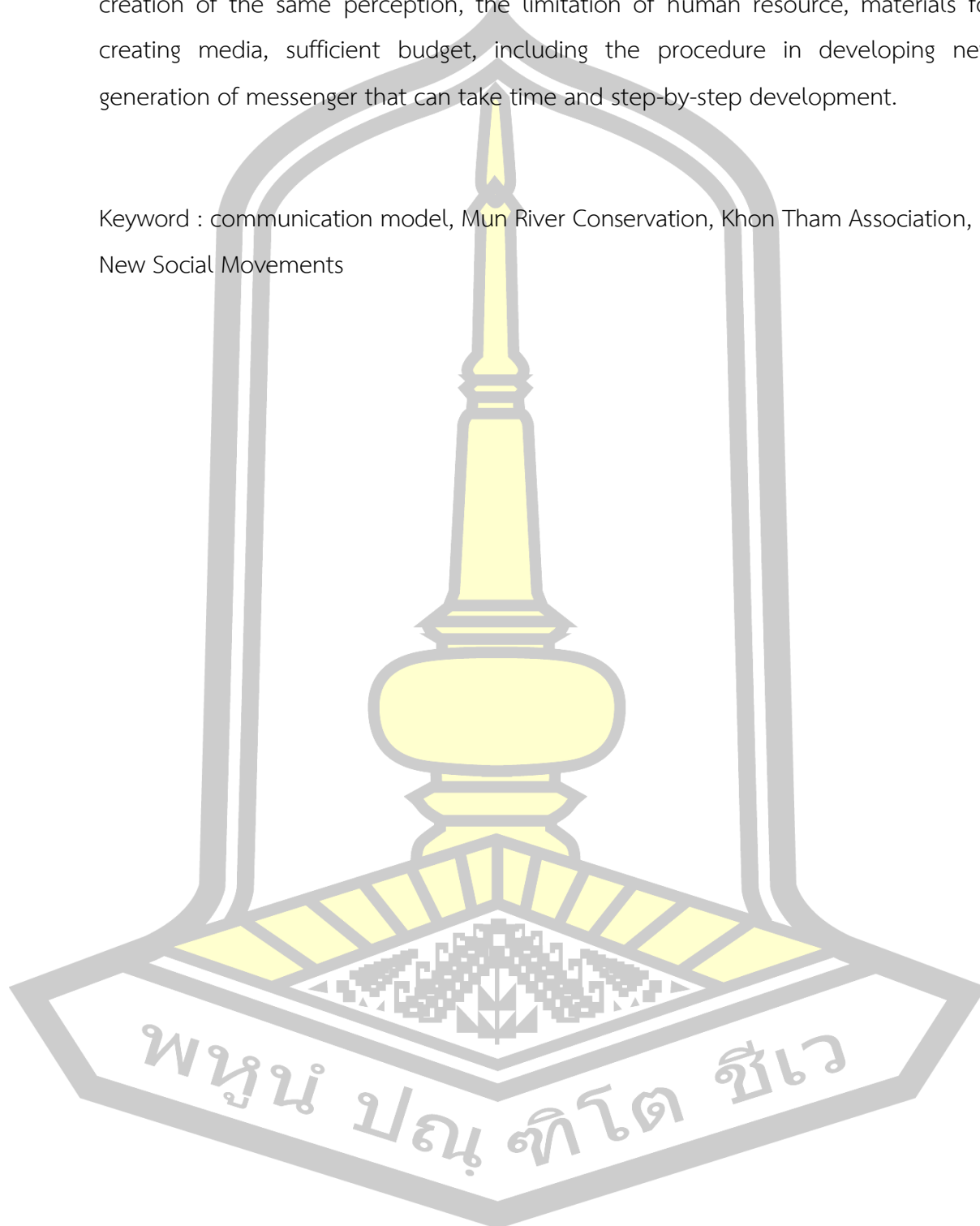
Mun River consisted of 1. source, 2. message, 3. channel and 4. receiver. The messengers had precise information, knowledge of the local area, and understanding their issues, and they also could explain changes happening to local people in Mun River, social context, ecosystem, and the variety of plants in Tham forest around Mun River. The information presented was varied and different depending on situations and the messengers' topics, the situations that could be general in Mun River or Tham forest's abundance, ecosystem's abundance, Mun River's natural resource, way of life, belief, custom, ritual, symbolical culture, as well as the power of the network, the strength of the group, updated movement, and the battle. These all were presented through various channels such as news report, documentary, Phaya E-san, poets, lyrics, which were approached by the public in both main and alternative media for different groups of people.

Message receiver groups were separated into 3 groups. The first group is local people who influenced the attitudes, the level of understanding, and radical culture that is similar to the messengers. This is the important factor for battling, decoding, straightforward understanding, engaged emotion, and interest. These people could effortlessly and readily approach the communication in the process of interpersonal communication by seeing and hearing more than other people. The second group is message receivers who really wanted information and were really open to that information. This group had basic or deep understanding; most of them are skillful in the information that they want to receive. Therefore, they easily understand the message sent by Khon Tham Association. The third group is the one who is open to some contents. The people in this group had different basic understanding sent out by the Association, and it may create the errors in the perception between the messenger and message receiver higher than other group.

Problems and limitations of the communication of Khon Tham Association in Mun River Conservation are to create the materials that are corresponding to the needs and the accessibility of different groups of people by considering relationship plan between people. By considering this difference, it can

show joining point or different point due to that person's society, which affects the creation of the same perception, the limitation of human resource, materials for creating media, sufficient budget, including the procedure in developing new generation of messenger that can take time and step-by-step development.

Keyword : communication model, Mun River Conservation, Khon Tham Association, New Social Movements

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล” สำเร็จลุล่วงด้วยดี นั้น ดิฉันได้รับความกรุณาจากบุคคลสำคัญหลายท่าน ซึ่งผู้มีพระคุณท่านแรกคือผู้วิจัยขอกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่ง คือ รองศาสตราจารย์ ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ คอยให้คำชี้แนะแนวคิด ติดตามทวงถาม ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ จนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำ เสร็จลงได้อย่างสมบูรณ์ เช่นเดียวกับคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ให้ข้อเสนอแนะที่เป็น ประโยชน์ตั้งแต่วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ยังเป็นเพียงเค้าโครงงานกระทั่งสำเร็จเป็นรูปเล่ม

ขอขอบคุณ นางผา กองธรรม นายปัญญา คำลาภ นายประพันธ์ ภาชู นายประดิษฐ์ โกศล นางสาววิภาดา ฉุนกล้า นายอภิรักษ์ สุธารวรรณ นายบุญเกิด คำคุณ และกลุ่มสมาคมคนทามทุกท่าน ที่ ให้ได้ใจขอมูล อันเป็นคุณค่าต่อวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ท้ายที่สุด และที่ขาดไม่ได้ขอกราบขอบพระคุณ นางเพ็ญแข ทองเรือง ด.ต.อนุวัฒน์ ทองเรือง มารดา บิดา ผู้ให้การอบรมบ่มเพาะปลูกฝังรากฐานแนวความคิดการดำเนินชีวิตให้เกิดความมุ่งมั่น มุ มานะ ที่เป็นพลังเสมอมา ขอบคุณเพื่อน และผู้ที่คอยเป็นกำลังใจในการศึกษาหลักสูตรรัฐศาสตร มหาบัณฑิตด้วยดีตลอดมา

อาภาพรรณ ทองเรือง

พนุ่ ปณุ จิตโต ชีเว

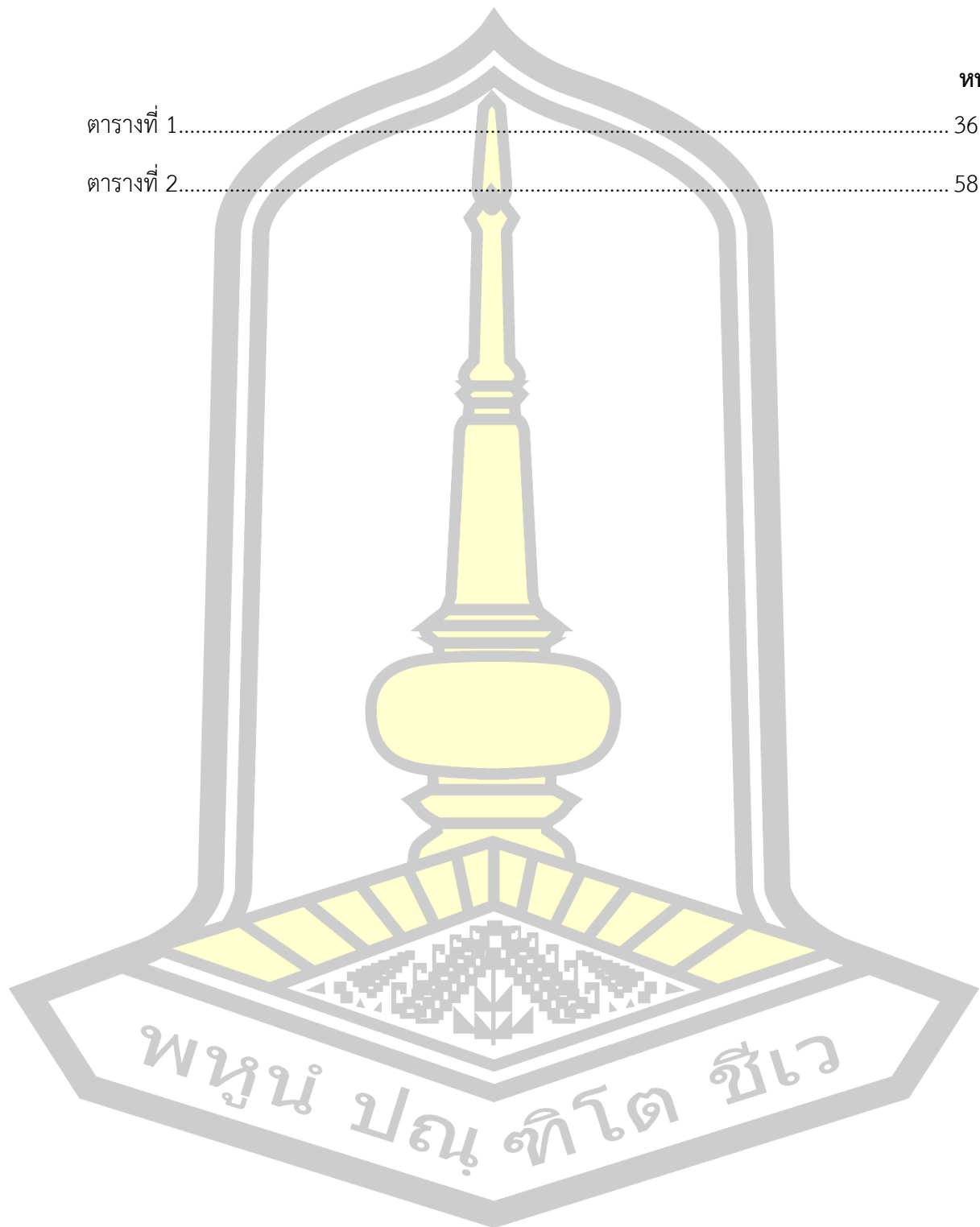
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ฉ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฌ
สารบัญ.....	ญ
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพประกอบ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
ทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR).....	8
แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements-NSM).....	11
ทฤษฎีสังคมวิทยา (Sociological Analysis).....	13
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	16
บริบทของสมาคมคนทาม	19
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	23
กลุ่มผู้ให้ข้อมูล.....	23
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	23

การเก็บรวบรวมข้อมูล	24
การกระทำกับข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล	25
การวิเคราะห์ข้อมูล	26
บทที่ 4 การวิเคราะห์การสื่อสาร ปัญหา และข้อจำกัดของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล .	27
ความเป็นมาของขบวนการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล	27
การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล	31
สมาคมคนทามในบทบาทของผู้สื่อสาร	31
ข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารของสมาคมคนทาม	34
(1) การสื่อสารสาธารณะ	34
(2) การสื่อสารเพื่อการสร้างเครือข่ายภายนอกและการสร้างความเข้มแข็ง ภายใน	47
(3) รูปแบบการสื่อสารวัฒนธรรม	52
(4) รูปแบบการสื่อสารโดยงานวิจัยและข้อมูลวิชาการ	59
ผู้รับสาร 62	
ปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล	63
บทที่ 5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	65
สรุปผลการศึกษา	65
อภิปรายผล	70
ข้อเสนอแนะ	72
บรรณานุกรม	74
ภาคผนวก	77
ประวัติผู้เขียน	83

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1.....	36
ตารางที่ 2.....	58

สารบัญภาพประกอบ

หน้า

ภาพประกอบที่ 1 ตัวแบบพื้นฐานของการสื่อสาร SMCR Model ของ เดวิด เค. เบร์โล (David K. Berlo).....	9
ภาพประกอบที่ 2 แบบจำลองการสื่อสารของเบร์โล.....	9
ภาพประกอบที่ 3 วิธีการรวบรวมข้อมูล	25
ภาพประกอบที่ 4 กรอบการวิเคราะห์ข้อมูล	26
ภาพประกอบที่ 5 ตัวอย่างการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อกระแสหลัก “ไทยพีบีเอส” ของนักข่าวพลเมือง (กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ).....	43
ภาพประกอบที่ 6 ตัวอย่างการเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อทางเลือกของสมาคมคนทาม.....	44
ภาพประกอบที่ 7 การนำเสนอผ่านช่องทาง facebook ส่วนบุคคล “ปัญญา สื่อเสียงคนอีสาน”	45
ภาพประกอบที่ 8 การนำเสนอผ่านช่องทาง : เพจนักสืบสายน้ำ Esanvoice.....	46
ภาพประกอบที่ 9 การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมปั่นจักรยาน บอกรักแม่น้ำมูล ซึ่งจัดโดยเครือข่ายองค์กรทั้งในและนอกพื้นที่ ผ่านสื่อออนไลน์ สื่อบุคคล และการรายงานการจัดกิจกรรมผ่านรายการนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส	50
ภาพประกอบที่ 10 การเผยแพร่บทความ ทาม : พื้นที่ความมั่นคงของวิถีคนลุ่มน้ำมูลตอนกลาง ผ่านช่องทางเพจ “สมัชชาคนจน กรณีเขื่อนราษีไศลและเขื่อนห้วยนา”	51
ภาพประกอบที่ 11 การแพร่ภาพสดผ่านช่องทางเพจ “นักสืบสายน้ำ Esanvoice” กรณีการจัดกิจกรรมเวทีรวบรวมข้อมูลประมงชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ.....	52
ภาพประกอบที่ 12 ตัวอย่างการสื่อสารวัฒนธรรมของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล	54
ภาพประกอบที่ 13 การสื่อสารวัฒนธรรม ผ่านประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่คนทาม.....	55
ภาพประกอบที่ 14 การสื่อสารวัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีทาม	56
ภาพประกอบที่ 15 ตัวอย่างการสื่อสารโดยใช้งานวิจัยและข้อมูลเชิงวิชาการ.....	61

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชน เกิดจากการรวมกลุ่มของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันอย่างแน่วแน่ มีอุดมการณ์และมีความตั้งใจร่วมกันที่จะทำการเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามทิศทางที่วางไว้ การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ปรากฏให้เห็นในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย เช่น การก่อจู่โจม การเดินขบวน การยึดถนน การประท้วง หรือการรวมกลุ่มพลังของภาคประชาชน ซึ่งต้องอาศัยยุทธศาสตร์และยุทธวิธีในการขับเคลื่อน เชื่อมโยงกันในแง่ของมิติด้านอุดมการณ์และรูปแบบของกระบวนการ เพื่อให้บรรลุซึ่งเป้าหมายของการเคลื่อนไหวทั้งที่เป็นไปเพื่อการต่อสู้เรียกร้อง ต่อต้าน ต่อรอง หรือเพื่อการพัฒนา พื้นฟู เปลี่ยนแปลง ที่เน้นการต่อสู้เชิงวัฒนธรรม อุดมการณ์และอัตลักษณ์

เช่นจะเห็นได้จากภาพของขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 เป็นต้นมา มีขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดาเกิดขึ้นมากมายในประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้าในซีกโลกตะวันตก เช่น ขบวนการต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์, ขบวนการสันติภาพ, ขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ขบวนการเรียกร้องให้กลับไปสู่คำสอนดั้งเดิมของศาสนา, กลับไปสู่วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาดั้งเดิมของตน, ขบวนการเรียกร้องสิทธิ อย่างขบวนการสิทธิสตรี, ขบวนการสิทธิของคนพื้นเมืองดั้งเดิมในประเทศต่างๆ, ขบวนการสิทธิของคนรักร่วมเพศ หรือแม้แต่ขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กินอาหารธรรมชาติอย่างขบวนการมังสะวิวัติ เป็นต้น (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540)

โดยรูปแบบของการเคลื่อนไหวของกระบวนการประชาชน มีการจำแนกรูปแบบไว้ใน 3 ความหมาย คือ ในอดีตมีการจำแนกรูปแบบไว้ว่า เป็นการก่อจู่โจม เป็นกลุ่มที่ใช้ความรุนแรงและกระทำการอย่างไม่มีเหตุผล เช่น การเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล ซึ่งเป็นการให้ความหมายจากมุมมองของฝ่ายอำนาจรัฐ ความหมายในแบบที่สอง คือการมองว่าการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนเกิดจากกลุ่มที่ถูกเอารัดเอาเปรียบในสังคม เช่น ผู้ใช้แรงงาน เกษตรกร การรวมตัวและการแสดงออกในลักษณะของการประท้วงแบบสไตรค์ (strike) ของสหภาพแรงงาน การยึดที่ทำการของราชการหรือสำนักงาน (occupation) การเดินขบวน (demonstration) การทำงานแบบตะแถ้ง (slow down) หรือการยึดถนนขัดขวางการจราจร (traffic blocking) เป็นการกระทำที่มีการคิดไตร่ตรองและวางแผน เพื่อที่จะสร้างอำนาจต่อรองทางการเมืองกับรัฐบาลให้จัดสรรทรัพยากรหรือแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้น ในความหมายนี้ จึงเป็นการมองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมจากมุมมอง

ของฝ่ายประชาชนที่เสียเปรียบในสังคม สำหรับรูปแบบที่สาม ซึ่งเกิดจากการศึกษาของนักวิชาการ เห็นว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movements - NSM) ที่ดำเนินไปอย่างกว้างขวางในหลายประเทศเป็นความก้าวหน้าอีกก้าวหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองภาคประชาชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ หรือขบวนการประชาชนร่วมสมัย หรือการเมืองภาคประชาชน เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนในฐานะผู้กระทำทางการเมือง ซึ่งเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมืองที่ไปไกลกว่าเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐ เป็นขบวนการที่มีเป้าหมายในการสร้างบรรยากาศและเงื่อนไขแบบประชาธิปไตย เพื่อสร้างประชาสังคม (Civil society) ที่เข้มแข็ง ตื่นตัว การเคลื่อนไหวมีลักษณะต่อต้านรัฐ และต่อต้านระบบราชการ พร้อมๆกับการแสดงออกในด้านที่เชื่อมั่นศรัทธาพลังอำนาจของประชาชน และประสงค์จะเป็นพื้นที่การเมืองให้ประชาชนธรรมดาามีบทบาทมากขึ้น (อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, 2547)

สำหรับประเทศไทย ได้ปรากฏความเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชนที่หลากหลายและกว้างขวางเช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ทั่วโลก เช่น การรวมกลุ่มของเครือข่ายเกษตรกรและคนจนทั่วประเทศเป็นสมัชชาคนจน เรียกร้องสิทธิทำกินและการจัดการทรัพยากรป่า ที่ดิน และน้ำ สิทธิในที่อยู่อาศัย และเรียกร้องสิทธิในการดำรงอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของชุมชนไว้ การรวมกลุ่มของผู้หญิงของเครือข่ายผู้หญิงกับเอดส์ เรียกร้องสิทธิทางเพศ การมีอำนาจเหนือร่างกายตนเอง การรวมกลุ่มของแรงงานหญิงและการเคลื่อนไหวของสหภาพแรงงาน และการเคลื่อนไหวเรียกร้องรัฐธรรมนูญใหม่ในปี พ.ศ. 2539 – 2540 (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, 2545 อ้างอิงจาก อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, 2547)

ด้านการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยนั้น เกิดขึ้นอย่างมากในบริบททางสังคมที่ต่อต้านต่อวาทกรรมการพัฒนา โดยเฉพาะนโยบายการพัฒนาของสังคมไทยที่โน้มน้ำหนักไปในการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเต็มตัว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศมุ่งสู่ความเป็นประเทศพัฒนาทางอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) อันนำมาสู่สภาพของสังคมที่ต้องพึ่งพาทางเศรษฐกิจจากภายนอกมากขึ้น ภายใต้สังคมแบบรวมศูนย์อำนาจที่รัฐเป็นรัฐราชการ รูปแบบกึ่งเสรีประชาธิปไตยที่ยึดกุมอำนาจในการจัดการทรัพยากรแต่เพียงผู้เดียว โดยเฉพาะช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา จะเห็นได้ว่าลักษณะของการเคลื่อนไหวจะเป็นการต่อต้านต่อการกระทำของทุนและรัฐในโครงการการลงทุนขนาดใหญ่ และปราศจากความรับผิดชอบใดๆ เช่น โครงการการก่อสร้างเขื่อน เขื่อนแม่สร้อย โรงไฟฟ้า โรงงานอุตสาหกรรมหนัก โครงการลงทุนขนาดใหญ่ เช่น การสร้างนิคมอุตสาหกรรม การวางท่อก๊าซระหว่างประเทศ เป็นต้น (วรวิทย์ ไชยทอง, 2559)

เป็นที่สังเกตว่าขบวนการประชาชนในประเทศไทย จะเป็นปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวสังคมในมิติการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ การเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม การเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีการเคลื่อนไหวใน

รูปแบบวิธีการที่หลากหลาย เช่น การชุมนุม กอดกัน ต่อรอง หรือการเคลื่อนไหวในรูปแบบของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ที่ได้นำการสื่อสารเข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นเครื่องมือ การเคลื่อนไหว มีบทบาทด้านการนำเสนอข้อมูล เป็นเครื่องมือในการกล่อมเกล่า สร้างอัตลักษณ์ร่วม หรือเป็นกระบวนการในการนำเอาข้อเรียกร้อง ความต้องการของกลุ่มให้บรรลุซึ่งวัตถุประสงค์ สามารถสร้างอิทธิพลทั้งในแง่บวกและแง่ลบ สร้างผลกระทบต่อนโยบาย การตัดสินใจ พฤติกรรม การรับรู้ และทัศนคติ ผ่านกระบวนการสื่อสาร ซึ่งต้องอาศัยการวางแผน การกำหนดรูปแบบความหมายและช่องทางในการสื่อสาร ประกอบกับศักยภาพของผู้ส่งสาร ที่มีผลต่อการเคลื่อนไหวให้บรรลุตาม เป้าหมายและตรงตามเจตนารมณ์

ดังเช่น การเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม ในการต่อสู้เรียกร้องในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำ มูล ซึ่งเป็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล ตามการดำเนินงานโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ อันเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่ยืดเยื้อ นานกว่า 25 ปี ระหว่างภาครัฐกับชาวชุมชน กลุ่มแม่น้ำมูล อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

เขื่อนราษีไศล เป็นเขื่อนในกลุ่มโครงการผันน้ำโขง-ชี-มูล ภายใต้การดูแลรับผิดชอบของ กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการพลังงานในขณะนั้น (ตั้งแต่ปี 2554 เป็นต้นมา โครงการ โขง ชี มูล ได้ถูกโอนมาอยู่ภายใต้การดูแลของกรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์) เพื่อทำการผันน้ำจากแม่น้ำโขง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล มาแก้ปัญหา การขาดแคลนน้ำในพื้นที่ 4.98 ล้านไร่ในเขตภาคอีสาน ก่อสร้างเป็นเขื่อนคอนกรีตเสริมเหล็ก ใช้งบประมาณ 871.9 ล้านบาท ปิดกั้นแม่น้ำมูลที่บริเวณบ้านห้วย อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งมีการดำเนินการก่อสร้างในระหว่างปี พ.ศ. 2535 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2536 ทว่าผลจากการ สร้างเขื่อนราษีไศล กลับนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและชาวบ้านในพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำมูล ทั้งในประเด็นเรื่องของการสูญเสียที่ดินทำกินของราษฎร การสูญเสียพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ปัญหา พื้นที่เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมนานอกร้างเก็บน้ำ การสูญเสียป่าบุงป่าทามแหล่งความหลากหลายทาง ชีวภาพ การแพร่กระจายของดินเค็ม ปัญหาน้ำเน่าเสีย และปัญหาสุขภาพเมื่อมีการเก็บกักน้ำ ผลกระทบต่อแหล่งน้ำชลประทานเดิมของหน่วยงานราชการต่าง ๆ การสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรมภูมิ ปัญญาของชุมชน (ดำรงศักดิ์ จันทรวีไล และ วราลักษณ์ ไชยทัพ, 2561)

ปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการลุกขึ้นมาเพื่อต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ นับตั้งแต่ปี 2536 ก่อให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหว ในรูปแบบต่างๆ ทั้งการจัดตั้งองค์กร สร้างเครือข่าย การชุมนุม การเดินขบวน การปิดล้อม การเจรจาต่อรอง การไกล่เกลี่ย เพื่อเรียกร้องการชดเชยความเสียหายบนที่ดินทำกิน เรียกร้องการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐ เรียกร้องการตรวจสอบผลกระทบ เรียกร้องให้มีมาตรการและแผนการฟื้นฟูผลกระทบ

เริ่มต้นจากการเกิดขึ้นของเครือข่ายย่อย ที่มีความเคลื่อนไหวของตนเองมาก่อน ในประเด็น ความขัดแย้งในสิทธิการใช้ทรัพยากร-สิ่งแวดล้อม เช่น เครือข่ายเขื่อน หรือสมัชชาเขื่อน เครือข่าย เกษตรกรภาคเหนือ เครือข่ายปัญหาสลัม เป็นต้น โดยมีความต้องการขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อสร้างพลังในการต่อสู้ จนกระทั่งมีการรวมตัวเครือข่ายย่อย จนเกิดเป็นสมัชชาคนจน ที่ได้ อธิบายตัวเองว่า เป็น “เครือข่ายของชาวบ้านยากคนจนจากชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งได้รับ ผลกระทบจากการพัฒนาของรัฐ ที่เกิดขึ้นท่ามกลางสงครามการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ระหว่างรัฐและภาคธุรกิจกับชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นทั้งในชนบทและในเมือง นโยบายและ โครงการพัฒนาของรัฐ กฎหมาย ฯลฯ ได้รุกรานวิถีชีวิตปกติ ละเมิดสิทธิในการจัดการทรัพยากรของ ชุมชนท้องถิ่น ทำลายวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย” โดยมีแนวทางเคลื่อนไหวต่อสู้ที่สำคัญ คือ ใช้ พลังมวลชน โดยการรวมกลุ่มผู้ได้รับความเดือดร้อน “เดินขบวน” หรือชุมนุมประท้วงอย่างสันติวิธี (แม้จะต้องใช้เวลาในการปักหลักชุมนุมที่ยืดเยื้อยาวนานก็ตาม) เพื่อกดดันให้รัฐบาลเปิดเวทีเจรจา อย่างเสมอหน้า เพื่อให้มีการดำเนินการแก้ไขปัญหาย่างเป็นรูปธรรม (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2541)

เครือข่ายชาวบ้านห้วยนา-ราชสีไศล เป็นหนึ่งในเครือข่ายที่รวมตัวกันภายใต้ชื่อ “สมัชชา คนจน” และยังคงประสานความร่วมมือกับเครือข่ายคนจนจากทั่วประเทศในการประสานงานและ เจรจาต่อรอกับรัฐ แต่อีกด้านหนึ่ง ในสถานการณ์ใหม่เครือข่ายเริ่มมีทิศทางแห่งการสร้างอนาคตที่ เข้มแข็งของคนลุ่มน้ำมูลตอนกลาง และได้จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล ภายใต้ชื่อ “สมาคม คนทาม” (ดำรงศักดิ์ จันทรวีโล และ วราลักษณ์ ไชยทัพ, 2561)

ตลอดระยะเวลาของการเคลื่อนไหวต่อสู้เรียกร้องของชาวราชสีไศลที่ยังคงดำเนินไปอย่าง ยืดเยื้อเป็นระยะเวลายาวนานกว่า 25 ปี เพื่อจัดการกับปัญหาที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข หรือแม้แต่ การผลักดันให้มีการอนุรักษ์และการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำมูล การจัดตั้ง “สมาคมคนทาม” เป็นการประกาศตัวตนที่ชัดเจนขององค์กรเครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจาก การสร้างเขื่อนราชสีไศล สมาคมคนทามได้วางรากฐานด้านการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ป่าทาม แม่น้ำมูล การสร้างความเข้มแข็งให้กับคนในชุมชนท้องถิ่น และแผนงานอื่นๆ ผ่านการเคลื่อนไหวที่มี การพัฒนาต่อยอดมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากอดีต ทำให้เราเห็นภาพของขบวนการเคลื่อนไหว ทางสังคมแบบใหม่ ที่มีการเกิดขึ้นของนวัตกรรมในการต่อสู้ มีการต่อยอดรูปแบบและกลยุทธ์ให้มี ความเข้มแข็ง มีพลังและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

สมาคมคนทาม จึงเป็นเครือข่ายที่สะท้อนภาพการเคลื่อนไหวของกระบวนการประชาชน ที่อยู่บนพื้นฐานการต่อสู้ของชุมชน โดยเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกันใน พื้นที่อำเภอราชสีไศล เพื่อต่อสู้เคลื่อนไหวในการเรียกร้องสิทธิ เรียกร้องให้มีแนวทางแก้ไขปัญหา รวมถึงการศึกษาติดตามข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางทรัพยากรธรรมชาติของแม่น้ำมูล และพื้นที่ป่าบุ่งป่าทาม ซึ่งเป็นองค์กรที่มีการจัดระเบียบกลุ่ม การปฏิบัติงาน การวางแผนอย่างเป็น

ระบบ สะท้อนถึงความตื่นตัวของประชาชนที่ต้องการเข้ามาจัดการกับแนวทางที่กลุ่มมองว่าเป็น การสร้างผลกระทบที่ไม่เป็นที่พึงปรารถนาแก่ชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีการแสวงหาช่องทาง พัฒนาวิธีการ และรูปแบบใหม่ที่จะนำมาใช้ในการเคลื่อนไหว โดยนำการสื่อสาร มาเป็นเครื่องมือ เพื่อถ่ายทอด ความหมาย ทั้งในเชิงสัญลักษณ์ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ความนึกคิดไปยังกลุ่มเป้าหมาย เป็นลักษณะ ของการการเคลื่อนไหวที่หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง แต่แฝงไปด้วยอิทธิพลและมีบทบาทในการสร้าง พลังทางสังคมในประเด็นที่ต้องการขับเคลื่อน

ดังนั้นการเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ของสมาคมคนทามจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อ ต้องการยึด หรือเข้าไปมีอำนาจรัฐ แต่สะท้อนให้เห็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหว เพื่อการสร้าง ความหมาย การสร้างตัวตนและอำนาจของกลุ่ม ทั้งในมิติด้านการอนุรักษ์ ต่อต้าน เรียกร้อง ปกป้อง ผลประโยชน์สภาพการดำรงชีวิตและจัดการด้านทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม หรือเพื่อการสร้าง ให้เกิดจิตสำนึกและอุดมการณ์ร่วมกัน

การศึกษา การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลจึงเกิดขึ้น เพื่อมุ่งศึกษา วิเคราะห์การสื่อสารของสมาคมคนทาม รวมถึงปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทาม ในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งการศึกษา ค้นคว้า โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัย เชิงคุณภาพ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เนื้อหา

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

ความสำคัญของการวิจัย

1. สามารถศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลอันจะทำให้ เกิดความเข้าใจในการใช้การสื่อสารรูปแบบต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่ม และ เป็นเครื่องมือในการช่วยจัดการสถานการณ์ที่จะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหา การสร้างสันติภาพ และคลี่คลายความขัดแย้ง
2. สามารถศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์ แม่น้ำมูล ทั้งปัจจัยที่เป็นเงื่อนไขและเป็นอุปสรรคขัดขวาง อันจะทำให้เกิดความเข้าใจในปัจจัยที่เป็น ของจำกัดของการสื่อสารให้บรรลุเป้าหมาย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้จะเลือกพื้นที่ในการศึกษาและผู้ให้ข้อมูล ตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่กำหนดไว้ โดยจะมีการศึกษาทั้งในลักษณะการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) จากเอกสาร และข้อมูลข่าวสารที่ปรากฏผ่านพื้นที่สื่อในรูปแบบต่างๆ ที่ผลิตโดยสมาคมคนทาม และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ของ ผู้ได้รับผลกระทบ แกนนำกลุ่ม ผู้ส่งสารและผู้ที่เกี่ยวข้อง รวมถึง การสังเกต เพื่อทำความเข้าใจการปัจจัยแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชนที่ศึกษา

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) มีผู้ให้ข้อมูล มีดังนี้

1. นางผา กองธรรม นายกสมาคมคนทาม
2. นายปัญญา คำลาภ ผู้ผลิตสื่ออิสระ, นักข่าวพลเมือง, นายกสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน
3. นายประพันธ์ ภาชู กรรมการสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน (ศรีสะเกษ), ชาวประมงบ้านผึ้ง ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ
4. นางสาววิภาดา อุนกล้า เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน สมาคมคนทาม
5. นายอภิรักษ์ สุธารวรรณ ผู้ใหญ่บ้านเหล่าโดน ตำบลหนองแค อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ
6. นายประดิษฐ์ โกศล อุปนายกสมาคมคนทาม
7. นายบุญเกิด คำคุณ อาสาสมัครประจำศูนย์สมาคมคนทาม, นักดนตรีในวงตรีสมาคมคนทาม

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนในฐานะผู้กระทำการทางการเมือง เพื่อดำเนินการหรือกิจกรรมต่างๆ โดยมีเงื่อนไขแบบประชาธิปไตย เพื่อเคลื่อนไหวในการผลักดันหรือทำให้ประเด็นปัญหาและข้อเรียกร้องได้เป็นที่รับรู้ของสาธารณชน

ดังนั้น ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ จึงหมายถึง การเคลื่อนไหวที่หลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง แต่เป็นการเคลื่อนไหวผ่านการสื่อสาร เพื่อผลักดันประเด็น ข้อเรียกร้อง อำนาจต่อรอง สื่อสาธารณะ หรือเพื่อกล่อมเกล่า ปลุกจิตสำนึก สร้างอัตลักษณ์ ตัวตนและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ในประเด็นการอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลของสมาคมคนทาม อันจะทำให้การเคลื่อนไหวบรรลุตามเป้าหมายและตรงตามเจตนารมณ์ที่ต้องการ

2. การสื่อสาร

การสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารของมนุษย์ผ่านกระบวนการสื่อสาร เพื่อการถ่ายทอดความคิด เผยแพร่ข้อมูล ความรู้ ความต้องการ ข้อเรียกร้อง หรือข้อคัดค้าน ในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ซึ่งเป็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล โดยใช้วิธีการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ เช่น การพูด การเขียน การสร้างความหมาย การจัดกิจกรรม และการรณรงค์

3. สมาคมคนทาม

สมาชิกขององค์กรนิติบุคคล ซึ่งได้จดทะเบียนในชื่อ “สมาคมคนทาม” ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ได้รับผลกระทบ มีหน้าที่ในการเคลื่อนไหว หน้าที่ในกระบวนการสื่อสาร เพื่อนำเสนอข้อมูลไปยังกลุ่มเป้าหมายหรือสาธารณะ

4. การอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำมูล

การอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำมูล หมายถึง การเคลื่อนไหวของกลุ่มสมาคม อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ผ่านการสื่อสาร เพื่อถ่ายทอดความคิด เผยแพร่ข้อมูล ความรู้ ความต้องการ ข้อเรียกร้อง หรือข้อคัดค้าน ซึ่งเป็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล ในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูวิถีชีวิตชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำมูลไปยังสาธารณะ

5. กระบวนการสื่อสาร

กระบวนการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการส่งข่าวสารข้อมูลของสมาคมคนทามที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ลุ่มน้ำมูลไปยังสาธารณชน เพื่อสร้างการรับรู้ การแพร่เผยข้อมูลความคิด ความต้องการ การสร้างความเข้าใจและการตอบสนองของกลุ่มเป้าหมายในรูปแบบต่างๆ โดยมีหลักของกระบวนการสื่อสารตามทฤษฎี S M C R ของเบอร์โล ดังนี้

ผู้ส่งสาร → สาร → ช่องทางการสื่อสาร → ผู้รับสาร

พูน ปณ ทิโต ชีเว

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษา “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล” ผู้วิจัยได้ศึกษา ค้นคว้า รวบรวมจากตำรา เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยได้ทบทวนและสรุปสาระสำคัญจากการทบทวนเอกสารต่างๆไว้ดังนี้

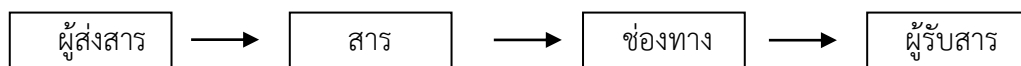
1. ทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR)
2. ทฤษฎีสังคมวิทยา
- 3 แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements-NSM)
4. การวิจัยที่เกี่ยวข้อง
5. บริบทของสมาคมคนทาม

ทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR)

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้ศึกษาได้ใช้ทฤษฎีการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K.Berlo) เป็นหลักในการวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารตามทฤษฎี S M C R เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

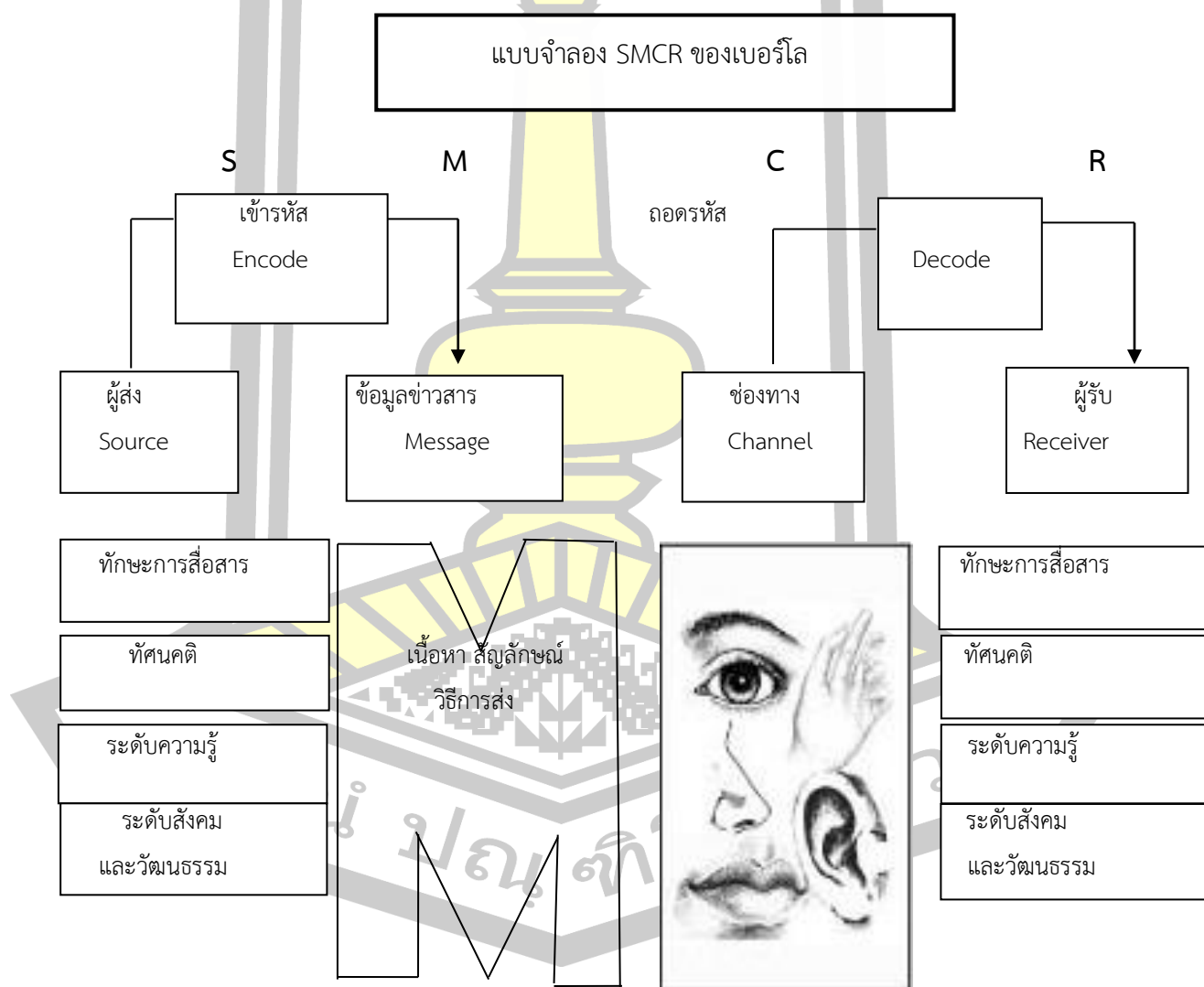
เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ได้พิมพ์ตำราชื่อ “The Process of Communication: An Introduction to Theory” เมื่อ ค.ศ.1960 โดยได้อธิบายพฤติกรรมของการสื่อสาร คือ

ความสัมพันธ์ระหว่างกันขององค์ประกอบทางการสื่อสารที่เรียกว่า SMCR มาจากคำว่า แหล่ง สาร (source) สาร (message) ของทาง (channel) และผู้รับสาร (receiver) ซึ่งไม่สามารถแยก ออกจากกันใดเป็นส่วน ๆ โดยอิสระได้ เขาเชื่อว่ากระบวนการสื่อสารจะประสบความสำเร็จได้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ขององค์ประกอบทั้ง 5 ในกระบวนการสื่อสาร โดยเฉพาะผู้ส่งสารและความสามารถในการรับสารของผู้รับสารเช่นเดียวกัน ไม่ว่าสารเหล่านั้นจะผ่านช่องทางรูปหรือการมองเห็น (seeing) รส (tasting) กลิ่น (smelling) เสียง (hearing) หรือสัมผัส (touching) องค์ประกอบทั้ง 5 นี้จะมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร รูปแบบสารสื่อสารนี้แสดงให้เห็นว่ามีหลายองค์ประกอบ สารซึ่งบรรจุเนื้อหา (content) อาจจะถูกส่งไปในลักษณะรหัสเฉพาะ (code) มีรูปแบบ (structure) และอาจจะได้รับการปฏิบัติ (treated) แตกต่างกันไปโดยผู้อื่น และสารสามารถส่งได้หลายช่องทางไม่ว่าจะเป็นส่งผ่านบุคคล ผ่านวิทยุ ผ่านโทรศัพท์ หรือผ่านอินเทอร์เน็ต ผลกระทบก็จะกลับมาในรูปแบบกระบวนการในทิศทางเดิมเช่นกัน โดยสามารถอธิบายองค์ประกอบของการสื่อสาร SMCR ได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 ตัวแบบพื้นฐานของการสื่อสาร SMCR Model ของ เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo)

ตามความคิดเห็นของ เดวิด เค.เบอร์โล (David K. Berlo) ผู้ส่งสาร คือ ผู้สร้างสารที่มีเจตนาที่จะสื่อสาร ส่วนตัวสาร คือ การแปลความหมายของความคิดเห็นของผู้ส่งสารให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ เช่น ภาษาหรือการแสดงออก ขณะที่ช่องทาง คือ สื่อที่ตัวสารจะถูกส่งผ่าน และผู้รับสาร คือ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการสื่อสาร ซึ่งในองค์ประกอบพื้นฐานของการสื่อสารทั้ง 4 ตัวจะมีรายละเอียดดังภาพ SMCR Model (อ้างอิงจาก อติเทพ บุญสุข, 2555)

ภาพประกอบที่ 2 แบบจำลองการสื่อสารของเบอร์โล

เดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) ได้พัฒนาทฤษฎีที่ผู้ส่งจะส่งสารอย่างไร และผู้รับจะรับ แปลความหมายและมีการโต้ตอบกับสารนั้นอย่างไร ทฤษฎี S M C R ประกอบด้วย

1. ผู้ส่ง (source) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการ “การเข้ารหัส” (encode) เนื้อหาข่าวสาร มีทัศนคติที่ดีต่อผู้รับเพื่อผลในการสื่อสารมีความรู้ อย่างดี เกี่ยวกับข้อมูลข่าวสารที่จะส่ง และควรจะมีสามารถในการปรับระดับของข้อมูลนั้นให้เหมาะสม และง่ายต่อระดับความรู้ของผู้รับ ตลอดจนพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับผู้รับด้วย

2. ข้อมูลข่าวสาร (message) เกี่ยวข้องด้านเนื้อหา สัญลักษณ์และวิธีการส่งข่าวสาร

3. ช่องทางในการส่ง (channel) หมายถึง การที่จะส่งข่าวสารโดยการให้ผู้รับได้รับข่าวสาร ข้อมูล

โดยผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือเพียงส่วนใดส่วนหนึ่ง คือ การได้ยิน การดู การสัมผัส การ ลิ้มรส หรือการได้กลิ่น

4. ผู้รับ (receiver) ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความชำนาญในการสื่อสารโดยมีความสามารถในการ “การถอดรหัส” (decode) สาร เป็นผู้ที่มีทัศนคติ ระดับความ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม เช่น เดียวหรือคล้ายคลึงกันกับผู้ส่งจึงจะทำให้การสื่อสารความหมายหรือการสื่อสารนั้นได้ผลตามลักษณะ ของทฤษฎี S M C R นี้ มีปัจจัยที่มีความสำคัญต่อขีดความสามารถของผู้ส่งและรับที่จะทำการสื่อสาร ความหมายนั้นได้ผลสำเร็จหรือไม่เพียงใด ได้แก่

1. ทักษะในการสื่อสาร (communication skills) หมายถึง ทักษะซึ่งทั้งผู้ส่งและผู้รับควร จะมีความชำนาญในการส่งและการรับการเพื่อให้เกิดความเข้าใจกันได้อย่างถูกต้อง เช่น ผู้ส่งต้องม ีความสามารถ ในการเข้ารหัสสาร มีการพูดโดยใช้ภาษาพูดที่ถูกต้อง ใช้คำพูดที่ชัดเจนฟังง่าย มี การแสดงสีหน้าหรือท่าทางที่เข้ากับการพูด ท่วงทำนองลีลาในการพูดเป็นจังหวะ น่าฟัง หรือการเขียน ด้วยถ้อยคำสำนวนที่ถูกต้องสละสลวยน่าอ่าน เหล่านี้เป็นต้น ส่วนผู้รับต้องมีความสามารถในการ ถอดรหัสและมีทักษะที่เหมือนกันกับผู้ส่งโดยมีทักษะการฟังที่ดี ฟังภาษาที่ผู้ส่งพูดมารู้เรื่อง หรือ สามารถอ่านข้อความที่ส่งมานั้นได้ เป็นต้น

2. ทัศนคติ (attitudes) เป็นทัศนคติของผู้ส่งและผู้รับซึ่งมีผลต่อการสื่อสาร ถ้าผู้ส่งและ ผู้รับมีทัศนคติที่ดีต่อกันจะทำให้การสื่อสารได้ผลดี ทั้งนี้เพราะทัศนคติย่อมเกี่ยวข้องไปถึงการยอมรับ ซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งและผู้รับด้วย เช่น ถ้าผู้ฟังมีความนิยมชมชอบในตัวผู้พูดก็มักจะมีความเห็น คล้อยตามไปได้ง่าย แต่ในทางตรงข้าม ถ้าผู้ฟังมีทัศนคติไม่ดีต่อผู้พูดก็จะฟังแล้วไม่เห็นชอบด้วยและมี ความเห็นขัดแย้งในสิ่งที่พูดมานั้น หรือถ้าทั้งสองฝ่ายมีทัศนคติไม่ดีต่อกันท่วงทำนองหรือนำเสียงใน การพูดก็อาจจะห้วนห้าวไม่น่าฟัง แต่ถ้ามีทัศนคติที่ดีต่อกันแล้วมักจะพูดกันด้วยความไพเราะอ่าน หวานน่าฟัง เหล่านี้เป็นต้น

3. ระดับความรู้ (knowledge levels) ถ้าผู้ส่งและผู้รับมีระดับความรู้เท่าเทียมกันก็จะทำให้การสื่อสารนั้นลุล่วงไปด้วยดี แต่ถ้าหากความรู้ของผู้ส่งและผู้รับมีระดับที่แตกต่างกันย่อมจะต้องมีการปรับปรุงความยากง่ายของข้อมูลที่จะส่งในเรื่องความยากง่ายของภาษาและถ้อยคำสำนวนที่ใช้ เช่น ไม่ใช่คำศัพท์ทางวิชาการ ภาษาต่างประเทศ หรือถ้อยคำยาว ๆ สำนวนสลับซับซ้อน ทั้งนี้เพื่อให้สะดวกและง่ายต่อความเข้าใจ ตัวอย่างเช่น การที่หมอรักษาคนไข้แล้วพูดแต่คำศัพท์การแพทย์เกี่ยวกับโรคต่าง ๆ ย่อมทำให้คนไข้ไม่เข้าใจว่าตนเองเป็นโรคอะไรแน่หรือพัฒนาการจากส่วนกลางออกไปพัฒนาหมู่บ้านต่าง ๆ ในชนบทเพื่อให้คำแนะนำทางด้านการเกษตรและเลี้ยงสัตว์แก่ชาวบ้าน ถ้าพูดแต่ศัพท์ทางวิชาการโดยไม่อธิบายด้วยถ้อยคำภาษาง่าย ๆ หรือไม่ใช่ภาษาท้องถิ่นก็จะทำให้ชาวบ้านไม่เข้าใจหรือเข้าใจผิดได้ หรือในกรณีของการใช้ภาษามือของผู้พิการทางโสต ถ้าผู้รับไม่เคยได้เรียนภาษามือ มาก่อนทำให้ไม่เข้าใจและไม่สามารถสื่อสารกันได้ เหล่านี้เป็นต้น

4. ระบบสังคมและวัฒนธรรม (socio - culture systems) ระบบสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติเป็นสิ่งที่มีส่วนกำหนดพฤติกรรมของประชาชนในประเทศนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติ สังคมและวัฒนธรรมในแต่ละชาติย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโส หรือวัฒนธรรมการกินอยู่ ฯลฯ ดังนั้น ในการติดต่อสื่อสารของบุคคลต่างชาติต่างภาษา จะต้องมีการศึกษาถึงกฎข้อบังคับทางศาสนาของแต่ละศาสนาด้วย

แนวคิดการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements-NSM)

แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements) ตามแนวคิดของ Jurgen Habermas & Alain Touraine ได้ให้ความสนใจ เจาะลึกโครงสร้างทางสังคม คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น โครงสร้างรัฐและเศรษฐกิจ ตลาด และสื่อมวลชนขนาดใหญ่ ได้ครอบงำชีวิตส่วนตัวและสาธารณะ (private and public life) และลดทอนเสรีภาพของบุคคล ดังนั้นจึงมีปฏิกิริยาโต้กลับเพื่อปกป้อง “Lifeworld” หรือมองว่าหนทางที่จะช่วยฟื้นฟูเสรีภาพของบุคคลขึ้นมาได้คือ การเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (อ้างอิงจาก อรรถพล วงศ์ชัย, 2550)

ผาสุก พงษ์ไพจิตร (2543) ได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ว่า เป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (collective action) ซึ่งอาจมีเป้าหมายแตกต่างกันไป เช่น ประการที่หนึ่ง เป็นพฤติกรรมตั้งรับเมื่อถูกโจมตี ประการที่สอง เพื่อปรับเปลี่ยนหรือกำหนดนโยบายรัฐ และประการที่สาม เพื่อเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจหลักๆของสังคม

(อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, 2547) ได้กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements) ว่า จากการศึกษาวิจัยของนักวิชาการเห็นว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social

Movements – NSM) ที่ดำเนินไปอย่างกว้างขวางในหลายประเทศเป็นความก้าวหน้าอีกก้าวหนึ่งของวัฒนธรรมการเมืองภาคประชาชน ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ หรือขบวนการประชาชนร่วมสมัย หรือการเมืองภาคประชาชน เป็นการรวมกลุ่มของประชาชนในฐานะผู้กระทำการเมือง ซึ่งเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมและการเมืองที่ไปไกลกว่าเรื่องของการเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐ เป็นขบวนการที่มีเป้าหมายในการสร้างบรรยากาศและเงื่อนไขแบบประชาธิปไตยเพื่อสร้างประชาสังคม (civil society) ที่เข้มแข็ง ตื่นตัว การเคลื่อนไหวมีลักษณะต่อต้านรัฐและต่อต้านระบบราชการ พร้อมๆกับการแสดงออกในด้านที่เชื่อมั่นศรัทธาพลังอำนาจของประชาชน และประสงค์จะเป็นพื้นที่การเมืองให้ประชาชนธรรมดาสามัญมากขึ้น

ลักษณะของการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ไม่ใช่ขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียวอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีตที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์พยายามจะอธิบาย และก็มีใช้เรื่องแค่ว่าเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะของกลุ่มอย่างทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ในวิชารัฐศาสตร์ว่าไว้ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ อย่างเช่นพรรคการเมืองหรือนักการเมือง และก็มีได้หวังพึ่งกลไกของรัฐอย่างขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องในอดีต แต่เคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตัวเอง เนื่องจากไม่เชื่อในความเป็นตัวแทนของระบบพรรคการเมือง และไม่เชื่อมั่นศรัทธาในความสามารถและความจริงของรัฐ เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเรียกร้องจึงมิใช่เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐอย่างขบวนการเคลื่อนไหวในอดีต แต่ต้องการสร้าง “กติกาสัญญาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2542 อ้างอิงจาก สุวิดา ธรรมมณีนวศ์, 2544)

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ให้ความสนใจกับเรื่องการลดช่องว่างระหว่างรัฐกับประชาชนและเรียกร้องการปกครองที่มีมิติของความเป็นมนุษย์มากขึ้น ไม่ใช่เห็นประชาชนเป็นเพียงพลเมืองใต้อำนาจการปกครองและสั่งการของรัฐเช่นอดีต และยังต้องการให้รัฐเคารพสิทธิมนุษยชนอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่เลือกปฏิบัติ ในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้มีความอดทน อดกลั้นต่อความแตกต่างกันของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เพื่อสร้างประชาธิปไตยแบบใหม่ หรือประชาธิปไตยแบบเข้มแข็ง ซึ่งเปิดกว้างให้กับความแตกต่างหลากหลาย (radical and plural democracy) ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างการเคลื่อนไหวเรียกร้องประชาธิปไตยของขบวนการโซลิดาริตี (Solidarity) ในประเทศโปแลนด์ ขบวนการสังเวดลอม เช่น เอิร์ธเฟิร์สในสหรัฐอเมริกา ขบวนการสิทธิสตรี ขบวนการสิทธิมนุษยชน หรือขบวนการสันติภาพในหลายประเทศ เป็นต้น ความสำคัญจึงอยู่ที่การเคลื่อนไหวรวมกลุ่มของพลเมือง การสร้างจิตสำนึกใหม่ และการสร้างบรรยากาศของความเสมอภาคและภราดรภาพของภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545 อ้างอิงจาก อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ, 2547)

โดย ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้สรุป “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่” ไว้ว่า

ประการที่ 1 ขบวนการเคลื่อนไหวเหล่านี้ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของชนชั้นเพียงอย่างเดียว

ประการที่ 2 ประเด็นการเรียกร้องไม่ใช่เรื่องเดิมๆ ที่เป็นผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของคนจำนวนมากจากหลายกลุ่มหลายชนชั้น

ประการที่ 3 ผู้เรียกร้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วยตัวเอง ไม่ใช่การเรียกร้องผ่านกลไกของรัฐ หรือกลไกทางการเมือง เนื่องจากการไม่เชื่อมั่นไม่ศรัทธาความเป็นตัวแทนของพรรคการเมือง และความจริงจังของรัฐ

ประการที่ 4 เป้าหมายของการเรียกร้องต้องการสร้าง “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” ไม่ใช่การช่วงชิงอำนาจของรัฐ ดังเช่นขบวนการเคลื่อนไหวที่เป็นมาในอดีต (วรวัธน์ วิจารณ์พล และ จุมพล หนีมพานิช, 2556)

ซึ่งการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ในการนำมาเป็นกรอบสะท้อนรูปแบบของการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม โดยใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างพลังในการโน้มน้าว ต่อรอง ชักจูง ตรวจสอบ เรียกร้อง แจ้งข้อมูลข่าวสารและการรับรู้สู่สาธารณะ เพื่อเคลื่อนไหวในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

ทฤษฎีสังคมวิทยา (Sociological Analysis)

กาญจนา แก้วเทพ (2552) ได้กล่าวถึงแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีสังคมวิทยากระแสหลักที่ถูกนำมาใช้ในวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ ดังนี้ ทฤษฎีสังคมวิทยากระแสหลัก (Main-stream Sociology) ได้แก่ ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) เน้นการอธิบายว่าสังคมดำรงอยู่อย่างไร โดยพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาจจะมีจุดร่วมหรือจุดต่างอันเนื่องมาจากคุณลักษณะทางสังคมของบุคคลนั้น ซึ่งเกณฑ์ที่นำมาวิเคราะห์งานด้านการสื่อสาร ในงานวิจัยนี้จะจำแนกหมวดหมู่ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. เกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่งประเภทกลุ่มคน เช่น

1.1 ชนชั้น (Class)/สถานะทางเศรษฐกิจสังคม (SES) หมายถึง ตำแหน่งแห่งที่ของบุคคลที่อยู่ในสังคมที่ถูกกำหนดด้วยเกณฑ์อันแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม เช่น เกณฑ์การศึกษารายได้ อาชีพ ฯลฯ โดยตัวแปรเรื่องชนชั้นและสถานะทางเศรษฐกิจสังคมมักจะทำหน้าที่เป็นตัวแปรแรก ที่จะไปกำหนดตัวแปรสาเหตุและผลลัพธ์ต่อไป ซึ่งมีตัวแปรเรื่องฐานะทางชนชั้นและเศรษฐกิจสังคมนั้น สามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ของการสื่อสารได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- ความสัมพันธ์ระหว่างฐานะทางชนชั้นของผู้ส่งสารกับผู้รับสาร
- ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของช่องทางการสื่อสารกับผู้รับสาร
- ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นของรายการกับชนชั้นของผู้รับสาร

1.2 กลุ่มชนชั้นนำของสังคม (Elites) บุคคลกลุ่มนี้เป็นกลุ่มสังคมที่มีพลังในการผลักดันทิศทางและการเคลื่อนไหวของสังคมมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ อันเนื่องมาจากตำแหน่งแห่งที่ของพวกเขา

นั่นเอง เกณฑ์ในการจัดว่าคนกลุ่มใดจะเป็นชนชั้นนำของสังคมนั้นมักจะคำนึงถึงองค์ประกอบหลายประการ เช่น ฐานะทางเศรษฐกิจ อาชีพ ระดับการศึกษา ฯลฯ โดยที่หัวใจที่สำคัญก็คือ ต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเรื่องราวของสาธารณะ (Public Affairs)

1.3 เผ่าพันธุ์ (Ethnicity) เกณฑ์เรื่อง “เผ่าพันธุ์” นั้น หมายถึงกลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมเดียวกันที่แยกออกไปจากคนกลุ่มใหญ่ โดยลักษณะร่วมกันของเผ่าพันธุ์นั้น อาจมาจากความสัมพันธ์ทางสายเลือด เครือญาติ หรือการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเดียวกันแต่ครั้งอดีตกาล

1.4 เชื้อชาติ (Race) เกณฑ์เรื่อง “เชื้อชาติ” นั้น หมายถึงรวมถึงแต่การมีเผ่าพันธุ์ร่วมกัน รวมทั้งการปรากฏลักษณะให้เห็นได้อย่างชัดเจนทางกายภาพ เช่น ลักษณะสีผิว หรือลักษณะสีตา โครงรูปของใบหน้า เป็นต้น

1.5 เพศ (Sex/Gender) คำว่า “เพศ” ในทางสังคมวิทยานั้น มิได้หมายความว่าเรื่องเพศที่ถูกกำหนดโดยสภาพทางชีววิทยาเท่านั้น หากแต่หมายความว่า บทบาท หน้าที่ และสิทธิของคนแต่ละเพศที่ถูกกำหนดโดยเงื่อนไขของแต่ละสังคมในแต่ละยุคสมัย

1.6 วิถีชีวิต (Lifestyle) แนวคิดการวิเคราะห์เรื่อง “วิถีชีวิต” นั้น เกิดเนื่องมาจากขีดจำกัดบางประการในการใช้ตัวแปรด้านเศรษฐกิจ-สังคมแบบเดิม (SES) ทั้งนี้เพราะตัวแปรต้น เช่น รายได้ การศึกษา อาชีพ นั้น มีลักษณะกว้างขวางเกินไปที่จะใช้อธิบายตัวแปรตามที่มีลักษณะค่อนข้างเฉพาะๆ เช่น เรื่องการเปิดรับข่าวสาร เรื่องการใช้เวลาว่าง เรื่องการใช้สื่อ ฯลฯ ดังนั้น จึงเกิดการสร้างสรรค์ตัวแปรแบบใหม่ขึ้นมา คือ “วิถีชีวิต” ตัวแปร “วิถีชีวิต” นี้เป็นคำรวมๆ ที่ใช้เรียกรสนิยม (Taste) ของบุคคลในการบริโภค ในการใช้สิ่งของ ทั้งในช่วงเวลาทำงานและในช่วงเวลาว่างยามพักผ่อน โดยผู้ที่ใช้ตัวแปรดังกล่าวมีความเชื่อว่า เราจะเข้าใจแบบแผนหรือวิถีการจัดระบบชีวิตผู้คนได้ โดยดูจากแบบแผนการใช้และการบริโภคของเขา

2. เกณฑ์ที่เน้นการทำหน้าที่

2.1 ระบบข้าราชการ (Bureaucracy) เป็นแนวคิดด้านสังคมวิทยาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องรูปแบบการจัดองค์กรหรือการจัดรูปแบบของสังคม สำหรับสังคมหรือองค์กรที่มีขนาดใหญ่ มีคนมาก มีกิจกรรมหลากหลาย วิธีการจัดองค์กรด้วยระบบครอบครัวที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ เน้นความสัมพันธ์แบบรักและอบอุ่น ใช้การสื่อสารแบบวาจา (Oral communication) และแบบตัวต่อตัว (interpersonal communication) การจัดองค์กรด้วยระบบดังกล่าวพิสูจน์แล้วว่าไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารองค์กรขนาดใหญ่ซึ่งจำเป็นต้องใช้ระบบจัดการแบบข้าราชการ

คุณลักษณะของการจัดองค์กรแบบข้าราชการจะมีความแตกต่างอย่างตรงกันข้ามกับระบบจัดการแบบครอบครัว กล่าวคือ มีการจัดโครงสร้างองค์กรเป็นลำดับชั้นตามแนวตั้ง (vertical structure) การควบคุมดูแลเป็นไปตามลำดับชั้น มีการแบ่งงานกันทำอย่างชัดเจน มีกฎระเบียบการ

ทำงานที่แน่นอน การติดต่อสื่อสารต้องเป็นลายลักษณ์อักษรและเป็นทางการ การปฏิบัติงานเน้นการทำงานตามขั้นตอน ไม่เน้นความรวดเร็วแต่เน้นความถูกต้องตามกฎระเบียบ

2.2 แนวคิดหน้าที่นิยม (Functionalism) ในกลุ่มหน้าที่นิยมนี้มีสาขาแยกย่อยออกไปอีก 2 แขนง แขนงแรกจะเน้นหนักว่า บรรดาสถาบันสังคมต่างๆ เช่น ครอบครัว โรงเรียน ศาสนา รัฐ สื่อมวลชน ธุรกิจ ฯลฯ ล้วนมีหน้าที่ที่จะทำให้สังคมส่วนรวมทั้งหมดอยู่เย็นเป็นสุข เรียกว่าเป็นกลุ่ม Social Functionalism เนื่องจากเน้นหนักเป้าหมายอยู่ที่สังคมส่วนรวม (the whole) ส่วนอีกแขนงหนึ่งจะตั้งคำถามว่า บรรดาสถาบันสังคมที่มีอยู่นั้นจะเอื้อประโยชน์สุขให้แก่ปัจเจกบุคคลได้มากน้อยเพียงใด กล่าวคือ จะถือเอาปัจเจกบุคคลเป็นเป้าหมายของการทำหน้าที่ของสถาบันสังคม กลุ่มนี้เรียกว่า Individual Functionalism

2.3 บทบาท (Role) การศึกษาเรื่อง “บทบาท” มักจะดำเนินควบคู่ไปกับการศึกษาเรื่อง “หน้าที่” คำว่า “บทบาท” เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากการละคร อันหมายถึงการแสดงการกระทำและพฤติกรรมไปตามที่ได้รับมอบหมายมา โดยการมอบหมายนั้นจะขึ้นอยู่กับตำแหน่งหน้าที่ที่เรายืนอยู่ในสังคม เนื่องจากคนทุกคนในสังคมหรือตัวละครทุกๆ ตัวส่วนใหญ่ต่างรับรู้บทบาทของตัวเอง รวมทั้งรับรู้บทบาทของผู้อื่นที่เกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นการมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ตัวละคร จึงต่างแสดงการกระทำให้สอดคล้องกับความคาดหวังของสังคม

2.4 สถานภาพ (Status) เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับแนวคิดเรื่อง “หน้าที่” และ “บทบาท” โดยที่ “สถานภาพ” นั้นมีความหมายที่เกินไปกว่าแนวคิดทั้งสอง และมีความหมายที่สัมพันธ์ (relative) กับส่วนอื่นๆ กล่าวคือ สถานภาพ หมายถึง ตำแหน่งฐานะที่บุคคลได้ปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทที่ได้รับมอบหมายมา และได้รับจากการประเมินค่าหรือการให้คุณค่า (prestige) แก่ตำแหน่งฐานะนั้นจากสังคม

2.5 การอบรมบ่มเพาะ (Socialization) เป็นกระบวนการทางสังคมที่สมาชิกใหม่ของสังคมจะถูกสอนด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อมให้รู้จักทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ กฎระเบียบของสังคม ค่านิยมของสังคม ฯลฯ เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้นๆ ได้อย่างกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกัน

2.6 ค่านิยม (Value) หมายถึงทัศนคติร่วมระดับส่วนรวมที่สังคมมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยการประเมินค่าสิ่งนั้นว่าดีหรือเลว น่าพอใจหรือไม่น่าพอใจ มีค่าหรือไม่มีค่า เป็นต้น การประเมินค่าดังกล่าวของสังคมมีอิทธิพลต่อการกระทำของคนในสังคม เพราะค่านิยมจะทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานชี้นำการกระทำของบุคคล

โดยการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้ใช้เกณฑ์ดังกล่าว ซึ่งเป็นองค์ประกอบของทฤษฎีสังคมวิทยา มาใช้ในการวิเคราะห์การสื่อสารได้ในทุกองค์ประกอบ เช่น การวิเคราะห์ฝ่ายผู้ส่งสาร/ผู้ผลิต ไม่ว่าจะเป็นเป็นในด้านความหลัง ความเป็นมาทางสังคม เป็นต้น การวิเคราะห์ช่องทาง การวิเคราะห์เนื้อหา และ

การวิเคราะห์ผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นด้านองค์ประกอบทางสังคมของผู้รับสาร หรืออิทธิพลของสื่อที่มีผลต่อกลุ่มผู้รับสารกลุ่มต่างๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วลักษณ์กมล จ่างกมล และอมรรัตน์ ชนะการณ, (2557) ได้ศึกษาเรื่อง สื่อทางเลือกยุคดิจิทัลกับประโยชน์สาธารณะ กรณีศึกษาการเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการศึกษาโดยสรุปมีทั้งสิ้น 7 ประเด็นหลักคือ 1) ความตระหนักในบทบาทของการเป็นสื่อเพื่อสันติภาพของสื่อทางเลือกในจังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นเกิดขึ้นแล้ว หากแต่ยังคงต้องมีการให้ความสำคัญในเชิงรายละเอียดของแนวปฏิบัติมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการใช้ภาษา ความรอบด้านของเนื้อหา และความหลากหลายของแหล่งข่าว 2) ศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานสื่อทางเลือกยังคงต้องมีการหนุนเสริมในเชิงองค์ความรู้ด้านการสื่อสารเพื่อสันติภาพและสถานการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่ 3) สื่อทางเลือกในพื้นที่ยังคงแสดงบทบาทหลักในการเป็นพื้นที่กลางทางการสื่อสารของกลุ่มผู้รับสารเฉพาะเพียงบางกลุ่ม ยังไม่สามารถสร้างบทบาทของการเป็นพื้นที่กลางของสาธารณชนในภาพรวมได้ 4) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารเพื่อสันติภาพของสื่อทางเลือกเหล่านี้ประสบความสำเร็จ 5) ผู้ปฏิบัติงานสื่อทางเลือกยังคงมีบทบาท การทำหน้าที่ทับซ้อนกันหลายบทบาทนอกเหนือจากบทบาทความเป็นสื่อ เช่น เป็นนักกิจกรรมประชาสังคมหรือนักการเมืองท้องถิ่นทำให้ส่งผลต่อความน่าเชื่อถือในฐานะความเป็นสื่อ 6) ทุนยังคงเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาบทบาทที่ต่อเนื่องของสื่อทางเลือก และ 7) เทคโนโลยีการสื่อสารในยุคดิจิทัลเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนในสื่อทางเลือกในพื้นที่ที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ ซึ่งในการศึกษาเรื่อง สื่อทางเลือกยุคดิจิทัลกับประโยชน์สาธารณะ กรณีศึกษาการเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ด้านกระบวนการสื่อสารทั้งในด้านของผู้ส่งสาร บทบาทสื่อ และเนื้อหา

มัทนา เจริญวงศ์ และอาภาพรณ ทองเรือง (2556) ได้ศึกษาเรื่อง การเกิดขึ้นและพัฒนาของนักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส พบว่า นักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอสเกิดขึ้นเพราะความต้องการช่องทางสื่อสารของประชาชนร่วมกับนโยบายในการดำเนินงานของ ส.ส.ท. ในฐานะสื่อสาธารณะโดยใช้กลยุทธ์หน้าจอก-หลังจอสร้างและเพิ่มจำนวนนักข่าวพลเมือง หลังทำงานมาห้าปี นักข่าวพลเมืองมีพัฒนาการที่เด่นชัดในด้านทักษะการผลิต การสื่อสาร และความคิด ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของนักข่าวพลเมือง ส่วนการนิยามความหมายของนักข่าวพลเมืองพบว่า มี 3 ลักษณะ คือ 1) มุ่งที่บทบาทหน้าที่ 2) นิยามโดยเปรียบเทียบกับนักข่าวอาชีพ และ 3) เน้นที่พลังในการเปลี่ยนแปลงสังคม นอกจากนี้ ยังพบว่านักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอสมีกระบวนการทำงานแตกต่างกัน

3 ลักษณะ คือ 1) มีแบบแผนเดียวกับนักข่าวอาชีพ 2) เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วม และ 3) ทำงานร่วมกับภาคประชาชนในพื้นที่ ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำงาน ได้แก่ แรงบันดาลใจส่วนตัว และการประจักษ์ในผลทางบวกของการเป็นนักข่าวพลเมือง ข้อจำกัดด้านเวลา ขาดความชำนาญในการผลิต ขาดความพร้อมด้านอุปกรณ์และขาดช่องทางนำเสนอผลงาน ในการศึกษาสามารถนำมาเชื่อมโยงเพื่อวิเคราะห์ถึงการเกิดขึ้นและการเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้นำเสนอข่าวสารของสมาคมคนทาม ร่วมทั้งการใช้การสื่อสารผ่านช่องทางของสมาคมคนทามผ่านช่องทางไทยพีบีเอส

วิเชียร บุราณรักษ์ (2548) ได้ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี: กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจังหวัดอุดรธานี พบว่าปัจจัยที่นำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง เกิดจากปัจจัยเชิงโครงสร้าง ได้แก่ ปัญหาที่เกิดจากโครงการของรัฐ และแนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน รวมทั้งการตอบโต้จากกลุ่มเป้าหมายและสิ่งแวดล้อมต่างๆ พบว่า มีแนวทางการเคลื่อนไหวอย่างหลากหลาย เช่น กลยุทธ์การยึดพื้นที่ทางการเมือง, กลยุทธ์ชุมชนนิยม/วัฒนธรรมชุมชน, กลยุทธ์การต่อสู้ทางการเมืองเชิงสัญลักษณ์ฯ กลยุทธ์ต่างๆ ใช้เป็นแนวทางการเคลื่อนไหว โดยวิเคราะห์สถานการณ์และการตอบโต้ของกลุ่มเป้าหมาย เป็นสำคัญในการปรับเปลี่ยนแนวทางการเคลื่อนไหว ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีในครั้งต่อไป ผลการศึกษาได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยที่นำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมือง แนวทางการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวภาคประชาชน และปัญหา อุปสรรคของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ซึ่งในการศึกษานี้ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเรื่อง การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล โดยนำมาวิเคราะห์เชื่อมโยงในประเด็นแนวทาง รูปแบบ และการปรับเปลี่ยน พัฒนาต่อยอดการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนต่อปัญหาที่เกิดมาจากโครงการของรัฐ

ชัยณรงค์ เครือนวน (2559) ได้ศึกษาเรื่องการเคลื่อนไหวสังคมของเครือข่ายชุมชนที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว พบว่าเครือข่ายชุมชนที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว เป็นการรวมตัวของภาคประชาชนที่เผชิญปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองร่วมกัน ภายใต้การขยายตัวของอุดมการณ์ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม พื้นที่ทางการเมืองที่เปิดโอกาสให้ภาคประชาชนสามารถร่วมกันอย่างเป็นทางการเพื่อแก้ไขปัญหามิติต่างๆ และการขยายตัวของโครงการพัฒนาชุมชนในระดับตำบล เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการเคลื่อนไหวสังคมของภาคประชาชนกลุ่มนี้ พบว่า มีรูปแบบที่หลากหลายไม่ว่าจะเป็นความพยายามในการสร้างอัตลักษณ์ทางการเมือง, การสร้างเครือข่ายนโยบายกับกลไกรัฐและภาคประชาสังคม, การอาศัยนวัตกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยกลไกรัฐเพื่อปฏิบัติการทางสังคมและการปฏิบัติการด้านการสื่อสาร ผลที่เกิดขึ้นตามมาจาก การเคลื่อนไหวสังคมของภาคประชาชนกลุ่มนี้ ก่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย การเสริมสร้างประสิทธิภาพและศักยภาพทางเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น ซึ่งในการศึกษานี้

ผู้ศึกษาจะนำเอาผลของการศึกษามาเปรียบเทียบกับลักษณะรูปแบบของการเคลื่อนไหว และการปฏิบัติการด้านการสื่อสารของเครือข่าย

สังกมา สารวัตร (2558) ได้ศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่: ศึกษากรณีเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ พบว่านโยบายของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตผู้ติดเชื้อ ทำให้เกิดปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชน การรังเกียจเหยียดฉันท และ การตีตรา ในด้านการพัฒนาองค์กรผู้ติดเชื้อสามารถร่วมมือในการสร้างเครือข่ายร่วมกับภาคีพันธมิตรระดมทรัพยากรและผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว ทั้งความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) นักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศในลักษณะข้ามชาติ องค์กรที่อิสระจากรัฐ ข้าราชการและพรรคการเมืองเข้าร่วมกระทำการรวมหมู่ การหนุนเสริมอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการชุมนุมเรียกร้องที่มีกรอบโครงการการเมือง (political project) ชัดเจน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ภายในที่ได้ผล ซึ่งแปรความเดือดร้อนเป็นการกระทำรวมหมู่ได้ ปฏิบัติการการต่อสู้ได้เริ่มจากการสร้างแรงจูงใจให้กับสมาชิกให้เข้ามาร่วมการเคลื่อนไหวพัฒนากลุ่มให้มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้นขนาดใหญ่ขึ้น ควบคู่ไปกับการสร้างเครือข่ายแนวร่วมทั้งในและต่างประเทศเพื่อให้ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนและประชาคมโลก โดยอาศัยความร่วมมือจากสื่อมวลชนทั้งหมดพบว่า จุดหมายของขบวนการมีลักษณะมากไปกว่าการเรียกร้องให้แก้ไขความเดือดร้อนเฉพาะหน้าเรื่อง การเข้าถึงยากด้านไวรัสเอดส์ของกลุ่มพวกตน แต่ได้สร้างศักยภาพผลักดันการเปลี่ยนแปลงนโยบายและกฎหมายตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายอื่นๆ และสร้างข้อถกเถียงต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้องค์ความรู้ระดับสากลตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้การศึกษาเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่: ศึกษากรณีเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์เชื่อมโยงถึงลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เพื่อสร้างศักยภาพและพลังอำนาจของเครือข่าย

ศิริพร ศรีสินธุ์ไร (2541) ได้ศึกษาเรื่องปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน : กรณีศึกษาป่าทามกุดเป่ง พบว่ากระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านในกรณีนี้ คือ การโต้แย้งและตอบโต้วาทกรรมกระแสหลักของรัฐใน 2 ประเด็นนั้นคือ วาทกรรมว่าด้วยการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีได้ให้ความสนใจกับองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นที่สัมพันธ์อยู่กับทรัพยากรธรรมชาติและวาทกรรมการพัฒนาที่รวมศูนย์อำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่ส่วนกลางโดยไม่ได้คำนึงถึงสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนาที่จะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งในการศึกษานี้ ผู้ศึกษาจะนำผลของการศึกษามาเปรียบเทียบกับลักษณะรูปแบบของการต่อสู้ของชาวบ้าน สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

วรวลัญช์ โรจนพล และจุมพล หนิมพานิช (2556) ได้ศึกษาเรื่องสิทธิชุมชนในการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดิน ป่า และน้ำที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทาง

สังคมแนวใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 2531-2553 พบว่า 1) การใช้สิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) กลยุทธ์หลักที่ใช้ในการ ระดมทรัพยากร 2 ลำดับแรก คือ กลยุทธ์ด้าน เป้าหมาย โดยเป้าหมายที่ขบวนการกำหนดไว้ทำให้คนเห็นว่ามีโอกาสสำเร็จมากเพียงพอและกลยุทธ์ ที่ทำให้คนเห็นถึงผลประโยชน์ที่จะเกิดร่วมกันของกลุ่มหรือของขบวนการ 3) การใช้โอกาสทาง การเมืองเชิงโครงสร้างเพื่อช่วยให้นักการเมืองและสังคมตระหนักถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นยังอยู่ในระดับ ปานกลาง โดยขบวนการเคลื่อนไหวไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักต่อความเข้มแข็งหรือความอ่อนแอของ รัฐบาลในขณะนั้น และ 4) การใช้เครื่องมือในการต่อสู้โดยการสร้างวาทกรรมเพื่อจูงใจให้คนเข้าร่วม ขบวนการยังอยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากแกนนำยังขาดความรู้ ความเข้าใจต่อสิ่งที่เรียกว่าวาท กรรมในฐานะเครื่องมือที่ใช้ในการจูงใจคนให้มาเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งในการศึกษานี้ ผู้ ศึกษาจะนำผลการศึกษามาวิเคราะห์เชื่อมโยงในประเด็นลักษณะของการเคลื่อนไหว กลยุทธ์และการ ใช้เครื่องมือในการเคลื่อนไหว เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

บริบทของสมาคมคนทาม

ประวัติความเป็นมาของสมาคมคนทาม

สมาคมคนทาม เกิดขึ้นจากการรวมตัวขององค์กรเครือข่ายชาวบ้าน 2 องค์กร คือ เครือข่าย องค์กรชาวบ้านร่วมกันอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล และเครือข่ายอัครแม่แม่น้ำมูลเมืองศรีสะเกษ ซึ่งเป็น เครือข่ายชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลและเขื่อนห้วยนา โดยทั้งสองเขื่อน เป็นส่วนหนึ่งในโครงการผันน้ำโขง ชี มูล ซึ่งเป็นโครงการผันน้ำขนาดใหญ่ของรัฐ เพื่อแก้ไขปัญหา การขาดแคลนน้ำในภาคอีสาน

เครือข่ายชาวบ้านห้วยนา-ราษีไศล เป็นหนึ่งในเครือข่ายที่รวมตัวกันภายใต้ชื่อ “สมัชชา คนจน” และยังคงประสานความร่วมมือกับเครือข่ายคนจนจากทั่วประเทศในการประสานงานและ เจรจ่าต่อร้องกับรัฐ แต่อีกด้านหนึ่ง ในสถานการณ์ใหม่เครือข่ายเริ่มมีทิศทางแห่งการสร้างอนาคตที่ เข้มแข็งของคนกลุ่มน้ำมูลตอนกลาง และได้จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคล ภายใต้ชื่อ “สมาคม คนทาม” (ดำรงศักดิ์ จันทรวีโล และวรวิลักษณ์ ไชยทัต, 2561)

“สมาคมคนทาม” ได้ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาเครือข่ายร่วมกัน โดยยึดหลักทฤษฎี ที่ร่วมกันคิดค้น ได้แก่ “ทฤษฎีสามก้อนเส้า” เป็นแนวทางในการดำเนินงานร่วมกัน

จากข้อมูลในหนังสือวิถีชีวิต คุณค่าและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุ่มน้ำอีสาน ได้อธิบายถึง นัยยะของคำว่า “สามก้อนเส้า” ว่าเป็นความหมายของการเป็นเสาค้ำ เหมือนหินสามก้อนที่ชาวบ้าน นำมาประกอบวางเป็นสามมุมเพื่อใช้จุดพินก่อไฟ ในการวางหม้อวางกระทำเพื่อหุงต้ม การนำมา เปรียบเทียบกับกลไกการเคลื่อนไหว 3 องค์กร จึงนับเป็นการสร้างความหมาย โดยแยกอธิบายว่า

1. สมาคมคนทาม ก้อนเส้าก้อนที่ 1 เป็นองค์กรหลักที่จะสร้างอำนาจต่อรองให้แก่สมาชิก เป็นนิติบุคคล เป็นองค์กรที่เป็นทางการที่รัฐและสังคมยอมรับ ทั้งยังเป็นหลักยึดร่วมกันเพื่อสร้างความสามัคคีกลมเกลียวให้แก่สมาชิก คำว่า “คนทาม” บอกตัวตนอยู่ชัดแล้วว่าสมาชิกของสมาคมคือคนที่ตั้งหลักปักฐานและทำมาหากินอยู่ในเขตนิเวศบุงทาม ทั้งในลุ่มแม่น้ำมูลและอาจรวมถึงลุ่มน้ำอื่นๆต่อไป

สมาคมคนทาม มีลำดับความเป็นมาขององค์กร ดังนี้

ในช่วงปี พ.ศ. 2537 หลังได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศล ชาวบ้านริมฝั่งมูลได้ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อทวงถามถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ยังไม่ได้รับคำตอบจากหน่วยงานราชการทั้งในระดับพื้นที่และระดับจังหวัดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น นำไปสู่การรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็น “คณะกรรมการร่วมอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล” (คอปม.) ซึ่งเป็นเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน มีวัตถุประสงค์ในการร่วมกันพิทักษ์ ปันฟูทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศแม่น้ำมูล นอกจากนั้นชาวบ้าน คอปม. ยังมีแนวความคิดในการขับเคลื่อนงานด้านการพัฒนาควบคู่ไปกับการเคลื่อนไหวโดยประสานความร่วมมือกับมูลนิธิพัฒนาทุ่งกลำร้องให้ อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด ต่อมาจึงได้จัดตั้งเป็น “กองทุนอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล” ตามระเบียบว่าด้วย กองทุนอนุรักษ์ป่าทามมูลขึ้น เพื่อใช้บังคับเป็นกติกาในการทำงานและอยู่ร่วมกัน โดยใช้บังคับ มาตั้งแต่ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2541

ในช่วงปี พ.ศ. 2539-2540 เข้าร่วมกับสมัชชาคนจน

การจากแก้ไขปัญหาลผลกระทบที่เกิดขึ้นยังไม่มีความคืบหน้า ชาวบ้าน คอปม. จึงตัดสินใจเข้าร่วมชุมนุมกับผู้ที่ได้รับความเดือดร้อนจากกรณีปัญหาอื่นๆ ในนาม “สมัชชาคนจน” นำไปสู่การชุมนุมนานถึง 99 วัน

ในช่วงปี พ.ศ. 2552 การชุมนุม 189 วัน ณ สันเขื่อนราษีไศล การผลักดันในครั้งนั้นทำให้การแก้ไขปัญหาลเขื่อนราษีไศลและเขื่อนห้วยน้ำมีความคืบหน้าเป็นอย่างมาก ชาวบ้านได้คิดค้นแนวทางการยกระดับองค์กร เพื่อวางรากฐานความมั่นคงขององค์กรเครือข่าย และได้มีการขอตทะเลเบียนเป็นสมาคมคนทาม จนได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “สมาคมคนทาม” ในวันที่ 16 ธันวาคม 2553 เป็นต้นมา

2. กองทุนสวัสดิการ ก้อนเส้าที่ 2 เป็นองค์กรที่สร้างหลักประกันให้แก่ครอบครัวสมาชิกเมื่อเจอความลำบาก สร้างสังคมภายในที่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และยังมีโอกาสพัฒนาเป็นองค์กรการเงินที่จะสนับสนุนให้มีการออม มีสินเชื่อเพื่อพัฒนาอาชีพ มีการลงทุนด้านต่างๆ ทั้งของกลุ่มและสมาชิก และการจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกอย่างกว้างขวางออกไปตามศักยภาพของกองทุน

3. ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเครือข่ายทามมูล ก้อนเส้าที่ 3 มีหน้าที่จัดการศึกษาฝึกอบรมแก่สมาชิกเพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม มีศูนย์สื่อเพื่อผลิตสื่อต่างๆ สื่อสารระหว่าง

สมาชิกและสื่อสารกับสังคมภายนอก และยังเป็นที่ทำกรทุกด้านของสมาคมอีกด้วย (ดำรงศักดิ์ จันทรวีไล และวาราลักษณ์ ไชยทัต, 2561)

สภาพทางกายภาพ

ที่ตั้งอาณาเขตและสภาพภูมิประเทศของสมาคมคนทาม

สมาคมคนทาม ตำบลหนองแค อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ อยู่ทางทิศเหนือของ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นระยะทางประมาณ 45 กิโลเมตร บริเวณโดยรอบสมาคมเป็นพื้นที่ป่าทามและ แม่น้ำมูล และโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูลล่าง (กรมชลประทาน) ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าทาม

ทิศเหนือ อาณาเขตติดกับเขตอนุรักษ์วังปลาและปลาทาม

ทิศใต้ อาณาเขตติดกับเขื่อนราศีไศล

ทิศตะวันออกอาณาเขตติดกับป่าทาม

ทิศตะวันตก อาณาเขตติดกับแม่น้ำมูลตอนล่าง

และมีศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ภายในองค์กร โดยใช้ชื่อว่า “ศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเครือข่ายทามมูล” โดยสำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดสนับสุนนงบประมาณ ดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2553-2555 กรมชลประทานได้สนับสนุนให้ใช้พื้นที่ของกรมชลประทานในการใช้เป็นสถานที่ก่อตั้งศูนย์ จำนวน 23 ไร่ ซึ่งภายในศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเครือข่าย ทามมูลแห่งนี้มีการจัดสรรพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้ให้กับบุคคลภายนอก อาทิเช่น พื้นที่อนุรักษ์วังปลา พื้นที่เพาะพันธุ์กล้วยไม้ พื้นที่ป่าทาม พื้นที่ทำการเกษตรสาธิตและพื้นที่อนุรักษ์ พันธุ์ข้าวท้องถิ่น

ลักษณะภูมิอากาศ

ในเขตพื้นที่ตำบลหนองแค อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะภูมิอากาศเขก เช่นเดียวกับชุมชน อำเภอ จังหวัด ในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป ซึ่งมี 3 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ช่วงเวลาของฤดูร้อนจะเริ่มประมาณช่วงเดือนกุมภาพันธ์ไปจนถึงเดือน พฤษภาคม ฤดูฝนจะเริ่มช่วงประมาณปลายเดือนพฤษภาคม หรือบางปีจะเริ่มในช่วงต้นเดือน กรกฎาคม แล้วแต่สภาพอากาศในแต่ละปี ซึ่งจะมีฝนตกจนถึงเดือนตุลาคม ในฤดูนี้จะมีน้ำมาก เนื่องจากอยู่ติดแม่น้ำมูล หรือบางปีน้ำจะท่วมถึงบริเวณที่ตั้งของสมาคมทำให้การสัญจรไปมาค่อนข้าง ไม่สะดวก แต่ในขณะเดียวกันช่วงนี้กลับเป็นช่วงที่มีความอุดมสมบูรณ์มากเนื่องจากในพื้นที่ป่าทามมี พืชผักป่าที่หายาก เช่น ผักจุมกเอียน ผักกระหน่องม้า ผักขี้บ่อ หรือผักหลิว เป็นต้น สำหรับฤดูหนาว จะเริ่มในช่วงปลายเดือนตุลาคมไปจนถึงต้นเดือนกุมภาพันธ์ อากาศค่อนข้างหนาวจัด มีลมหนาว พัดผ่านเนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่ติดกับแม่น้ำ

การคมนาคม

สมาคมคนทามเป็นองค์กรที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าทาม ซึ่งอยู่ห่างจากโครงการส่งและบำรุงน้ำมูลล่างเป็นระยะทางประมาณ 200 เมตร สภาพบริเวณรอบๆเป็นป่าทามและแม่น้ำมูล มีถนนลาดยางตัดผ่านทางด้านทิศตะวันออกของตัวสมาคม การเดินทางสะดวก และหากจะเดินทางไปสมาคมคนทามจาก บขส.เมืองศรีสะเกษถึงอำเภอราศีไศล เป็นระยะทางประมาณ 39 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาในการเดินทางประมาณ 35 นาที โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 226 ตรงมาถึงแยกส้มป่อยน้อย เลี้ยวขวา มาเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2083 สาย บ้านส้มป่อยน้อย อำเภอราศีไศล อำเภอมหาชนะชัย เมื่อเข้าถึงอำเภอราศีไศล สี่แยกโรงพยาบาลราศีไศลเลี้ยวซ้ายไปเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2083 สาย อำเภอราศีไศล บ้านด่าน ตำบลด่าน ประมาณ 5 กิโลเมตร หลักกิโลเมตรที่ 42 เลี้ยวซ้าย ประมาณ 2 กิโลเมตร จะถึงสมาคมคนทาม

ความเชื่อ วัฒนธรรมของกลุ่มสมาคมคนทาม

สมาคมคนทามเป็นองค์กรที่มีสมาชิกหลากหลายพื้นที่มารวมกันโดยมีวัตถุประสงค์เหมือนกัน ดังนั้นสมาชิกสมาคมคนทามก็เหมือนกับบุคคลทั่วไปและส่วนใหญ่สมาชิกจะเป็นคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ มีการทำบุญตามศาสนาเหมือนสังคมที่นับถือศาสนาพุทธทั่วไป

นอกจากมีศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจแล้ว สมาชิกสมาคมคนทามยังมีเจ้าปู่ดำ ที่สมาชิกคนทามหรือคนสัญจรไปมาให้ความเคารพนับถือ ชาวบ้านเชื่อว่าปู่ดำช่วยให้การเจรจาต่อรองกับภาครัฐในการกำหนดนโยบายต่างๆได้สำเร็จลุล่วง ซึ่งศาลเจ้าปู่ดำ ตั้งอยู่ที่หน้าสำนักงานสมาคมคนทาม ตรงทางเข้าสมาคม โดยอยู่ฝั่งทางทิศตะวันออกสมาคมคนทาม

นอกจากนี้ “ใบเสมา” เป็นอีกหนึ่งความเชื่อของสมาคมคนทาม โดยมีการประยุกต์ใช้ใบเสมาที่เคยเป็นสัญลักษณ์ทางด้านศาสนา เป็นที่แบ่งเขตจังหวัด ซึ่งให้ความหมายแทนว่าเป็นเขตทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตผู้คนริมแม่น้ำมูลตอนล่าง โดยประกอบด้วย บุคคล ชุมชน สังคม โลกและธรรมชาติเป็นเครื่องคำจูนซึ่งกันและกัน และในการทำงานด้านการพัฒนา ใบเสมายังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสมาคม เป็นเครื่องเตือนใจต่อเหตุการณ์ที่ผ่านมาในการต่อสู้เพื่อสิทธิขั้นพื้นฐานของตนเอง และยังเป็นสิ่งช่วยดึงพลังของคนในชุมชนให้ลุกขึ้นมาต่อสู้ ซึ่งสมาคมคนทามได้ใช้ใบเสมาเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์อีกประการหนึ่งของคนท้องถิ่นที่เป็นหนึ่งในหลายวิธีที่ใช้ในการแสดงออกและเรียกร้องต่อทางรัฐและสังคมให้ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล” ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เนื้อหาโดยอาศัยกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ ทำการศึกษาวิจัยในพื้นที่อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ

วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposeful Selection) โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นกลุ่มสมาคมคนทาม อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ในมิติของผู้นำในเคลื่อนไหวทางสังคม ผู้นำกลุ่ม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และในฐานะผู้สื่อสารในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูลสู่สาธารณะ ได้แก่

1. นางผา กองธรรม นายกสมาคมคนทาม
2. นายปัญญา คำลาภ ผู้ผลิตสื่ออิสระ, นักข่าวพลเมือง, นายกสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน
3. นายประพันธ์ ภาชู กรรมการสมาคมชุมชนประมงน้ำจืดภาคอีสาน (ศรีสะเกษ), ชาวประมงบ้านฝั่ง ตำบลหนองแค อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
4. นางสาววิภาดา ฉุนกล้า เจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมการเรียนรู้ชุมชน สมาคมคนทาม
5. นายอภิรักษ์ สุธารธรรม ผู้ใหญ่บ้านเหล่าโดน ตำบลหนองแค อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ
6. นายประดิษฐ์ โกศล อุปนายกสมาคมคนทาม
7. นายบุญเกิด คำคุณ อาสาสมัครประจำศูนย์สมาคมคนทาม, นักดนตรีในวงตรี
8. นางสาวจรรยา บุญมาก นักข่าวอิสระ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้จะใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเอกสาร และการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ 1. แบบสัมภาษณ์ 2. เครื่องบันทึกเสียง 3. สมุดจดบันทึก 4. กล้องถ่ายรูป

ในส่วนของแบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเลือกใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการศึกษาผู้ให้ข้อมูล โดยใช้ชุดคำถามสำหรับสมาคมคนทาม ในฐานะของผู้สื่อสาร สมาชิกกลุ่มและผู้มีส่วนร่วมในการสื่อสาร

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากเนื้อหา จะใช้แบบบันทึกข้อมูลสำหรับวิเคราะห์ข้อมูล สมุดจดบันทึกเพื่อรวบรวมประเด็นเนื้อหาที่สำคัญและคอมพิวเตอร์ช่วยในการจัดการข้อมูล จัดระเบียบข้อมูลให้เป็นระบบและง่ายต่อการนำไปวิเคราะห์ข้อมูลในลำดับต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบ่งออกเป็น 2 วิธี คือ

- การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

เป็นการศึกษาที่มุ่งอธิบายรูปแบบของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล โดยการรวบรวมเนื้อหา ข้อมูล ข่าวสาร ที่เกี่ยวข้องในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล เพื่อวิเคราะห์ให้ลึกถึงกระบวนการสื่อสารไปยังสาธารณะ รวมถึงที่เป็นปัญหาและข้อจำกัดในการสื่อสารเคลื่อนไหว

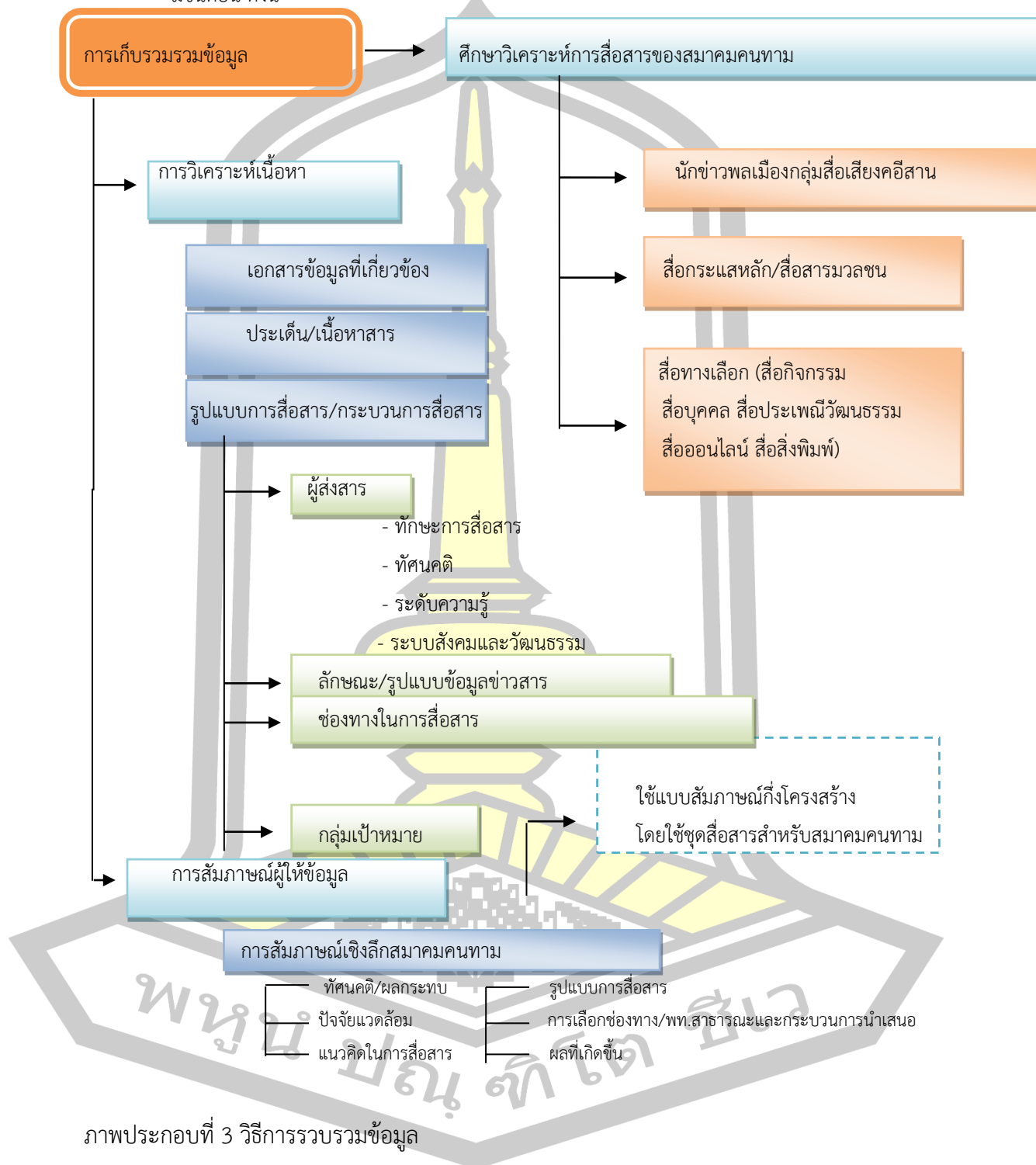
- การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

เป็นการศึกษาที่มุ่งทำความเข้าใจกับผู้ให้ข้อมูลถึงวิถีคิด ทศนคติ บทบาท ระบบสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งจะเน้นหาคำตอบไปถึงแนวคิด วิธีการ กระบวนการ การสร้างเครื่องมือและการจัดการของบุคคลหรือของกลุ่มต่อประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจถึงแนวคิดในการสื่อสาร การเลือกใช้รูปแบบการสื่อสาร และสิ่งที่เป็นปัญหาและข้อจำกัดในด้านต่างๆ รวมถึงปัจจัยแวดล้อมของผู้ส่งสารที่มีผลต่อการสื่อสารในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

การกระทำกับข้อมูลและการเก็บรวบรวมข้อมูล

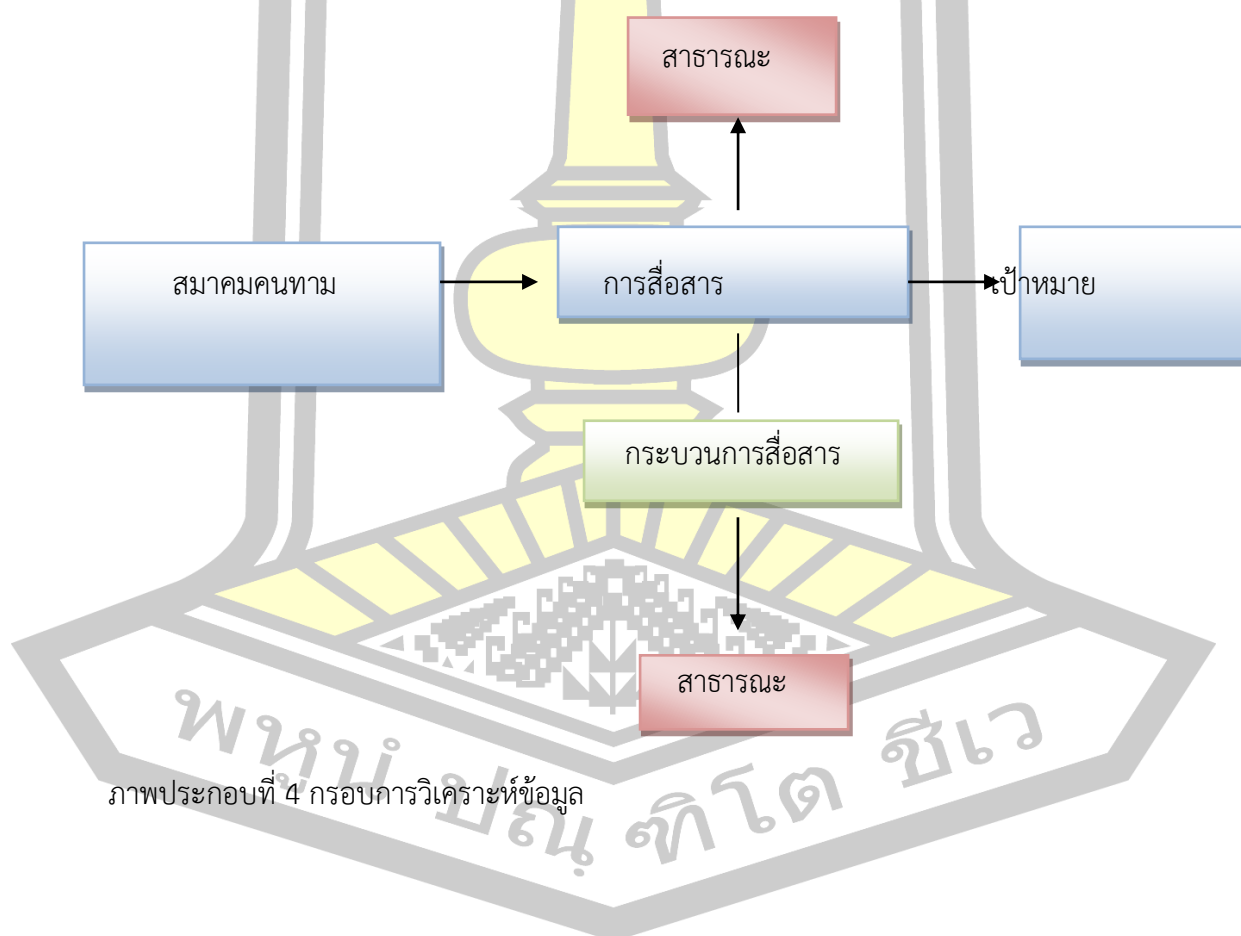
มีขั้นตอน ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและการสัมภาษณ์เชิงลึกมาวิเคราะห์โดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์ทางทฤษฎีตามบทที่ 2

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารของสมาคมคนทามในประเด็นของการอนุรักษ์แม่น้ำมูล
2. การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสาร ในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ลุ่มแม่น้ำมูลของสมาคมคนทาม ได้แก่
 - นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน
 - สื่อกระแสหลัก
 - สื่อทางเลือก (สื่อบุคคล สื่อวัฒนธรรม, ประเพณีและภูมิปัญญาชาวบ้าน, สื่อออนไลน์ ฯลฯ)

บทที่ 4

การวิเคราะห์การสื่อสาร ปัญหา และข้อจำกัดของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

การวิจัยเรื่อง“การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล” ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการรวบรวมข้อมูลเอกสาร ในการศึกษาถึงบริบททางสังคม แนวคิด รูปแบบ กระบวนการสื่อสาร ประเด็นและเนื้อหาในการสื่อสาร (Textual Analysis) จากผลงานของสมาคมคนทาม อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งได้เผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆไปยังสาธารณะ เพื่อวิเคราะห์ถึงการสื่อสารของสมาคม คนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ดังนี้

1. ความเป็นมาของขบวนการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล
2. การสื่อสารและรูปแบบการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล
3. ปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

ความเป็นมาของขบวนการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ การฟื้นฟูชีวิตชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำมูล เป็นหนึ่งประเด็นหลักในการต่อสู้เคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ ควบคู่กับไปกับประเด็นในข้อเรียกร้องอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องให้มีการแก้ไขปัญหาลผลกระทบ การจ่ายค่าชดเชยที่ดินทำกิน และการเคลื่อนไหวเพื่อปกป้องสิทธิชุมชน ซึ่งเป็นการต่อสู้เคลื่อนไหวที่ยืดเยื้อ มีระยะเวลายาวนาน เกิดขบวนการรวมตัวเคลื่อนไหวตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ระดับชุมชนไปจนถึงการจัดตั้งเครือข่าย องค์กรที่มีแนวทาง อุดมการณ์ มีเป้าหมายร่วมกัน โดยมีการเคลื่อนไหวทั้งในระดับกลุ่ม ระดับท้องถิ่น ภาค ไปจนถึงระดับประเทศ

สาเหตุการเคลื่อนไหวประเด็นของการฟื้นฟูชีวิตชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำมูล เป็นผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราชไศล ซึ่งเป็น 1 ใน 14 เขื่อน ตามแผนระยะที่ 1 (2535-2543) จากการแบ่งการดำเนินการเป็น 3 ระยะ โดยใช้ระยะเวลาดำเนินการรวม 42 ปี (2534-2576) ของการดำเนินงานโครงการ โขง ชี มูล ตามมติคณะรัฐมนตรี พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งได้อนุมัติงบประมาณ 18,000 ล้านบาท ให้กรมพัฒนาส่งเสริมพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมดำเนินโครงการ โขง ชี มูล เมื่อ 8 เมษายน 2532 ในคราวประชุมสัจจรที่จังหวัดขอนแก่น

เขื่อนราษีไศล เริ่มดำเนินการก่อสร้างตั้งแต่เดือนมีนาคม 2535 แล้วเสร็จและทำการเก็บกักน้ำตั้งแต่เดือนตุลาคม 2536 ลักษณะโครงการเป็นเขื่อนคอนกรีตขนาดความสูง 9 เมตร ปิด-เปิดด้วยบานประตูเหล็ก 7 บาน ควบคุมด้วยระบบไฮดรอลิก สร้างปิดกั้นลำน้ำมูลที่บ้านปากห้วย อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ โดยเมื่อหลังการก่อสร้างเขื่อนราษีไศลแล้วเสร็จและได้กักเก็บน้ำในเดือนตุลาคม 2536 ทำให้ชาวบ้านริมฝั่งมูลได้รับผลกระทบอย่างหนัก ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งด้านวิถีชีวิตชุมชนและระบบนิเวศ ไม่ว่าจะเป็นการสูญเสียที่ดินทำกินของราษฎร การสูญเสียพื้นที่ทำเลเลี้ยงสัตว์ ปัญหาพื้นที่เสี่ยงต่อการถูกน้ำท่วมนานอกร้างเก็บน้ำ การสูญเสียป่าบุงป่าทามแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ การแพร่กระจายของดินเค็ม น้ำเค็ม ปัญหาน้ำเน่าเสียและปัญหาสุขภาพ ผลกระทบต่อแหล่งน้ำชลประทานเดิม การสูญเสียพื้นที่ทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชน (ดำรงศักดิ์ จันทรวีไล และวรลักษณ์ ไชยทัต, 2561)

สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ คณะนักวิจัยไทบ้านราษีไศล ระบุถึงปัญหาของเขื่อนราษีไศลซึ่งเริ่มก่อสร้างในช่วงปี 2535-2536 ว่า โครงการเขื่อนราษีไศลไม่ได้มีการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนดำเนินโครงการ แต่การกักเก็บน้ำของเขื่อนทำให้ป่าทามราษีไศลจมอยู่ใต้อ่างเก็บน้ำ ส่งผลให้พันธุ์พืชในป่าทามตาย พันธุ์ปลาลดลง และเกิดการระบาดของดินเค็ม การสูญเสียป่าทามทำให้ชาวบ้านสูญเสียความมั่นคงทางอาหาร สุขภาพ และรายได้ ทั้งยังก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างรัฐกับชุมชนและสร้างความแตกแยกระหว่างชาวบ้านด้วยกันเอง (คณะนักวิจัยไทบ้านราษีไศล, 2548, น. ข อ้างอิงจาก ปาจารย์ พงศรี, 2555)

“หลังการสร้างเขื่อนราษีไศลนั้นมีผลกระทบแบ่งเป็นผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม คือ ทำลายระบบนิเวศป่าทาม ผลกระทบด้านสังคม ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับประชาชน ประชาชนกับรัฐ และประชาชนกับเอกชน และผลกระทบด้านเศรษฐกิจ เช่น เรื่องรายได้ที่หายไปของชาวประมงในแม่น้ำมูล รายได้ที่หายไปของเกษตรกร เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ชุมชนเปลี่ยนแปลงไป” (ปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

ขณะที่เกษตรกรในพื้นที่อำเภอราษีไศล ได้เล่าถึงวิถีชีวิตที่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากโครงการพัฒนาของรัฐว่า “ชีวิตเกษตรกรต้องเผชิญกับการจัดการทรัพยากรที่ยากขึ้นและซับซ้อนขึ้น เนื่องจากไม่คุ้นชินกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแม่น้ำมูล เพราะเดิมนั้นเกษตรกรเราจะทำอะไรก็สามารถทำได้โดยไม่ต้องขอฝ่ายรัฐ แต่ว่าการกระทำอะไรที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นประมงพื้นบ้าน เกษตรกรรมแบบเก่าเราไม่ได้ทำลายระบบสิ่งแวดล้อมในระดับมหภาค แต่ระบบสิ่งแวดล้อมจะมีการหมุนเวียนเปลี่ยนผันและปรับตัวเข้ากับชาวบ้านได้เอง เนื่องจากเราอาศัยเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมและไม่มีผลเสียในระยะยาว” (ประดิษฐ์ โกศล. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

ป่าบุง-ป่าทามราชสีไศล “ป่าทามราชสีไศล”

แม่น้ำมูลมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนราชสีไศล ทั้งในแง่ของการดำรงชีพ การสร้างรายได้ จากการทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เก็บผลผลิตจากป่าและการทำประมง ทั้งยังเกี่ยวโยงในเรื่องของวัฒนธรรม หลักจารีตของผู้คนสองฝั่งแม่น้ำมูล

โดยบริเวณลุ่มน้ำมูลในพื้นที่อำเภอราชสีไศล นับเป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายทางชีวภาพ เนื่องจากพื้นที่ป่าบุง-ป่าทามราชสีไศล บริเวณรอยต่อจังหวัดสุรินทร์ ศรีสะเกษ และร้อยเอ็ด นับเป็นพื้นที่ป่าบุง-ป่าทามที่ใหญ่ที่สุดในลุ่มน้ำมูล

ดำรงศักดิ์ จันทรวีโล และ วราลักษณ์ ไชยทัต (2561) ได้อธิบายลักษณะป่าบุง-ป่าทาม แม่น้ำมูลและผลกระทบจากเขื่อนราชสีไศล ไว้ในหนังสือ ป่าทาม ป่าไทย วิถีชีวิต คุณค่าและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุ่มน้ำอีสาน ไว้ว่า บริเวณตอนกลางของลำน้ำมูล มีลักษณะเป็นที่ราบต่ำ มีความลาดเอียงน้อยต่างจากแม่น้ำมูลตอนต้นที่เป็นลำห้วยเล็กๆ ไหลตัดชอกเขาลงสู่ที่ราบ ส่วนแม่น้ำมูลตอนปลายไหลตัดแนวสันหินปลายเทือกเขาภูพาน เกิดเป็นเกาะแก่งและมีความกว้างของลำน้ำเพียงประมาณ 250 เมตร ในฤดูฝนลำน้ำมูลไม่สามารถระบายปริมาณน้ำอันมหาศาลได้ทัน ก่อให้เกิดการเอ่อท่วมของกระแสน้ำในบริเวณตอนกลางของลำน้ำเป็นเวลา 3-4 เดือน ลักษณะเช่นนี้เป็นปัจจัยให้เกิดการ สั่งสมของดินตะกอนมีชั้นสูงต่ำตามอิทธิพลของกระแสน้ำ เกิดเป็นพื้นที่ราบน้ำท่วมถึงอันกว้างใหญ่ในตอนกลางของแม่น้ำมูล เป็นระยะทางหลายร้อยกิโลเมตร ภูมิฐานเช่นนี้ ชาวอีสานเรียกว่า “บุงทาม” และเรียกสังคมพืชสัตว์ที่ขึ้นในบริเวณนี้ว่า “ป่าบุงป่าทาม” หรือ “ป่าทาม” สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ได้ขึ้นทะเบียนพื้นที่บุงทามแม่น้ำมูลไว้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับชาติใน 2 บริเวณ คือ ผืนหนึ่งบริเวณนับจากอำเภอยางชุมน้อย, สทิง จังหวัดบุรีรัมย์, อำเภอชุมพลบุรี, อำเภอท่าตูม, รัตนบุรี จังหวัดสุรินทร์ อำเภอราชสีไศลจนถึงอำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พื้นที่ 604 ตร.กม. (377,500 ไร่) อีกผืนหนึ่งที่บริเวณแม่น้ำชีไหลลงแม่น้ำมูล 97.4 ตร.กม. (60,937 ไร่) และขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำในลุ่มน้ำแม่น้ำมูลที่มีความสำคัญระดับท้องถิ่นไว้หลายบริเวณ เฉพาะป่าทามบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนกลาง 2 พื้นที่ข้างต้น มีเนื้อที่รวมกันถึง 438,437 ไร่ นับเป็นพื้นที่ 1 ใน 3 ของพื้นที่ชุ่มน้ำในภาคอีสานซึ่งมีอยู่ 1,249,706 ไร่ พื้นที่ป่าทามที่มีความสำคัญผืนหนึ่งในบริเวณนี้คือที่เรียกกันว่า “ป่าทามราชสีไศล” ซึ่งกำลังได้รับผลกระทบจากเขื่อนราชสีไศล ในโครงการ โขง ซี มูล ตามข้อมูลของกรมชลประทาน มีพื้นที่บุงทามที่ได้รับผลกระทบประมาณ 1 แสนไร่ และจากงานศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2542 พบว่าพื้นที่นี้มีชุมชนที่เกี่ยวข้อง ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ บุงทามแห่งนี้ประมาณ 142 หมู่บ้านใน 21 ตำบล 8 อำเภอ 3 จังหวัด (สุรินทร์,ร้อยเอ็ด,ศรีสะเกษ) จำนวนใกล้เคียงกับการศึกษาของ รศ.ประสิทธิ์ คุณรัตน์ เมื่อปี 2540 คือ 126 หมู่บ้าน 19 ตำบล มีประชากรประมาณ 25,000 ครอบครัว

เขื่อนราษีไศลที่ส่งผลกระทบต่อลุ่มแม่น้ำมูลและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีความเกี่ยวข้องและต้องพึ่งพาระบบนิเวศลุ่มน้ำมูล โดยเฉพาะป่าบุ่งป่าทาม ทำให้ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ เริ่มมองหาหนทางในการแก้ไขปัญหา โดยการรวมตัวกัน เพื่อรวบรวมข้อมูลความเสียหาย ข้อมูลผลกระทบ ที่จะนำไปสู่การร้องเรียนกับภาครัฐเพื่อให้มีการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

“จากเดิมพวกผมมีวัว มีควายเยอะมาก เอาควาย วัวมาลงในป่าทาม แต่ต่อมามีมันเปลี่ยนแปลงไป เริ่มล้มละลาย นาไร่ผมท่วมหมด วัวควายผมต้องขาย ผมไม่มีรายได้ อาชีพผมหายไปทำประมงไม่ได้ เลี้ยงควายไม่รอด ชาวบ้านพบว่า ที่นักสร้างเขื่อนโฆษณาไว้มันไม่จริง เราก็เลยติดตามผล แล้วรวมตัวกันเพราะชะตากรรมเดียวกัน โดยตัวเองได้เข้าร่วมเดินขบวนกับพ่อแม่พี่น้อง ตอนปี 2541 ในช่วงนั้นพี่น้องส่วนใหญ่เรียกร้องค่าชดเชย รองลงมาคือเรียกร้องสิทธิชุมชนเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ และหลังจากนั้นก็เป็นการเรียกร้องเพื่อปกป้อง” (อภิรักษ์ สุวรรณ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

การเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมลุ่มน้ำมูล ที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ บริบททางสังคมวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการรวมตัวในการต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อสิทธิพื้นฐานของผู้ได้รับผลกระทบและมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องและผูกพันกับแม่น้ำมูล เพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและเพื่อแสดงสิทธิชุมชนในการเป็นผู้ดูแลรักษาธรรมชาติลุ่มน้ำมูล สอดคล้องกับทัศนะของ เสน่ห์ จามริก ที่เสนอว่า สิทธิของกลุ่มหรือสิทธิของชุมชน เป็นสิทธิร่วมเหนือทรัพยากรของชุมชน อันมีความหมายรวมถึงตั้งแต่ ดิน น้ำ ป่า (เสน่ห์ จามริก, 2545 อ้างอิงจาก ปฐม หงส์สุวรรณ, 2557)

ทรัพยากรพันธุ์กรรม ทรัพยากรภูมิปัญญา ฯลฯ เป็นสิทธิตามธรรมชาติในการดำเนินชีวิต สิทธิตามประเพณีของชุมชนในการดูแลและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรร่วมกัน ทั้งนี้เพราะชุมชนท้องถิ่นจะอยู่รอดและพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืนและมีศักดิ์ศรีได้ จำเป็นต้องมีสิทธิขั้นพื้นฐานในการใช้และดูแลทรัพยากรอย่างยั่งยืน สิทธิชุมชนดังกล่าว ยังรวมถึงการปฏิเสธการรุกรานจากภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรของชุมชน ฉะนั้น สิทธิของชุมชนจึงเป็นสิทธิของภาคประชาชนในท้องถิ่นที่มีวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกัน สิทธิชุมชนจึงหมายถึงสิทธิตามขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และกฎเกณฑ์แบบแผนที่ชุมชนท้องถิ่นได้ถือปฏิบัติสืบทอดต่อกันมา

จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า สาเหตุของการรวมตัวเพื่อต่อสู้เคลื่อนไหว เป็นไปเพื่อการปกป้องสิทธิพื้นฐาน เพื่อแสดงสิทธิชุมชนในการเป็นเจ้าของ การเป็นผู้ดูแล ผู้อนุรักษ์ การเข้าถึงทรัพยากร ของคนในท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมา โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และการรวมกันของกลุ่มคนที่มีความรู้สึกที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในแง่ของการต่อต้านสิ่งที่จะส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรของชุมชนและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น

การสื่อสารและรูปแบบการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

การใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจสาธารณะ ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม ที่มีการปรับเปลี่ยนจากการใช้ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวในรูปแบบขบวนการทางสังคม ที่เลือกใช้ยุทธวิธี เช่น การยื่นหนังสือร้องเรียน การชุมนุมประท้วง มาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่อย่างเต็มรูปแบบ ผ่านการใช้ยุทธวิธีที่หลากหลายที่จะสามารถนำการสื่อสารเข้ามามีบทบาทในการนำเสนอข้อมูล สร้างความเข้าใจและเป็นสื่อกลางไปยังภาครัฐ สาธารณะ คนในพื้นที่ เพื่อให้การนำเสนอข้อมูลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ โดยนำกระบวนการสื่อสารเข้ามาผสมผสานเข้ากับยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในรูปแบบที่หลากหลาย

ในการศึกษากระบวนการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำ ผู้วิจัยใช้แนวคิดการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ ซึ่งประกอบด้วย ผู้ส่งสาร เนื้อหาสาร ช่องทาง ผู้รับสารและผลกระทบ ได้ผลดังนี้

การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

สมาคมคนทามในบทบาทของผู้ส่งสาร

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเคลื่อนไหวโดยการใช้ “การสื่อสาร” เพื่อสร้างความเข้าใจสาธารณะของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

ตลอดระยะเวลาของการต่อสู้เพื่อเรียกร้องในประเด็นที่ยังไม่ได้รับการแก้ไข นำไปสู่ขบวนการเคลื่อนไหวรวมตัวของชาวบ้าน ประเด็นการเรียกร้องในการจ่ายค่าชดเชยความเสียหายและเรียกร้องการฟื้นฟูป่าบุงป่าทาม ถูกยื่นเปลี่ยนผ่านรัฐบาลหลายสมัย ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในแต่ละช่วงเวลา เกิดการรวมกลุ่ม ขยายเครือข่าย เกิดกระบวนการจัดตั้งองค์กร และพัฒนายุทธศาสตร์แนวทาง การเคลื่อนไหวของเครือข่ายจากบทเรียนการเคลื่อนไหวตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เริ่มจากการการชุมนุม การยื่นหนังสือ การยึดหัวเขื่อนเพื่อเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาแก้ไขปัญหา จนกระทั่งการใช้วิธีการต่อสู้แบบสันติวิธี โดยใช้กระบวนการสื่อสาร เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหว

การเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ ในระยะแรกเป็นการรวมตัวของชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงกันในพื้นที่อำเภอราษีไศล เพื่อต่อสู้เคลื่อนไหวในการเรียกร้องสิทธิ เรียกร้องให้มีแนวทางแก้ไขปัญหา รวมถึงการศึกษาติดตามข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติของแม่น้ำมูลและพื้นที่ป่าบุงป่าทาม แต่เมื่อการเคลื่อนไหวของชาวบ้านยังไม่ได้การตอบรับและการแก้ปัญหา จึงนำไปสู่การขยายเครือข่าย การสร้างพันธมิตร โดยการจัดตั้งองค์กรชาวบ้านในนาม “เครือข่ายองค์กรชาวบ้านร่วมอนุรักษ์ป่าทามแม่น้ำมูล” (คอปม.) ขยายไปสู่การเคลื่อนไหวของ

เครือข่ายชาวบ้านร่วมกับกลุ่มปัญหาอื่นๆทั่วประเทศ ในนาม “สมัชชาคนจน” เมื่อปี พ.ศ. 2538 และก้าวเข้าสู่แนวคิดการจัดตั้งองค์กรที่มีความเข้มแข็ง โดยการจดทะเบียน องค์กรนิติบุคคล ในชื่อ “สมาคมคนทาม” เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2553 ซึ่งมีระบบการจัดการองค์กร การวางแผน การปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ และเป็นการทำงานอย่างต่อเนื่องของภาคประชาชนในการร่วมกันดูแลพื้นที่ฟูและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติลุ่มแม่น้ำมูล

การนำการสื่อสาร มาใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อขับเคลื่อนประเด็นทางสังคม เริ่มขึ้นช่วงปี พ.ศ. 2552 (มิถุนายน – ธันวาคม) กรณีการปักหลักชุมนุมครั้งใหญ่ บริเวณสันเขื่อนราษีไศล ซึ่งใช้ระยะเวลาชุมนุมนานถึง 189 วัน จากสาเหตุที่มองว่ากลุ่มไม่ได้รับความเป็นธรรมจากการถูกกล่าวหาว่าทุจริตเงินค่าชดเชยที่ได้รับจากทางการ และมองว่าสื่อมวลชนมักให้ความสำคัญกับภาครัฐ ในขณะที่กลุ่มชาวบ้านยังมีข้อจำกัดในการสื่อสารในประเด็นที่ต้องการสื่อสารต่อสาธารณะ โดยนับเป็นครั้งแรกของการต่อสู้เรียกร้องโดยสันติวิธีอย่างเป็นรูปธรรม

ปัจจัยสำคัญซึ่งเป็นข้อจำกัดขององค์กรชาวบ้านเอง คือ การเข้าถึงช่องทางการสื่อสาร ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถสื่อสารเรื่องราวความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นให้สังคมเข้าใจได้ จึงทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที ยืดเยื้อยาวนานมากกว่า 17 ปี (2552) ก็ยังไม่สามารถแก้ไข ปัญหาให้แล้วเสร็จ ที่ผ่านมาชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ ต้องอาศัยการทำกิจกรรมที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่รัฐ เสี่ยงต่อการเกิดความรุนแรง เพื่อให้สื่อกระแสหลักทั้งหนังสือพิมพ์และโทรทัศน์สนใจที่จะนำเสนอข่าวมาโดยตลอด จากข้อจำกัดดังกล่าวจึงทำให้ชาวบ้านกลุ่มสมัชชาคนจนราษีไศล-ห้วยนาเกิดแนวคิดในการจัดตั้งทีมนักข่าวชาวบ้านขึ้นมา เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับปาทามแม่น้ำมูล และการเคลื่อนไหวขององค์กรชาวบ้านจากปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้น นำมาผลิตเป็นสื่อรูปแบบต่างๆ และนำเสนอผ่านช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อทำความเข้าใจกับสาธารณะอย่างต่อเนื่อง (กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ, 2555)

โดยจากการสัมภาษณ์สมัชชาคนทาม สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยในการเคลื่อนไหวโดยใช้กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจสาธารณะ ดังนี้

“เมื่อก่อนเราจะใช้วิธีการประท้วง แต่ตอนนี้เราไม่สู้แบบนั้นแล้ว มีบ้างที่ไปชุมนุมกันแต่ไม่รุนแรง เน้นที่ข้อเสนอเชิงนโยบายมากกว่า เพราะวิธีการมันเปลี่ยนไป รูปแบบการสื่อสารเปลี่ยนแล้ว พอเรามีการเคลื่อนไหวแบบนี้ คือ เน้นการสื่อสาร เราเหมือนทำงานร่วมกันมากกว่า ปี พ.ศ. 2552 ที่ถือว่าจริงจังมาก ภาพม็อบ หัวรุนแรง การชุมนุมแบบประท้วงตรงๆเริ่มหายไปแล้ว” (ปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

“เมื่อก่อนตอนที่เคลื่อนไหวต่อต้านโครงการเขื่อนราษีไศลและการเรียกร้องค่าชดเชย สมัยนั้นสร้างความวุ่นวาย ซึ่งแทนที่เราจะมีเวลาไปวางแผนและพัฒนาด้านอื่นเรากลับต้องมาเสียเวลาและเป็นการสร้างศัตรูเพิ่ม เมื่อก่อนหากเราไม่มีโอกาสชุมนุม เราจะไม่ได้พูด ไม่มีโอกาสได้ประกาศอะไร

เลย แม้กระทั่งอุดมการณ์และความต้องการของเรา แต่ปัจจุบันแม้แต่เวทีเล็กๆที่ผู้บริหารระดับสูงหรือว่านักการเมืองเดินทางมายังจังหวัดเราก็มีโอกาสพูด หรือเรานั่งอยู่ในหมู่บ้านเราก็มีโอกาสเล่าเรื่องของชุมชนเรา ตอนนี้อะไรที่เคลื่อนไหวลักษณะนี้ทำให้เราได้มิตรมากกว่าศัตรู ทำให้เราเปลี่ยนศัตรูมาเป็นมิตร นี่คือจุดแข็งในการทำงานของเรา” (ผา กองธรรม. 5 สิงหาคม 2561)

การต่อสู้โดยหลักสันติวิธี ผ่านการสื่อสาร ด้วยการนำกระบวนการสื่อสารมาใช้ในการจัดการข้อมูลข่าวสารเพื่อการเจรจาต่อรอง การเผยแพร่สร้างความเข้าใจ การถ่ายทอดปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ความรู้สึกและความต้องการของผู้ส่งสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย โดยการใช้ทักษะการสื่อสาร ขับเคลื่อนประเด็นการฟื้นฟูป่าบุ่งป่าทาม วิถีชีวิตชุมชน และทรัพยากรธรรมชาติของสมาคมคนทาม มีการใช้ยุทธวิธีการสื่อสารที่หลากหลายในการนำเสนอประเด็นสู่สาธารณะ

เริ่มจากแนวความคิดการจัดตั้งทีมนักข่าวชาวบ้าน เพื่อเป้าหมายในการสร้างความเข้าใจกับสาธารณะอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิด “กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ” ซึ่งในระยะแรกเกิดจากอาสาสมัครนักข่าวชาวบ้านในพื้นที่ชุมชน เข้ามาทำหน้าที่ในฐานะของผู้ส่งสาร เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ ป่าบุ่งป่าทาม แม่น้ำมูล และการเคลื่อนไหว นำมาสร้างสารผลิตสื่อและถ่ายทอดผ่านสื่อในรูปแบบต่างๆไปสู่สาธารณะหรือกลุ่มเป้าหมาย โดยต่อมาได้มีการขยายความรู้ด้านการสื่อสารให้แก่เยาวชนและชาวบ้านผู้สนใจ ด้วยการจัดกิจกรรมการอบรม เพื่อให้เยาวชนและชาวบ้านสามารถทำหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสารเพื่อนำเสนอข่าวสารของชุมชนได้โดยคนในชุมชนเอง ทำให้เกิดการเข้ามาทำหน้าที่ผู้ส่งสาร ผู้รวบรวมข้อมูล และผู้ผลิตสื่อร่วมกันของเครือข่ายและคนในชุมชน

โดย สมาคมคนทามได้สะท้อนถึงการมีส่วนร่วมในการทำหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสาร ดังนี้

“ทำหน้าที่รับผิดชอบทั้งกายเคลื่อนไหว ภาวนาและทำข้อมูล รวมทั้งแนวทางการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากเขื่อนราษีไศล ซึ่งมีทั้งในแง่ของเกษตรกรรมและสิ่งแวดล้อมต่างๆ โดยพยายามเน้นที่การศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม แล้วสื่อสารออกไป ด้านไหนก็ได้ที่ชี้ให้เห็นชัดว่ามีผลกระทบ โดยเน้นที่การรายงานผลกระทบแล้วทำให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกลับมามอง มาสนใจและกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูรวมทั้งการเยียวยาประชาชนในพื้นที่” (วิภาดา ฉุนกล้า. 4 สิงหาคม 2561)

“เราผ่านการต่อสู้เพื่อปกป้องทรัพยากรมาหลายรูปแบบ บางครั้งก็เป็นชาวบ้าน ไม่เป็นชาวบ้าน แต่ผมเป็นเหมือนนักสื่อสารเบื้องต้น โดยส่วนใหญ่จะทำหน้าที่ในการสังเกตการณ์ว่าเกิดอะไรขึ้นบ้างในชุมชน มักจะบันทึกเหตุการณ์ต่างๆเอาไว้ แล้วเรียบเรียงเอาไปรายงาน” (บุญเกิด คำคุณ. 4 สิงหาคม 2561)

จะเห็นได้ว่าในการสื่อสาร เพื่อเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม เกิดขึ้นจากความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ร่วมกันของคนในชุมชน จุดเริ่มต้นของกลุ่มผู้ส่งสาร จึงเกิดขึ้นจากปัจจัยด้าน

ความต้องการในการเข้าถึงพื้นที่สื่อ และความต้องการในการสื่อสารประเด็นของชุมชนโดยคนในชุมชนที่เป็นผู้ได้รับผลกระทบ และมีความรู้ความเข้าใจด้านวิถีชีวิตของผู้คน ชุมชน วัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่ ความต้องการสื่อสารประเด็นปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ รวมทั้งกระตุ้นความสนใจในประเด็นที่สื่อสารให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง จนเกิดการขยายเครือข่ายกลุ่มผู้ส่งสาร โดยการมีกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสาร และการผลิตสื่อด้วยตนเอง

ข้อมูลข่าวสารและช่องทางการสื่อสารของสมาคมคนทาม

(1) การสื่อสารสาธารณะ

การสื่อสารสาธารณะเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำมาใช้ในการเคลื่อนไหว เพื่อเป็นช่องทางในการสื่อสาร สร้างความรู้ความเข้าใจ สื่อสารประเด็นในชุมชน แบ่งปันข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้ที่ได้รับผลกระทบ ช่วยสร้างความสามัคคี และหลีกเลี่ยงในการเผชิญหน้า

จุดเริ่มต้นในความต้องการการสื่อสารสาธารณะของสมาคมคนทาม เกิดขึ้นจากข้อจำกัดของเครือข่ายที่ไม่สามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว ข้อมูลความเดือดร้อนที่เกิดขึ้นให้สังคมเข้าใจได้ การนำเสนอข้อมูลในชุมชนมาจากการนำเสนอของสื่อกระแสหลักที่สนใจนำเสนอข่าวเท่านั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะให้เจ้าของเรื่อง คือคนในชุมชน ผู้ที่ได้รับผลกระทบ มาทำหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสาร เพื่อนำเสนอข้อมูลที่มีความลึกในประเด็นได้ด้วยตนเอง

ในระยะแรกกลุ่มสมัชชาวิชาชีพ-หัตถา ได้มีแนวคิดในการจัดตั้งทีมข่าวชาวบ้าน เพื่อทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าทาม แม่น้ำมูล และความเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ นำมาผลิตสื่อรูปแบบต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจกับสาธารณะ จนเกิดการตั้งกลุ่ม โดยใช้ชื่อว่า “กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ” และนำไปสู่การทำงานในบทบาทของนักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน ที่เกิดจากความร่วมมือและการประสานงานกับสำนักข่าวไทยพีบีเอส ซึ่งเป็นองค์กรที่มีเป้าหมายและนโยบายของความเป็นสื่อสาธารณะ และมีแนวคิดในการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการรายงานข่าว และมองเห็นถึงความเป็นไปได้ที่ประชาชนมีศักยภาพพอที่จะสื่อสารก่อให้เกิดการจัดกระบวนการพัฒนาศักยภาพความรู้ ทักษะ ในการผลิตสื่อ โดยจากงานวิจัย เรื่อง “นักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส : การเกิดขึ้นและผลกระทบต่อสังคมไทย ได้แบ่งขั้นตอนการเรียนรู้การสื่อสารของประชาชนในพื้นที่ราชสีห์ เป็น 4 ระยะคือ

ระยะที่ 1 ประชาชนรู้จักการประสานงานกับสื่อภายนอก ซึ่งเป็นสื่อกระแสหลัก

ระยะที่ 2 ประชาชนรู้จักการเข้าไปมีส่วนร่วมในประเด็นการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร

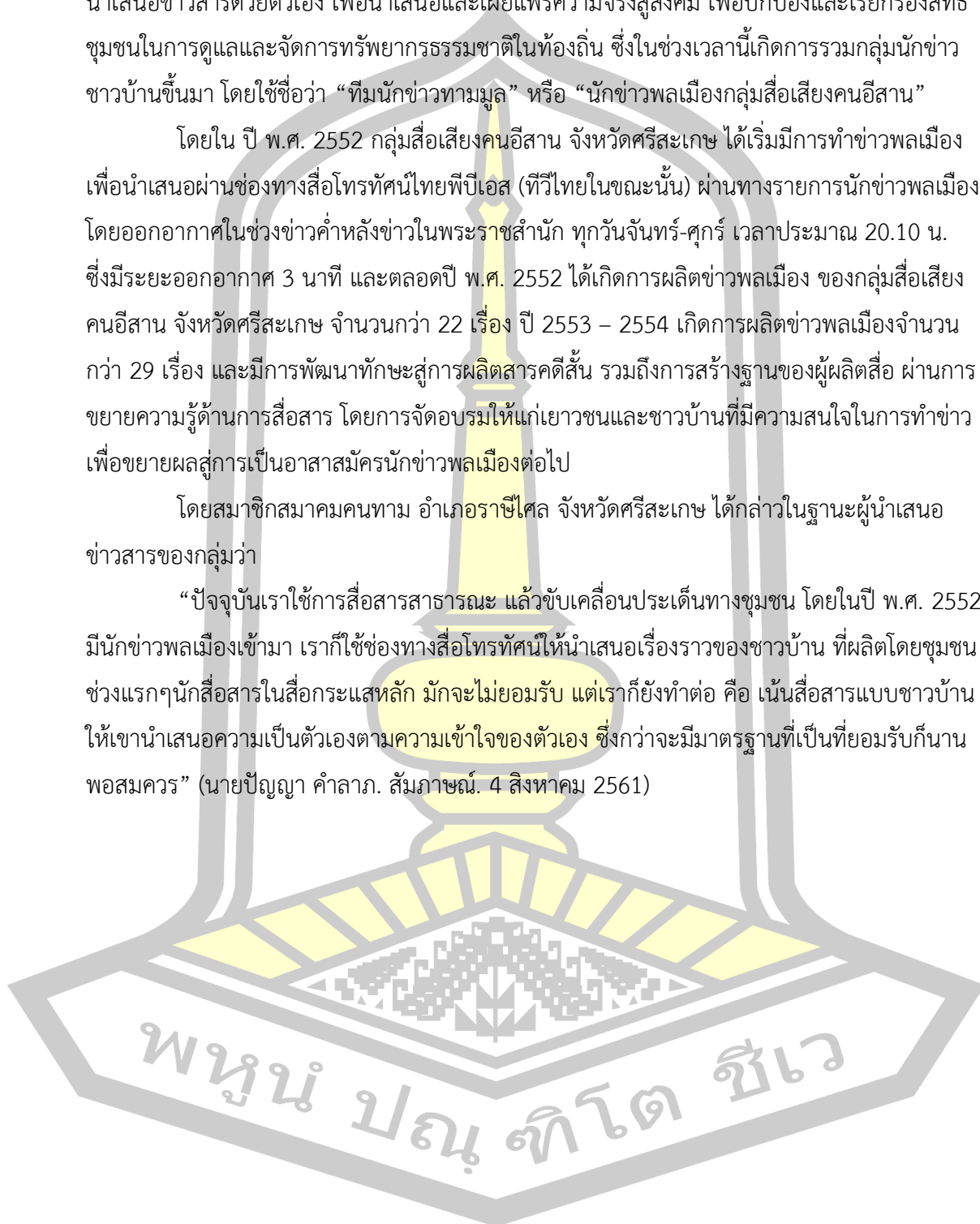
ระยะที่ 3 ประชาชนรู้จักการเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการผลิตสื่อและนำเสนอ

ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2554 – 2555) ประชาชนเกิดการเรียนรู้กระบวนการผลิตสื่อและการนำเสนอข่าวสารด้วยตัวเอง เพื่อนำเสนอและเผยแพร่ความจริงสู่สังคม เพื่อปกป้องและเรียกร้องสิทธิชุมชนในการดูแลและจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งในช่วงเวลานี้เกิดการรวมกลุ่มนักข่าวชาวบ้านขึ้นมา โดยใช้ชื่อว่า “ทีมนักข่าวทามมูล” หรือ “นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน”

โดยใน ปี พ.ศ. 2552 กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ ได้เริ่มมีการทำข่าวพลเมืองเพื่อนำเสนอผ่านช่องทางสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ทีวีไทยในขณะนั้น) ผ่านทางรายการนักข่าวพลเมือง โดยออกอากาศในช่วงข่าวค่ำหลังข่าวในพระราชสำนัก ทุกวันจันทร์-ศุกร์ เวลาประมาณ 20.10 น. ซึ่งมีระยะออกอากาศ 3 นาที และตลอดปี พ.ศ. 2552 ได้เกิดการผลิตข่าวพลเมืองของกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ จำนวนกว่า 22 เรื่อง ปี 2553 – 2554 เกิดการผลิตข่าวพลเมืองจำนวนกว่า 29 เรื่อง และมีการพัฒนาทักษะสู่การผลิตสารคดีสั้น รวมถึงการสร้างฐานของผู้ผลิตสื่อ ผ่านการขยายความรู้ด้านการสื่อสาร โดยการจัดอบรมให้แก่เยาวชนและชาวบ้านที่มีความสนใจในการทำข่าว เพื่อขยายผลสู่การเป็นอาสาสมัครนักข่าวพลเมืองต่อไป

โดยสมาชิกสมาคมคนทาม อำเภอรามัน จังหวัดศรีสะเกษ ได้กล่าวในฐานะผู้นำเสนอข่าวสารของกลุ่มว่า

“ปัจจุบันเราใช้การสื่อสารสาธารณะ แล้วขับเคลื่อนประเด็นทางชุมชน โดยในปี พ.ศ. 2552 มีนักข่าวพลเมืองเข้ามา เราก็ใช้ช่องทางสื่อโทรทัศน์ให้นำเสนอเรื่องราวของชาวบ้าน ที่ผลิตโดยชุมชน ช่วงแรกๆนักสื่อสารในสื่อกระแสหลัก มักจะไม่ยอมรับ แต่เรายังทำต่อ คือ เน้นสื่อสารแบบชาวบ้าน ให้นำเสนอความเป็นตัวเองตามความเข้าใจของตัวเอง ซึ่งกว่าจะมีมาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับกันนานพอสมควร” (นายปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

ตารางที่ 1

ตารางรวมงานข่าวพลเมือง จังหวัดศรีสะเกษ (กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ)

ออกอากาศทางช่องทีวีสาธารณะไทยพีบีเอส ระหว่างปี พ.ศ. 2552 – 2555

ข่าวพลเมือง ปี 2552

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็นสำคัญของข่าว
1	1/4/2552	ป่าทามหน้าแล้ง	ความอุดมสมบูรณ์ของป่าทามในช่วงฤดูแล้ง ที่มีทรัพยากรระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ หายู่หากินง่ายแตกต่างจากพื้นที่ป่าโคกในภาคอีสาน
2	23/6/2552	ตำนานสามัคคี	การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีการลงแขกดำนาของชุมชนท้องถิ่น
3	8/7/2552	คนปันหม้อสู้เชื้อ	ความกังวลใจของชุมชนที่มีอาชีพปันหม้อในการสูญเสียดินดินหม้อจากผลกระทบที่จะเกิดจากการกักเก็บน้ำเขื่อนห้วยนา
4	23/7/52	กกฝือทาม	กก ฝือ ทามที่นำมาผลิตเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การทอเสื่อ สามารถเลี้ยงครอบครัวที่ไม่มีที่นาให้อยู่รอดได้
5	30/7/52	หนังบักต้อ	การต่อสู้การถูกละเมิดสิทธิจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ โดยสื่อสารผ่านการแสดงพื้นบ้าน “หนังบักต้อ”
6	3/8/52	วัวทาม	อาชีพที่มั่นคง แต่เมื่อมีผลกระทบจากเขื่อนอาชีพนี้เริ่มลดน้อยลงในปัจจุบัน เพราะไม่มีที่เลี้ยงในทามเหมือนก่อน
7	14/8/52	สหกรณ์คนทาม	การรวมตัวก่อตั้งร้านค้าสหกรณ์ชุมชน ในระหว่างการชุมนุมเพื่อเรียกร้องการแก้ไขปัญหาเขื่อนราษีไศล-เขื่อนห้วยนา

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็นสำคัญของข่าว
8	16/8/52	มันแขงในป่าทาม	อาชีพของคนที่อาศัยป่าทามในการขุดมันแขงเพื่อการยังชีพและการสร้างรายได้ในครอบครัว
9	21/8/52	ผ่าง ผ่าง ร้างโบราณ	ร่างผู้สูงอายุที่มีการอนุรักษ์เอาไว้และนำมาแสดงเพื่อความสนุกสนานในบริเวณที่ชุมชนบนสันเขื่อนราษีไศล
10	11/9/52	ผูกข้อต่อแขน	การที่ตัวแทนภาครัฐลงไปพื้นที่เพื่อตรวจสอบการแก้ไขปัญหาตามข้อเรียกร้อง ชาวบ้านได้จัดพิธีกรรมผูกข้อต่อแขนต้อนรับด้วยมิตรภาพที่ดี
11	25/9/2552	การจัดการขยะ	การจัดการขยะที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน
12	15/10/2552	ชุมนุมสันติอหิงสา	การชุมนุมด้วยวิธีการสันติอหิงสาเพื่อรักษาสีหิมนุษยชน สิทธิชุมชนท้องถิ่นของชาวบ้านลุ่มน้ำมูลตอนกลาง นำมาซึ่งการหาทางออกร่วมกันระหว่างภาครัฐกับภาคประชาชน
13	12/10/2552	ผลกระทบฝายห้วยพอก	ระบบชลประทานขนาดเล็กของกรมชลประทานที่ก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบในระดับที่รุนแรงแต่ไม่ได้รับการแก้ไขปัญหามาจนถึงปัจจุบันนี้
14	19/10/2552	ทุ่งบัวเสียว	ทุ่งบัวเสียวกลายเป็นเขื่อนตัวที่สองหลังจากกรมชลประทานสร้างคันไคท์ หรือคันเขื่อนกันทางน้ำเดิม
15	20/10/2552	ใบตองชาด	การนำเอาใบตองชาดมาทำเป็นฝายบ้าน หลังคาบ้าน ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านอันชาญฉลาด

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็นสำคัญของข่าว
16	28/10/2552	ค่ายลูกทาม	ค่ายเด็กและเยาวชนที่ศึกษาเรียนรู้เรื่อง ทรัพยากรธรรมชาติป่าทามแม่น้ำมูลในท้องถิ่น ของตนเองกับการดำรงชีวิตแบบพอเพียง
17	29/10//2552	เจ้าพ่อคงภูติน	ศาลเจ้าพ่อในเขตลุ่มน้ำมูนตอนกลางที่ชาวบ้าน ให้การเคารพ ช่วยให้เกิดการอนุรักษ์รักษาป่าดง ภูตินให้คงความอุดมสมบูรณ์และการใช้ ประโยชน์อย่างยั่งยืนมาจนถึงทุกวันนี้
18	4/11/2552	ทุ่งหนองแปน	พื้นที่ทำนาที่กำลังจะกลายเป็นพื้นที่กักเก็บน้ำ ของกรมชลประทานในอนาคต
19	9/11/2552	ความรักผลบ้านบ้านคนจน	การชุมนุมด้วยสันติ นำเอาวัฒนธรรมประเพณี มาใช้ในการชุมนุมนำมาซึ่งความรักในที่ชุมนุม และสู้ขอกันตามประเพณี
20	2/12/2552	เร่งรัดการศึกษาผลกระทบ 2 เชื้อน	การศึกษาผลกระทบกรณีเชื้อนราศีไศลเป็น การศึกษาที่ยาวนานที่สุด จากปี 2542-2552 ระยะเวลา 10 ปีกับการศึกษาวิจัยที่ไม่แล้วเสร็จ เหตุเพราะการเมืองแทรกแซง
21	9/12/2552	วันอำลาหมู่บ้านคนจน	ข่าววันที่ชาวบ้านประกาศยุติการชุมนุมที่ ยาวนานกว่า 189 วัน หลังจากเกิดการแก้ไข ปัญหาหลายขั้นตอนสำเร็จลุล่วง
22	30/12/2552	รายงานพิเศษนักข่าวพลเมืองราศี ไศล	พลังการสื่อสารกับประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของ ประเทศไทยผ่านการทำงานเสียสละของนักข่าว พลเมือง กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จ.ศรีสะเกษ (ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ)

ข่าวพลเมือง ปี 2553

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
1	มีนาคม 53	ชลประทานชุมชน จ.สุรินทร์	การใช้ภูมิปัญญาในการจัดการน้ำของชุมชน ได้ประโยชน์มาก ลงทุนน้อย ไม่มีผลกระทบ ที่สวนทางกับการจัดการน้ำด้วยเขื่อนขนาดใหญ่
2	5/4/2553	ลงขันพวงสุวรรณคี	วัฒนธรรมประเพณีที่ชุมชนร่วมกันรักษาไว้ สู่อการได้กระแสบริโภคนิยมเพื่อความพอเพียง
3	31/4/2553	หนทางร่วมระหว่างคนกับเขื่อน	วิธีการที่ชุมชนกับเขื่อนจะอยู่ด้วยกันได้ก็ต่อเมื่อชุมชนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการน้ำอย่างแท้จริง และกักเก็บน้ำในระดับที่เหมาะสมเท่านั้น
4	30/6/2553	ชุมชนสันติสมานฉันท	งานครบรอบ 1 ปี การชุมนุม 189 วัน ตัวแทนรัฐบาลกล่าวว่าหากมีการศึกษาก่อนสร้างเขื่อนราชสีไศล คงไม่สามารถสร้างได้อย่างแน่นอน เพราะผลกระทบมากมายมหาศาล
5	12/7/2553	ดินดีไม่มีหมด	ดินปั้นหม้อที่ออกขึ้นใหม่ทุกปีในบริเวณพื้นที่เดิมทำให้ชาวบ้านมีความมั่นคงในอาชีพ
6	28/7/2553	งานบุญนี้ไม่มีเหล้า	การรณรงค์เพื่อ ลด ละ เลิก การดื่มสุรา ต้องมาพร้อมกับการปฏิบัติจริง
7	31/8/53	ครูภูมิปัญญา จ.ร้อยเอ็ด	การจัดหลักสูตรการเรียนการสอน ภูมิปัญญาเรื่องป่าทามของโรงเรียนเหล่าบ้านข้าว
8	23/9/2553	แก้ไขปัญหาคากรณีเขื่อนห้วยนา	รายงานความเคลื่อนไหว ความคืบหน้าการแก้ไขปัญหาคากรณีเขื่อนห้วยนา
9	11/10/2553	บทบาทนักข่าวพลเมือง	นักข่าวพลเมืองกับการทำงานร่วมกับสื่อกระแสหลัก เช่น ทวีสี ช่อง 3 เป็นต้น

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
10	4/11/2553	สถานการณ์น้ำท่วมราชสีเสล	รายงานสถานการณ์น้ำท่วมและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำของภาครัฐ โดยเฉพาะเขื่อน
11	25/11/2553	กองทุนสวัสดิการคนทาม	การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการเพื่อดูแลสมาชิกในเครือข่ายผู้ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน ตั้งแต่เกิดจนตาย แต่รัฐไม่สนับสนุน
12	15/12/2553	ศูนย์เรียนรู้ฯ ทามมูล	ศูนย์เรียนรู้ที่มาพร้อมกับการพัฒนาองค์กรภาคประชาชนให้สามารถสร้างการพึ่งพาตนเองได้
13	31/12/2553	สรุปนักข่าวพลเมือง ปี 2553	สรุปการทำงานของนักข่าวพลเมืองทั่วประเทศ

ข่าวพลเมือง ปี 2554

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
1	5/1/2554	การอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวเยอ	ภูมิปัญญาการอนุรักษ์พันธุ์ปลาแม่น้ำมูลของชุมชนชาติพันธุ์เยอ อ.ราชสีเสล จ.ศรีสะเกษ
2	11/1/54	ศูนย์สามวัย ต.นางรอง(บุรีรัมย์)	กิจกรรมศูนย์สามวัย ต.นางรอง จ.บุรีรัมย์
3	24/1/2554	ยื่นหนังสือถึงนายกอภิสิทธิ์ กรณียื่นหนังสือถึงนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ให้เร่งรัดการแก้ไขปัญหาเขื่อนห้วยนา	ชาวบ้านสมัชชาคนจนเขื่อนห้วยนา ยื่นหนังสือถึงนายกอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ให้เร่งรัดการแก้ไขปัญหาให้แล้วเสร็จ
4	28/1/54	ความมั่นคงทางอาหาร จ.สุรินทร์	เกษตรกรที่พยายามคิดค้นการทำนาที่ไม่พึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอก ลดต้นทุนสู่ความมั่นคง
5	11/2/2554	ค้านการถมลำนํ้ามูลเดิมก่อนการจ่ายค่าชดเชยเขื่อนห้วยนา	ชาวบ้านสมัชชาคนจนเขื่อนห้วยนา รณรงค์เพื่อคัดค้านการถมลำนํ้ามูลเดิมก่อนการแก้ไขปัญหาให้แล้วเสร็จ
6	17/2/2554	คดีสมเกียรติ เจือจาน (คนต้อยคุก)	สมเกียรติ เจือจาน ติดคุก กว่า 10 เดือน ด้วยสาเหตุที่เขาออกมาเรียกร้อง กรณีที่นาของเขาได้รับผลกระทบจากเขื่อนราชสีเสล

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
7	23/5/54	ตามหาพันธุ์ข้าวที่หายไป	เมื่อผลกระทบจากเขื่อนราษีไศลทำให้พันธุ์ข้าวพื้นบ้านสูญหายไป จึงได้มีการออกตามหาพันธุ์ข้าวกลับมาเพื่ออนุรักษ์และขยายพันธุ์
8	30/5/54	ไฟฟ้าที่ต้องแลกด้วยน้ำตา จ.อุดรธานี	การต่อสู้ระหว่างกฎหมายการไฟฟ้า (พรบ.ไฟฟ้า) กับภาคประชาชนที่ยึด
			รัฐธรรมนูญ กลับต้องถูกเจ้าหน้าที่รัฐข่มเหงอย่างทารุณ
9	16/6/2554	จากผลการศึกษาวิจัยผลกระทบสู่การปฏิบัติจริง จังหวัดศรีสะเกษ	การผลักดันผลการศึกษาวิจัยสู่การปฏิบัติจริงไม่เพียงการศึกษาให้แล้วเสร็จเท่านั้น
10	21/6/2554	ประชาธิปไตยทางตรง จังหวัดศรีสะเกษ	เมื่อการเมืองระบบตัวแทนไม่สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ภาคประชาชนจึงลุกขึ้นมาใช้ประชาธิปไตยทางตรง
11	11/7/2554	ทฤษฎีก่อนสามเสา จังหวัดศรีสะเกษ	การลุกขึ้นมาสร้างองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง
12	9/8/2554	มันแข่งสมบัติล้ำค่าในป่าทาม	มันแข่งที่อร่อยแต่หากินยาก ในบริเวณป่าทาม
13	24/8/2554	สมัชชาคนจนยื่นหนังสือถึง นายก (น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร)	เมื่อเปลี่ยนนายกเปลี่ยนรัฐบาล ประชาชนจำต้องออกเคลื่อนไหวถึงปัญหาที่ยังค้างคาให้รัฐบาลใหม่แก้ไขต่อไปโดยเร่งรัด
14	6/9/2554	สานต่องานน้องอาย (น.ส.อิสราวรรณ จำลองเพ็ง)	นักข่าวจาก Thai PBS ลงพื้นที่ทำข่าวกรณีป่าทาม ขากลับเกิดอุบัติเหตุทางรถยนต์เสียชีวิต
15	22/9/2554	ไมยราบยักษ์วัชพืชต่างถิ่น	ไมยราบยักษ์วัชพืชต่างถิ่นที่ชาวบ้านไม่ต้องการมาพร้อมกับการสร้างเขื่อนจริงหรือ
16	10/10/2554	โฉนดแม่น้ำชุมชน	การรักษาแม่น้ำและการจัดการแม่น้ำของชุมชนเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
17	19/10/2554	สถานการณ์น้ำท่วมอีสานใต้	รายงานสถานการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่ ปี 2554 และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการก่อสร้างสิ่งกีดขวางทางน้ำของภาครัฐ เช่น ถนน เขื่อน ฯลฯ และการแก้ไขปัญหาที่ไม่เป็นธรรม

ข่าวพลเมือง ปี 2555

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
1	23/1/2555	ตลาดสีเขียวคนทาม จังหวัดศรีสะเกษ	ตลาดคิดค้นรูปแบบวิธีการผลิต แปรรูป และจัดตั้งตลาดพืชผักเกษตรปลอดสารพิษ โดยองค์กรชาวบ้าน “สมาคมคนทาม”
2	2/3/2555	ชุมชนจัดการตนเอง จังหวัดศรีสะเกษ	การสร้างระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองในระดับพื้นที่ขององค์กรชาวบ้าน ด้วยทฤษฎีสามก้อนเส้า
3	21/3/2555	สิบสองราศี รวมใจเป็นหนึ่ง จังหวัดศรีสะเกษ	จากความขัดแย้งมายาวนาน แยกเป็นกลุ่ม 12 กลุ่ม หรือ 12 ราศีไศล วันนี้พวกเขาสามารถมานั่งสรุปบทเรียนการต่อสู้ร่วมกันเพื่อหาทางออกในการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากเขื่อนราศีไศล
4	17/4/2555	ร่างข้อบัญญัติท้องถิ่นในการบริหารจัดการลุ่มน้ำโดยชุมชน	ความพยายามของภาคประชาชนที่ต้องการให้มีการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นว่าด้วยการอนุรักษ์รักษาลุ่มน้ำห้วยเสนง จ.สุรินทร์
5	7/5/2555	รัฐบาลนายกยิ่งลักษณ์กับการแก้ปัญหาสมัชชาคนจน	การออกมาเคลื่อนไหวอีกครั้งของกลุ่มชาวบ้านสมัชชาคนจนทั่วประเทศต่อปัญหาของคนจนที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหามานานหลายรัฐบาลที่ผ่านมา

ลำดับ	วัน/เดือน/ปี	ชื่อเรื่องข่าว	ประเด็น
6	28/5/2555	ประชาธิปไตยทางตรง	การรอคอยหลังจากยื่นหนังสือถึงนายกยิ่งลักษณ์ นานกว่าครึ่งปี ไม่มีคำตอบ พวกเขาจำต้องออกมาทวงคำตอบหน้าทำเนียบรัฐบาลด้วยการใช้ประชาธิปไตยทางตรง
7	17/8/2555	การเมืองภาคพลเมือง	การเคลื่อนไหวรูปแบบการเมืองภาคพลเมืองเต็มรูปแบบไม่เพียงเรียกร้องการแก้ไข้ปัญหาที่เกิดจากภาครัฐเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐ นโยบายรัฐไปพร้อมกัน
8	6/9/2555	ข้าวอัมบุญ จังหวัดศรีสะเกษ	ข้าวที่มีพระคุณกับมนุษย์มายาวนาน แต่วันนี้กลับต้องกินข้าวที่ปนเปื้อนสารพิษ จึงเกิดการทำนาแบบอินทรีย์ บ้านอุมแสงและการคำนึงถึงสุขภาพ ความปลอดภัยจากการกินข้าว

(ข้อมูลจากแบบเสนอชื่อ ประวัติและผลงาน ประเภทองค์กร เพื่อพิจารณาคัดเลือกรับรางวัลดีเด่นด้านการส่งเสริม ปกป้องและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ประจำปี 2555)

วิทัศน์สายน้ำ

สมาคมคนทาม Web Page

👍 ถูกใจ 🗨 แสดงความคิดเห็น ➡ แชร์

4 1 ความคิดเห็น แชร์ 9 ครั้ง 1 1

ภาพประกอบที่ 5 ตัวอย่างการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อกระแสหลัก “ไทยพีบีเอส” ของนักข่าวพลเมือง (กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ)

ที่มา : ชาวพลเมือง เรื่อง การจัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา

เผยแพร่ : 24 มิถุนายน พ.ศ. 2556

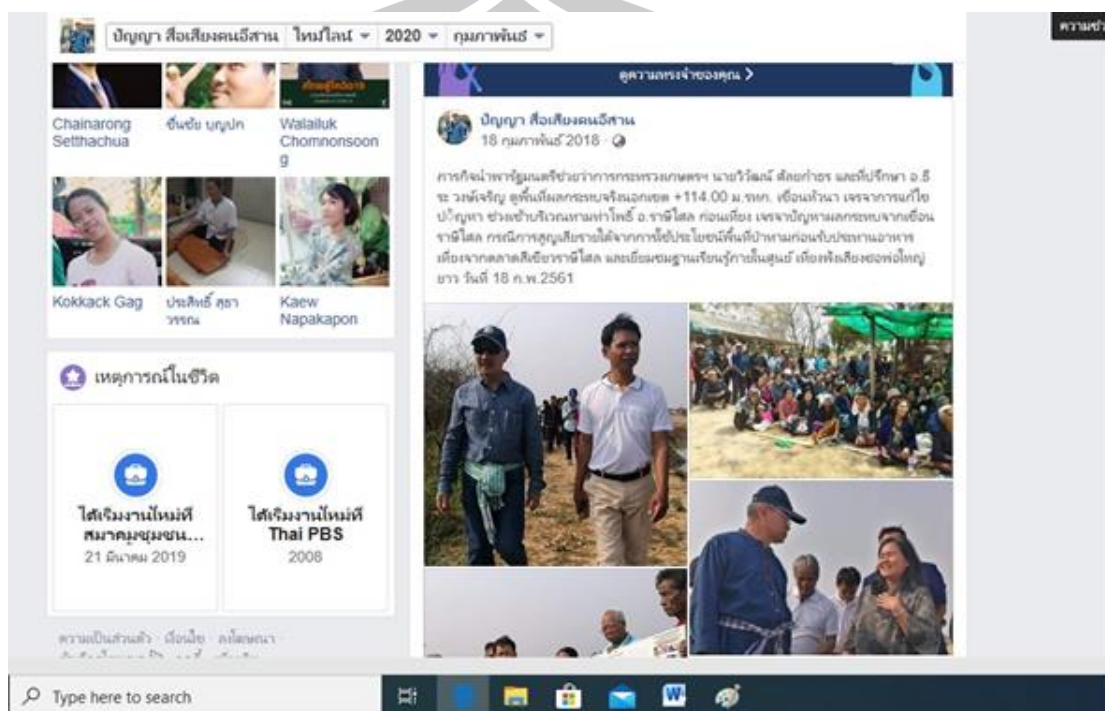
ประเด็นที่น่าสนใจ : การจัดทำแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา เพื่อแก้ไขปัญหาจำนวนปลาที่ลดลงและวิกฤตพันธุ์ปลาซึ่งเป็นผลกระทบจากเขื่อนราษีไศล

นอกจากการนำเสนอข้อมูลผ่านสื่อกระแสหลัก การสื่อสารสาธารณะของ "ทีมนักข่าว ทามมูล" หรือ "นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน" ได้มีการผลิตสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อการสื่อสารข้อมูลผ่านสื่อทางเลือกอื่นๆ ไปสู่สาธารณะ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ การรายงานข่าวและความเคลื่อนไหวผ่านช่องทางออนไลน์ เช่น เว็บไซต์ (www.esainvoice .net) , facebook ส่วนบุคคล เช่น "ปัญหา สื่อเสียงคนอีสาน", เพจนักสืบสายน้ำ Esainvoice , เพจสมัชชาคนจน กรณีเขื่อนราษีไศลและเขื่อนห้วยนา, เพจสมาคมคนทาม Web Page, และกลุ่มคนรักแม่น้ำมูล

ภาพประกอบที่ 6 ตัวอย่างการเลือกใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อทางเลือกของสมาคมคนทาม การนำเสนอผ่านช่องทาง facebook ส่วนบุคคล "ปัญหา สื่อเสียงคนอีสาน"

ประเด็นการนำเสนอ : รายงานความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหาผลกระทบจากเขื่อนราษีไศลและเขื่อนห้วยนา

ภาพประกอบที่ 7 การนำเสนอผ่านช่องทาง facebook ส่วนบุคคล “ปัญหา สื่อเสียงคนอีสาน”

ประเด็นการนำเสนอ : รายงานสถานการณ์ในพื้นที่ กรณีการแก้ไขปัญหาผลกระทบเขื่อนราษีไศล

ภาพประกอบที่ 8 การนำเสนอผ่านช่องทาง : เพจนักสืบสายน้ำ Esanvoice

ประเด็นการนำเสนอ : เผยแพร่การนำเสนอข่าวของสื่อกระแสหลัก เกี่ยวกับประเด็นการจัดการจัดน้ำเขื่อนราษีไศล

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารสาธารณะของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล เริ่มต้นขึ้นจากการจัดตั้งทีมข่าวชาวบ้านในพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ความเคลื่อนไหวในพื้นที่ และในปี พ.ศ. 2552 เกิดการจัดตั้งกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ ขึ้น โดยได้เริ่มนำเสนอประเด็นในพื้นที่ผ่านสื่อกระแสหลักโดยคนในพื้นที่เอง ผ่านรายการนักข่าวพลเมือง ทางสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ทีวีไทยในขณะนั้น) นำไปสู่การพัฒนาทักษะด้านการผลิตสื่อ การขยายฐานของผู้ส่งสาร ผ่านการขยายความรู้ด้านการสื่อสาร ด้วยการจัดอบรมให้แก่เยาวชนและชาวบ้านที่มีความสนใจในการทำข่าว ขยายผลสู่การเป็นอาสาสมัครนักข่าวพลเมือง จนเกิดการรวมกลุ่มนักข่าวชาวบ้านขึ้นมา โดยใช้ชื่อว่า “ทีมนักข่าวทามมูล” หรือ “นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน”

ในส่วนของรูปแบบการสื่อสารสาธารณะในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลของสมาคมคนทาม ผู้ส่งสารคือคนในพื้นที่ที่จะเป็นผู้กำหนดประเด็นที่ต้องการสื่อสารไปยังสาธารณะ เป็นผู้รวบรวมข้อมูล จัดทำสื่อ และเผยแพร่ประเด็นโดยใช้ช่องทางการสื่อสารทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก ผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่งเป็นอันดับแรกและอาศัยการส่งต่อ เชื่อมโยงถ่ายทอดข้อมูลผ่านหลากหลายช่องทางที่สามารถเข้าถึงได้ของกลุ่มผู้ส่งสาร (สมาคมคนทาม) ซึ่งประเด็นที่สื่อสารของสมาคมคนทามผ่าน การสื่อสารสาธารณะในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล จะมีทั้งการรายงานสถานการณ์การแก้ไขปัญหา

ความคืบหน้าในการแก้ไขปัญหา การเล่าถึงสถานการณ์แม่น้ำมูล การจัดการปัญหาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และการจัดทำสารคดีที่บอกเล่าในประเด็นของทรัพยากรธรรมชาติลุ่มแม่น้ำมูล การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อแม่น้ำมูลและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่เป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนราษีไศล

(2) การสื่อสารเพื่อการสร้างเครือข่ายภายนอกและการสร้างความเข้มแข็งภายใน

การเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม ในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล โดยใช้การสื่อสารในการสร้างเครือข่ายและการสร้างความเข้มแข็งภายใน เป็นรูปแบบหนึ่งในการเคลื่อนไหว ซึ่งมีกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ด้วยการผลิตสื่อและการเผยแพร่ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการสนับสนุน สร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของระดับนิเวศป่าทาม แม่น้ำมูล ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับภาคีเครือข่าย จนเกิดความเข้มแข็งของเครือข่ายท้องถิ่นภายในชุมชน และเกิดเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรภายนอก สถาบันการศึกษา สถาบันวิชาการ หน่วยงานราชการ องค์กรท้องถิ่นและภาคประชาสังคม

ดังจากการสัมภาษณ์นายปัญญา คำลาภ สมาชิกสมาคมคนทาม อำเภอรามัญ จังหวัดศรีสะเกษ ได้เล่าถึงกระบวนการสื่อสารของประชาชน โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชาวบ้านว่า “เราใช้ทั้งวิชาการ เทคนิคสารพัด กระบวนการสื่อสารของประชาชนเลยมีพลังมากขึ้น ซึ่งมีเครือข่ายชาวบ้านที่เข้าร่วม ได้แก่ ภาคประชาชน ชาวบ้าน ทั้งในราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดยโสธร โดยบางเครือข่ายเป็นพี่เลี้ยง แต่ปรับเปลี่ยนประเด็นให้ตรงกับชุมชน เช่น เรื่องเขื่อนที่เราหยิบมานำเสนอ เราอยากเสนอประเด็นที่ทำให้ชาวบ้านคลายความกังวล นั่นคือการสื่อสารระดับนโยบายและระดับท้องถิ่น โดยเราต้องการเอาคำตอบจากภาครัฐมาเผยแพร่สู่ชาวบ้าน เขาจะได้รู้ถึงความคืบหน้า ชาวออกไปยังไง คนอื่นเข้าใจเรายังไง เราอยากให้ชาวบ้านจดจำตัวเขาเอง โดมิประเด็นทั้งใหญ่และเล็ก เช่น กุ้ง ป่าที่หายไป แค่เรานำเสนอถึงทรัพยากรที่หายไปเท่านั้นคนก็เข้าใจแล้วว่าเขื่อนมีผลกระทบ” (ปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

การเคลื่อนไหวโดยใช้การสื่อสารในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล มุ่งให้ชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการในการสร้างรากฐานความเข้มแข็งของเครือข่ายภายในชุมชน และขับเคลื่อนการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งสู่สังคมภายนอก สร้างความเป็นเนื้อเดียวกับสังคม ด้วยการกระตุ้นความตระหนักถึงคุณค่าแม่น้ำมูลให้กลายเป็นคุณค่าของสังคมภายนอกได้

สอดคล้องกับข้อเสนอของ รศ.ดร.คันสนีย์ ชูแวว ได้เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าทามไว้ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ควรเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชนเพื่อสร้างความตระหนักในสำคัญของป่าทาม ให้สร้างกลไกท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์ป่าทาม ประเมินผล

กระหว่าหากขาดป่าทามหรือป่าทามลดลงจะเกิดความเดือดร้อนแก่ใครอย่างไร การจัดการพื้นที่ทามจะต้องเชื่อมโยงกับการจัดการลุ่มน้ำ รัฐและชาวบ้านจะต้องร่วมกันอนุรักษ์ซึ่งจะต้องข้ามพ้นภูมิรัฐศาสตร์เนื่องจากพื้นที่ทามมีอาณาเขตบริเวณกว้างและมีการใช้ประโยชน์จากหลายหมู่บ้าน การใช้ประโยชน์ป่าทามอย่างชาญฉลาดซึ่งต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของธรรมชาติ และควรมีการปรับปรุงกฎหมายที่เหมาะสมในการสนับสนุนให้เกิดการจัดการป่าทาม (ดำรงศักดิ์ จันทรวีโล และวรลักษณ์ ไชยทัพ, 2561)

โดยนายปัญญา คำลาภ สมาชิกสมาคมคนทาม ได้เล่าถึงหลักคิดในการเคลื่อนไหวของเครือข่ายว่า “หลักคิดง่ายๆของเราคือ เมื่อชาวชุมชนตื่นตัวลุกขึ้นสู้เพื่อปกป้องทรัพยากร ฐานอาชีพ และสวัสดิการของตนเอง จะเกิดการเรียนรู้ค้นคว้าวิเคราะห์ปัญหา เกิดการจัดตั้งองค์กร สร้างเครือข่าย หาพันธมิตรสนับสนุน เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวผลักดัน เกิดการแสวงหาทางเลือกทางออกในการแก้ไขปัญหาทั้งระยะสั้นและระยะยาว ซึ่งในนั้นอาจเกิดนวัตกรรมในการต่อสู้ ความคิดสร้างสรรค์ในการแก้ปัญหาขึ้นมามากมาย จนกระทั่งถึงการสร้างสำนึกใหม่ต่อโลกและสังคม” (ปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งภายในของสมาคมคนทาม เป็นลักษณะของการสื่อสารระดับกลุ่มสมาชิก การสื่อสารผ่านตัวแทนในที่ประชุมแกนนำในแต่ละหมู่บ้าน เขต ตำบล อำเภอ มีระบบการจัดการ การวางแผน การปฏิบัติการ การประสานงาน มีการยกระดับในแบบเครือข่ายขึ้นเป็นการจัดตั้งขึ้นเป็นสมาคมคนทาม การสื่อสารจึงถูกนำมาใช้ในการสร้างความเข้าใจ และการเรียนรู้แก่แกนนำและสมาชิก ขยายสู่การสื่อสารสู่สังคมและบุคคลภายนอก โดยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเครือข่ายทามมูล เพื่อใช้เป็นเวทีถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่ประชุมฝึกอบรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนามิตต่างๆของชุมชนในเครือข่าย เป็นที่ประสานงาน รวบรวมและจัดการข้อมูลข่าวสาร เพื่อกระจายข้อมูลในพื้นที่ไปสู่การรับรู้ของบุคคลภายนอก เช่น นักศึกษา อาจารย์ คนนอกพื้นที่

ดังเช่นสมาชิกสมาคมคนทาม ได้เล่าถึงการเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายภาคประชาชนและการใช้กระบวนการสื่อสารในเครือข่ายว่า

“ตอนนี้พ่อย้ายมาอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้ของสมาคมคนทามใกล้กับพื้นที่เขื่อนก็เพื่อเฝ้าสังเกตสถานการณ์ และทำเกษตรอินทรีย์ไปขายในตลาดสีเขียว ซึ่งเป็นของเครือข่ายภาคประชาชน เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้เราประสบความสำเร็จในการเรียกร้องและต่อสู้ในการป้องกันผลกระทบต่อแม่น้ำมูลได้มากขึ้น ซึ่งคนที่มาอยู่ตรงนี้ได้คือคนที่สมัครใจ ไม่มีใครบังคับ เป็นการประกาศจุดยืน ทำให้เรามีความมั่นคงทางอาชีพมากขึ้น และทำให้คนอื่นรู้ว่าทรัพยากรทุกอย่างคือเราเป็นเจ้าของร่วมกัน นี่คือการพัฒนาทักษะความสามารถในการต่อสู้ของเครือข่ายภาคประชาชน ตอนนี้เราเข้าหาผู้หลักผู้ใหญ่

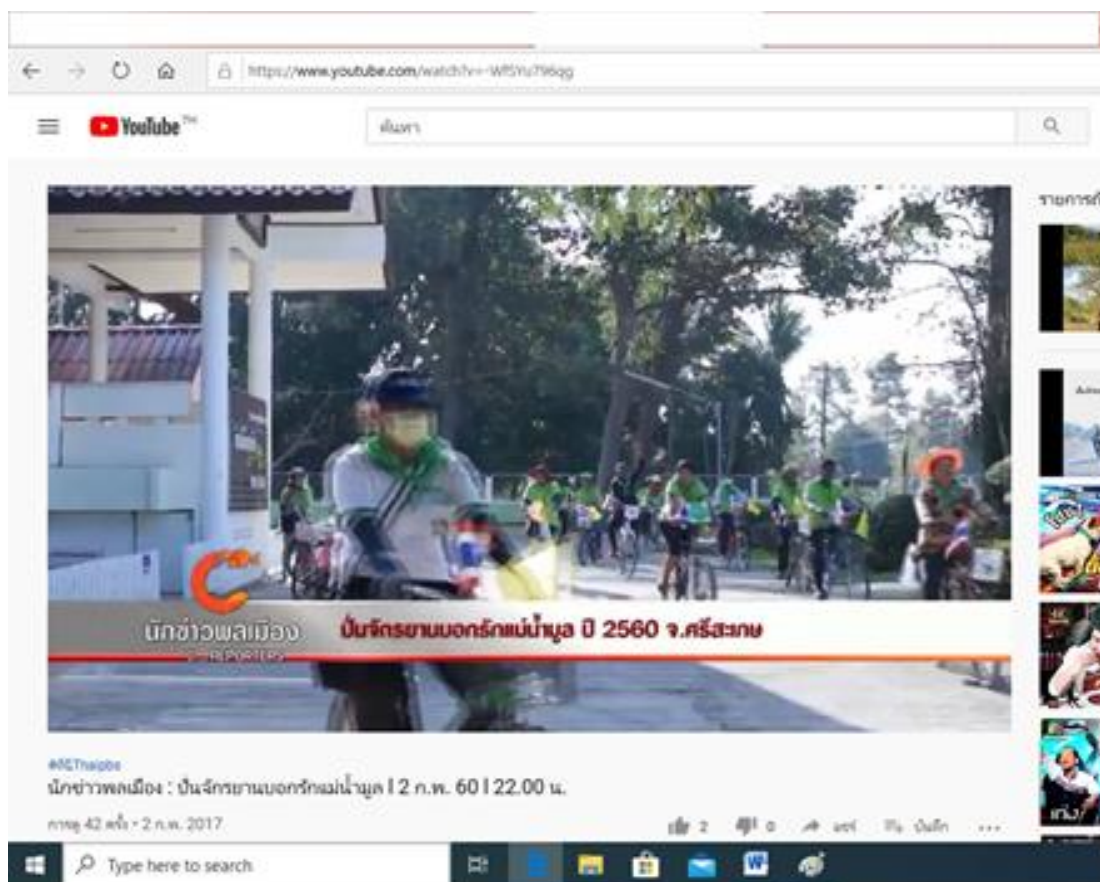
เรามักจะพูดในนามของสมาคมคนทามในนามเครือข่าย ไม่ใช่ในนามบุคคล”(ประดิษฐ์ โกศล. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

“ในการรวมตัวของเครือข่ายและชาวบ้านในตอนนี้ เราก็ใช้การสื่อสารในการประชุม เหมือนกัน เราไม่ต้องมานั่งประชุมตลอดเวลา แต่เราใช้โซเชียลมีเดียในการนัดหมาย การประชุม ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวโดยสันติวิธี การทำงานแบบนี้ทำให้ความรุนแรงลดลง” (วิภาดา ฉุนกล้า. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

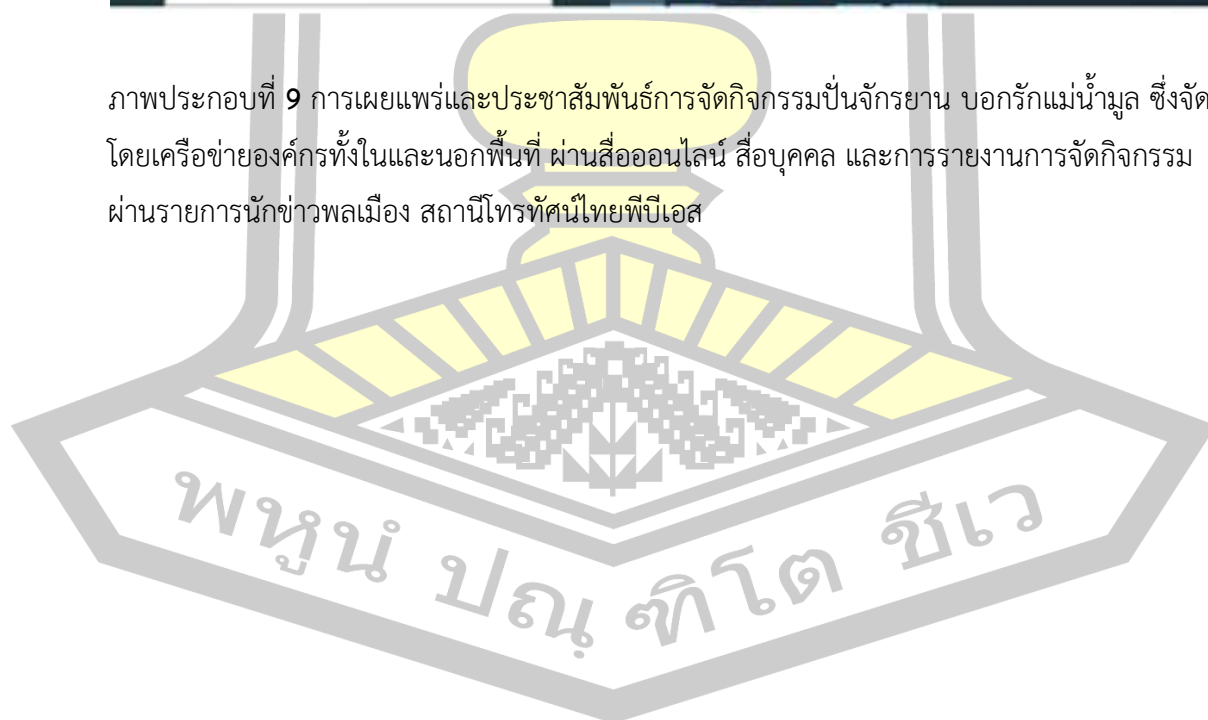
“จะเห็นได้ว่าอำนาจต่อรองเราน้อยมาก เขาฟัง แต่ไม่ขยับ ผมก็ไม่ถอยนะพยายามทำกิจกรรมต่อไป เพื่อให้ได้การฟื้นฟูป่าทาม ฟื้นฟูชุมชน ใช้ทั้งเฟซบุ๊ก ไลน์ และสื่อสารกันตรงๆ ให้ได้ เผยแพร่ข้อมูลต่อกันไปเรื่อยๆ โดยเน้นที่การฟื้นฟูป่า ปกป้องป่า และเรายังมีกิจกรรมรณรงค์เพิ่มเติม ที่ทำด้วยกัน เช่น กิจกรรมปลูกป่าร่วมกับจังหวัด วิธีการสื่อสารของเราไม่ได้บอกแค่ปัญหา แต่เรานำเสนอคุณค่าของป่าบุง ป่าทามด้วย ซึ่งไม่ได้ในรูปแบบตัวหนังสืออย่างเดียว แต่เราทำจริง เช่น เห็ดไม้ ผืน จากป่าทาม เราตั้งตลาดสีเขียว เป็นกิจกรรมที่หลากหลาย ทั้งได้เงินจากการค้าขาย และได้ประชาสัมพันธ์สื่อสารความสมบูรณ์ของป่าทามในรูปแบบสินค้าชุมชน” (อภิรักษ์ สุธารวรรณ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้การสื่อสาร ได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือที่มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน กระตุ้นการรับรู้และการมีส่วนร่วมกับสังคมและบุคคลภายนอก นำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งและขยายวงกว้าง ด้วยการเผยแพร่กิจกรรมโครงการ การถ่ายทอดแนวทางกระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์แม่น้ำมูล สนับสนุนให้สังคมตระหนักถึงปัญหา ความสำคัญของแม่น้ำมูลร่วมกัน โดยใช้การผลิตสื่อเพื่อการรณรงค์ การถ่ายทอดความรู้ เชิญชวนและประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมตามแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำมูลผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งทางสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ เช่น

ภาพประกอบที่ 9 การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมปั่นจักรยาน บอกรักแม่น้ามูล ซึ่งจัดโดยเครือข่ายองค์กรทั้งในและนอกพื้นที่ ผ่านสื่อออนไลน์ สื่อบุคคล และการรายงานการจัดกิจกรรมผ่านรายการนักข่าวพลเมือง สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส

ภาพประกอบที่ 10 การเผยแพร่บทความ ทาม : พื้นที่ความมั่นคงของวิถีคนลุ่มน้ำมุดตอนกลาง ผ่านช่องทางเพจ “สมัชชาคนจน กรณิเชื่อนราชีสไลและเชื่อนหัวนา”

ภาพประกอบที่ 11 การแพร่ภาพสดผ่านช่องทางเพจ “นักสืบสายน้ำ Esanvoice” กรณีการจัดกิจกรรมเวทีรวบรวมข้อมูลประมงชุมชนลุ่มแม่น้ำมูลตอนกลาง ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ

(3) รูปแบบการสื่อสารวัฒนธรรม

ความเชื่อและทุนทางวัฒนธรรมในฐานะเครื่องมือการเคลื่อนไหวผ่านกระบวนการสื่อสารในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ของสมาคมคนทาม ถูกนำมาใช้ในการสร้างความหมายในเรื่องสิทธิชุมชน สร้างความหมายต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน เป็นการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรม สร้างอัตลักษณ์ สร้างพื้นที่ทางจิตวิญญาณร่วมกัน เป็นการสร้างฐานอำนาจในการกำหนดพื้นที่ทางสังคม เพื่อการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ ต่อรอง แสดงสิทธิในการใช้ทรัพยากร สร้างความหมายของความเป็นอันหนึ่งอันเดียว ซึ่งเป็นปฏิบัติการเชิงยุทธวิธี ในกลไกของการเคลื่อนไหว

ความเชื่อของญาพ่อดงภูดิน

“ป่าดงภูดิน” เป็นป่าสงวนแห่งชาติ ตั้งอยู่ในพื้นที่ตำบลหนองแค มีเนื้อที่กว่า 5,100 ไร่ ดงภูดินเป็นเนินเขาเตี้ยๆริมลำน้ำมูล อยู่ห่างจากตัวอำเภอรามไซโซไปประมาณ 10 กิโลเมตร เป็นศูนย์รวมความเชื่อของคนแห่งลุ่มน้ำมูลตอนกลางที่มีมาอย่างยาวนาน บริเวณกลางป่าติดลำน้ำมูลเป็นสถานที่ตั้งศาลเจ้าปู่ ชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าพ่อดงภูดิน” โดยมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกปักรักษาทั้งผู้คน แม่น้ำ ฝืนป่า และสรรพสัตว์ โดยมีรูปแบบการสร้างความสัมพันธ์ผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้นทุกปี เรื่องเล่าขานประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเจ้าพ่อดงภูดิน มีกล่าวไว้ว่า

“ญาพ่อผู้เป็นใหญ่สุดที่ตงภูดิน คือ ญาพ่ออุปราซ ความเป็นมาของท่านมีเล่ากันหลายตำนาน อย่างเรื่องหนึ่งว่า ท่านเป็นชาติเชื้อกษัตริย์ เคยอยู่ที่เวียงจันทร์ จนเกิดสงครามใหญ่ จึงอพยพมาอยู่ที่บ่นพันขัน เมืองสุวรรณภูมิ ต่อมา มีพยานาสาวจากถ้ำวังใหญ่ ตรงสบน้ำที่ลำน้ำเสียวไหลลง มาบรรจบกับแม่น้ำมูล แปลงกายเป็นสาวสวยมาหาเพื่อน (มนุษย์) ที่อยู่แถวบ่นพันขัน แต่ก่อนได้เจอเพื่อนเธอเกิดเจอกับเจ้าอุปราซเข้าก่อน และเจ้าชายหนุ่มก็ลุ่มหลงเธอถึงขึ้นขอตามกลับไปบ้านเมืองของเธอด้วย นาคสาวที่ชื่อสามสี ขอคำสัญญาจากเจ้าอุปราซให้กลับตาเดินตามเธอไปตลอดทาง จากนั้นก็เป่ามนต์พาเจ้าอุปราซเดินไปทางแปวน้ำ (ทางน้ำลอดใต้ดิน) ไปจนถึงถ้ำวังใหญ่ที่เธออาศัยอยู่ เจ้าอุปราซเกิดความลึงเลสงสัยจึงลืมนาคขึ้น มนต์ดำน้ำของนางสามสีเลยคลาย อุปราซจมน้ำตาย กลายเป็นเทพเทวครองรักอยู่กับเจ้านางสามสี ตั้งตงภูดินเป็นเมืองหลวง มีลูกหลานว่านเครือเกิดขึ้นมากมาย ญาติพี่น้องทางเวียงจันทร์รู้ข่าวความอุดมสมบูรณ์และสงบสุขของบ้านเมืองแถบนี้ก็พากันอพยพตามมา ญาพ่ออุปราซก็ให้กระจายกันออกไปดูแลอาศัยอยู่ในที่ต่างๆเหมือนสังคมของคน เพียงแต่อยู่กันคนละภพภูมิเท่านั้น” (วีระศักดิ์ จันทร์สงแสง, 2556 อ้างอิงจาก ปฐม หงส์สุวรรณ, 2557)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปฐม หงส์สุวรรณ ที่ได้กล่าวถึงความเชื่อเกี่ยวกับเจ้าพ่อตงภูดินของชาวบ้านลุ่มแม่น้ำมูล ไว้ว่า “ภาพความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่มีปรากฏให้เห็นจากพิธีกรรมและตำนานเจ้าพ่อตงภูดินในพื้นที่ชุมชนราษีไศล ทำให้มองว่าชาวบ้านมีวิถีชีวิตประจำวันผูกติดและให้ความสำคัญต่อธรรมชาติและระบบนิเวศชุมชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีฐานะเป็นผู้คุ้มครองดูแลรักษาทั้งผู้คนและชุมชนบ้านเมือง นั่นก็คือ “ญาพ่อตงภูดิน” ผู้เป็นอารักษ์ปกปักษ์รักษาดูแลทั้งคน-ป่า-ผืนดิน-แม่น้ำ-ไร่นา-สรรพสัตว์ ความคิดนี้อยู่ในการรับรู้และโลกทัศน์ของผู้คนในชุมชนนี้อย่างแนบแน่น ดังจะเห็นได้จากทศนะของผู้นำอาวุโสในชุมชนผู้หนึ่ง นั่นคือ พ่อใหญ่สิงห์ จำเริญ นายหนึ่งประโมทัยและนักต่อสู้เพื่อพิทักษ์ป่าตงภูดินที่กล่าวไว้ว่า “ป่ากับคนพึ่งพา คนกับป่าอยู่ด้วยกันมา มีป่าก็มีคน... ไม่มีคนก็ไม่มีป่า ฉะนั้นจึงต้องรักษาป่าไว้” อันสะท้อนให้เห็นอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมที่กลายมาเป็นแบบแผนที่เรียกว่า “จารีตฮีตคองประเพณี” ให้แก่ผู้คนในชุมชนได้ยึดถือและใช้เป็นแนวประพฤติปฏิบัติร่วมกันมาจนถึงทุกวันนี้” (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2557)

ดังเช่นในการสัมภาษณ์นายปัญญา คำลาภ สมาชิกสมาคมคนทาม อำเภอราษีไศล จังหวัดศรีสะเกษ ได้เล่าถึงการเคลื่อนไหวโดยใช้การสื่อสารทางวัฒนธรรมว่า “ในการเคลื่อนไหวเราจะใช้สื่อที่หลากหลายทั้งสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อบุคคล รวมทั้งสื่อประเพณี เช่น ความเชื่อเรื่องพ่อตงภูดินงานบุญกุ่มข้าวใหญ่ หรือบุญคุณลาน ซึ่งเป็นประเพณีของชาวอีสานที่แสดงให้เห็นถึงจิตวิญญาณของชุมชนที่ดำรงอยู่ด้วยวิถีเกษตรกรรมมาช้านาน ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน ด้วยสำนึกใน

บุญคุณ โดยในการสื่อสารเราจะแทรกประเด็นเรื่องภัยคุกคามและแนวทางในการฟื้นฟูแม่น้ำมูลไปด้วย” (ปัญญา คำลาภ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

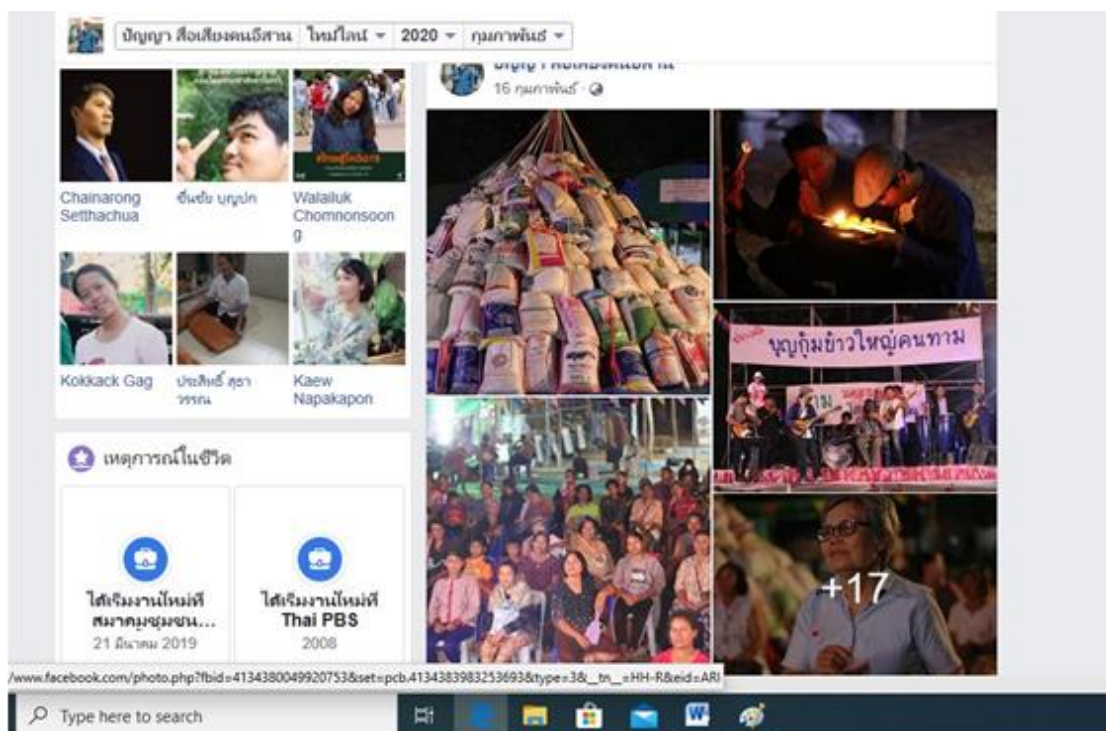
ความเชื่อเรื่องญาพ่อดงภูดินกับการใช้กระบวนการสื่อสารทางวัฒนธรรม ผ่านประเพณีและพิธีกรรมในเชิงสัญลักษณ์และพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือที่เป็นพลังในการต่อสู้ของชาวบ้าน บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวบ้านที่ถือปฏิบัติกันมา ถ่ายทอดให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้านลุ่มแม่น้ำมูล ที่สะท้อนให้เห็นถึง ประเด็นเรื่องการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ประเด็นความเชื่อเรื่องญาพ่อดงภูดินกับการรักษาโรค และประเด็นเรื่องการปกครองภายในชุมชน

วัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีทาม

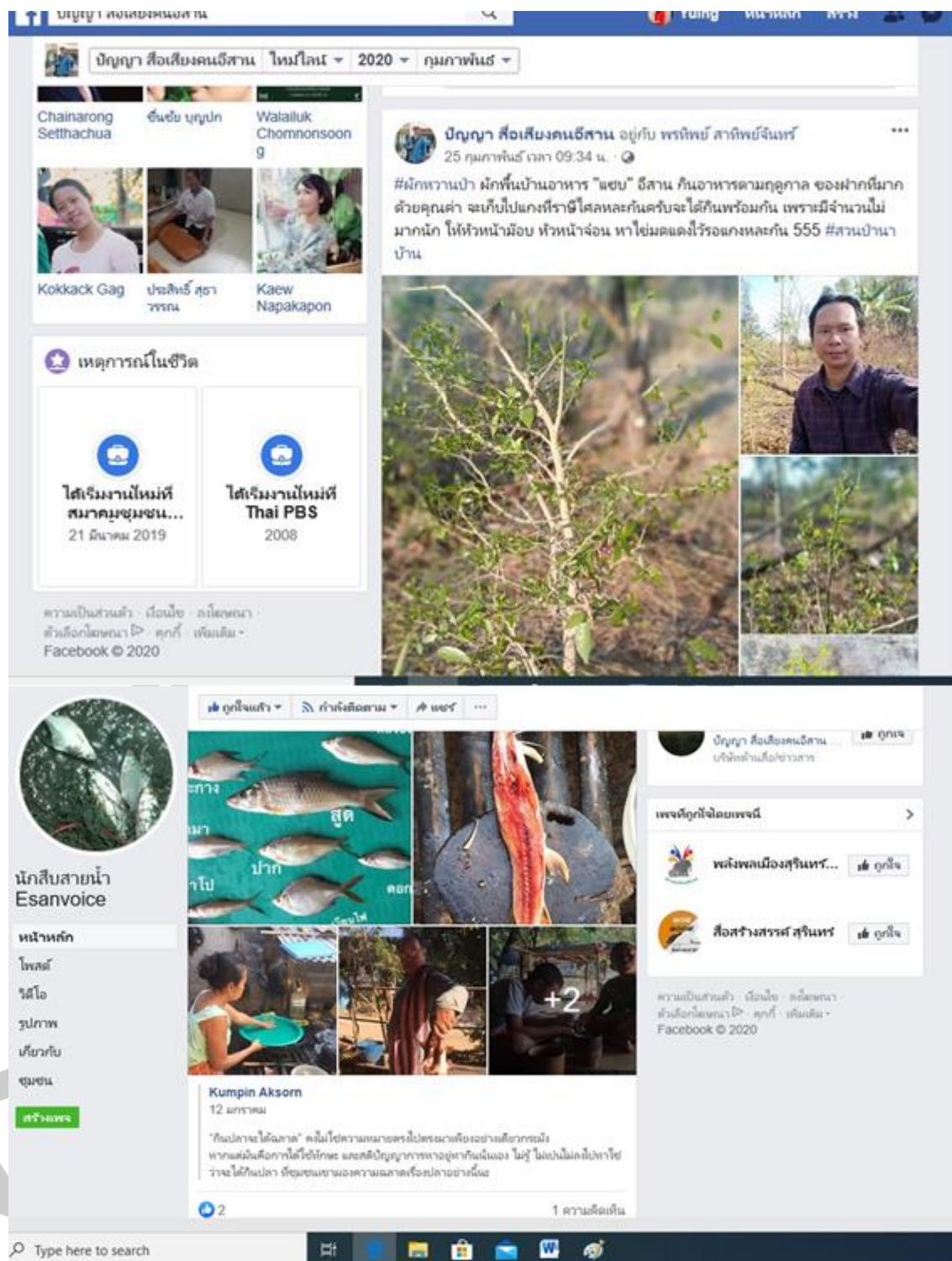
วัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีทาม แสดงถึงอัตลักษณ์ของคนทามในพื้นที่ป่าบุงป่าทาม อำเภอราชไศล สะท้อนถึงความสัมพันธ์ วิถีชีวิตของคนกับทาม น้ำกับปลา ทรัพยากรทามกับวิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำมูล รากเหง้า เผ่าพันธุ์ ประวัติศาสตร์ ได้ถูกนำมาสื่อสารผ่านรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย โดยการถ่ายทอดประเด็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องราวการต่อสู้เคลื่อนไหว ความเชื่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนทามกับธรรมชาติ โดยการสื่อสารผ่านบทเพลง ฎญาอีสาน สารคดี ผ่านช่องทางทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก

ภาพประกอบที่ 12 ตัวอย่างการสื่อสารวัฒนธรรมของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล การสื่อสารวัฒนธรรม ผ่านบทเพลง โดยวงคนทาม

ภาพประกอบที่ 13 การสื่อสารวัฒนธรรม ผ่านประเพณีบุญกุ่มข้าวใหญ่คนทาม

ภาพประกอบที่ 14 การสื่อสารวัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีตาม

ตัวอย่าง ฃณฐาธิสาน ที่เก็วข้องกับวิถีชีวิต การต่อสูั ฐาเชื่อกับลัษคัศฐิทธิ

ของคณทามแม่่น้ำมุล

ข้าวเต็มเล้า	ปลาแดกเต็มไห
จั่วควายเต็มคอก	เงินเต็มถุง
บ้อดบ่อยาก	บ่ขาดบ่เงิน
พอกปากพอกท้อง	พอลงพองาย
พอได้กิน พอได้ทาน	พอได้แบ่ง พอได้ปัน

สะท้อนถึง ฐาอุดมสมบูรณ์ ฐาพอเพียง ฐาเรียบร้อย และฐาเมื่อน้ำใจของคณทามแม่่น้ำมุล

ทุกข์บ่มีเสื่อผ้า	ผาเชื่อนดีพอหลืออยู่
ทุกข์บ่มีข้าวอยู่ท้อง	สินอนลืออยู่จั่งได้

สะท้อนถึง ฐาสำคัญของทรัพยากรและฐาอุดมสมบูรณ์ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต

เท็วทางบ่สุดเส้น อย่าถอยหลังให้เขาเหยียบ
ตายไปตายเอาหน้าพุ้น เขาจั่งย่องว่าหาญ

สะท้อนถึง เส้นทางของขบวนการต่อสู้เคลื่อนไหวที่จะต้งไปให้ถึงเป้าหมาย

ตัวอย่าง การสื่อสารผ่านบทกลอน ที่สะท้อนถึงเส้นทางของการเคลื่อนไหวต่อสู้

เพื่อคณทามแม่่น้ำมุล โดย นายฮ้อยมี สามัญชนคณปาทามแม่่น้ำมุล

ปาทามเจียบแม่่มูลนึ่งไม่ต้งไหว
เหมือนอาลัยดวงดาวที่หล่นหาย
สายลมเอื้อยเคยพลั่วแผ่วก็กลับกลาย
แผ่นดินทามร้องไห้เสียดายดาว
หลับตาฝนนอนผ่นพักเกิดนักสู้
เพื่อผู้อยู่อุดมการณ์ฐานที่มั่น
เพื่อศักดิ์ศรีคณจนยากร่วมฝ่าฟัน
เพื่อสานฝันสืบสร้างทางเสรี
เพื่อปลดปล่อยโซ่ตรวนที่ร้อยรัด
เพื่อขจัดปัญหาที่หมักหมม
เพื่อเดินหน้าท้าทายความโสมม
จะไม่ยอมก้มหัว ให้อธรรม

จะปลดแอก แมกไม้ สายชล คนทามป่า

นกจะคืนสู่ฟ้าปลาคืนหนอง

ข้าวจะคืนสู่นาเต็มทุ่งทอง

อ้ายน้องจะคืนสู่บ้านสร้างงานร่อ

ขอวิญญานนักสู้สู่สวรรค์อันบรรเจิด

แม้จะเกิดภูมิภพใดให้สุขขี

อยู่ชั้นฟ้า ใต้บาดาล เหนือธรณี

เสียงสนั่นนามนี้จะก้องกู่...คู่ทามมูล

ตารางที่ 2

การสื่อสารผ่านบทเพลง โดยวงคนทาม

ลำดับ	ชื่อเพลง	ประเด็น
1	เพลงคนทาม	ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การปกป้อง และความเข้มแข็งและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนทาม
2	เพลงผู้คุ้มครอง	ความเชื่อ ความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติป่าทามลุ่มแม่น้ำมูล
3	เพลงศรีสะเกษ	ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความรักและภาคภูมิใจในถิ่นฐานจังหวัดศรีสะเกษ
4	เพลงหนุ่มนักข่าวสาวมันแซง	ความรักหนุ่มสาวที่สะท้อนวิถีชีวิตของผู้คนบริเวณป่าบุงป่าทาม
5	เพลงปลาขาวขี้กาง	ความรักหนุ่มสาวที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำลุ่มแม่น้ำมูล
6	เพลงสันติวิธี	ขบวนการต่อสู้เคลื่อนไหวโดยสันติวิธี
7	เพลงกองบุญ	ความรักความสามัคคีและความเป็นองค์กรเครือข่ายที่เข้มแข็ง
8	เพลงก้อนเสาเสา	ความเข้มแข็งของทฤษฎีก้อนเสาเสา ที่นำมาเปรียบเทียบกับกลไกความเคลื่อนไหวความร่วมมือของสามองค์กร ที่จะทำหน้าที่สร้างความมั่นคง ความสมบูรณ์ให้แก่สมาชิก ได้แก่ สมาคมคนทาม, กองทุนสวัสดิการ, ศูนย์เรียนรู้

ลำดับ	ชื่อเพลง	ประเด็น
9	เพลงเ็นน้องกลับทาม	ความรักหนุ่มสาวที่สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์วัฒนธรรม ประเพณีของชาวบ้านริมฝั่งแม่น้ำมูล
10	เพลงฉั่น	ความมุ่งมั่นและความศรัทธาในอุดมการณ์
11	สมัยหงษ์คำ	ปลุกใจให้คนทามลุกขึ้นมาต่อสู้เคลื่อนไหวเพื่อคนราชีไสลและป่าทามแม่น้ำมูลที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อน

โดยจากการสัมภาษณ์ นายบุญเกิด คำคุณ เครือข่ายท้องถิ่น อำเภอราชีไสล จังหวัดศรีสะเกษ และนักดนตรีในวงตรีสามัคคีคนทาม ได้เล้าถึงความสำคัญของการสื่อสารผ่านบทเพลงและดนตรีว่า “จริงๆแล้วการเคลื่อนไหวของภาคประชาชนดนตรีวัฒนธรรมและศิลปะที่หลากหลายล้วนมีความจำเป็น เพราะสิ่งเหล่านี้จะช่วยจรรโลงจิตใจของชาวบ้าน ช่วยสร้างความสุขบรรเทาความทุกข์ให้ชาวบ้านที่กำลังต่อสู้อย่างใดอย่างหนึ่งมีกำลังใจมากขึ้น” (บุญเกิด คำคุณ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้ นายบุญเกิด คำคุณ ยังได้เล้าถึงประเด็นเนื้อหาในบทเพลงว่า “การแต่งทำนองและเนื้อร้องให้พูดถึงชุมชนให้มากที่สุด เช่น ใส่เนื้อร้องที่มีการแนะนำพืชพันธุ์ท้องถิ่น หรืออะไรที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของบ้านเรา นำเสนอความเป็นชุมชนราชีไสล ความเป็นสามัคคีคนทาม ความเป็นชาวบ้าน โดยนำเสนอในเชิงบวก เช่น ผลประโยชน์หรือคุณค่าที่เกิดจากการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติลุ่มป่าทามแม่น้ำมูล” (บุญเกิด คำคุณ. สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

ดังนั้นการสื่อสารผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวของประเพณีพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้าน วัฒนธรรมภูมิปัญญาและวิถีทามได้ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหว ที่เป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์อย่างสันติวิธี โดยแฝงความหมายของการเป็นเจ้าของวัฒนธรรม การเป็นเจ้าของพื้นที่และความแน่นแฟ้นของชุมชนที่แนวคิดที่มีหลักความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

(4) รูปแบบการสื่อสารโดยงานวิจัยและข้อมูลวิชาการ

การพัฒนาารูปแบบการเคลื่อนไหวของสามัคคีคนทาม ด้วยการสื่อสารประเด็นปัญหา การรวบรวมความรู้ท้องถิ่นที่มีความน่าเชื่อถือ ถูกนำมาใช้เพื่อสื่อสารข้อมูลด้านผลกระทบ การฟื้นฟูและอนุรักษ์ การแก้ไขปัญหา โดยการเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบของงานวิจัย ข้อมูลเชิงวิชาการ รายงานผลการศึกษา ซึ่งเป็นการรวบรวมศึกษาข้อมูลอย่างมีระบบ สามารถอ้างอิงและเผยแพร่สู่สังคมภายนอกได้อย่างน่าเชื่อถือ ผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของตัวอักษรที่นำเสนอผ่านสื่อ

ออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือ วารสาร เอกสารที่สามารถเก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาได้ในระยะเวลานาน

ซึ่งข้อมูลจากสรุปย่อ แผนงานการจัดการความรู้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม โดยกรรมการจัดการความรู้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม เมษายน 2558 ได้นำแผนงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้พื้นที่ชุ่มน้ำป่าทามไว้ในวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน ดังนี้

1. รวบรวม พัฒนา และยกระดับองค์ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม
2. ส่งเสริมให้มีการวิจัย ทั้งวิจัยพื้นฐาน วิจัยท้องถิ่น วิจัยเพื่อการพัฒนา ทั้งการวิจัยในเชิงสังคมศาสตร์ด้านสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และด้านวิทยาศาสตร์ ทางกายภาพ เคมีและชีววิทยา
3. สร้างเครือข่ายนักวิจัย ตลอดจนกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดนักวิจัยรุ่นใหม่ให้เป็นผู้สร้างความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำป่าทาม
4. งานวิจัยด้านต่างๆนำไปต่อยอดในการฟื้นฟูชีวิตชุมชนและธรรมชาติ การพัฒนาคุณค่าผลิตภัณฑ์ และสนับสนุนการพัฒนาชุมชนให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดี
5. จัดตั้งสถาบันชุ่มน้ำศึกษา โดยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ทั้งมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น องค์กรรัฐ องค์กรชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรภาคประชาชน

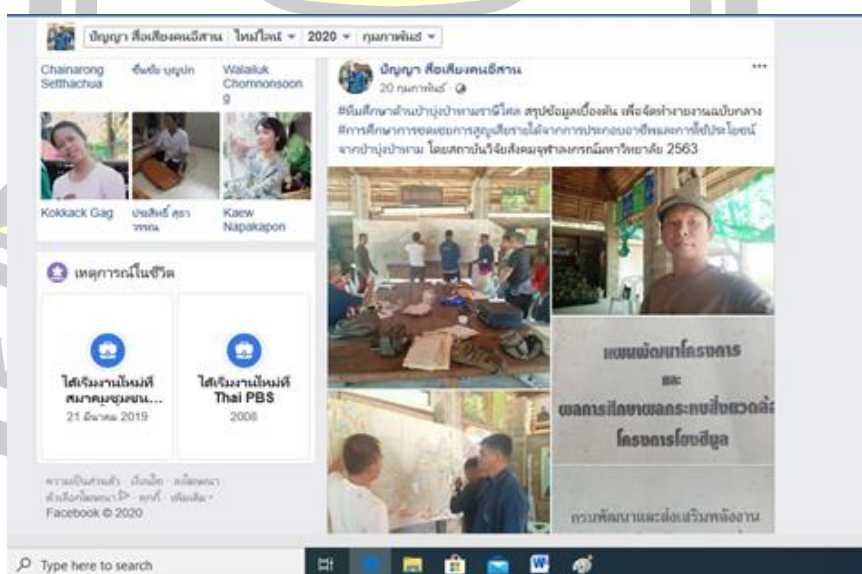
จากการสัมภาษณ์นางผา กองธรรม ในฐานะผู้ทำหน้าที่เก็บข้อมูลเพื่องานวิจัย ได้เล่าถึงการนำการวิจัยและข้อมูลเชิงวิชาการมาใช้เป็นหนึ่งในเครื่องมือในการเคลื่อนไหวรูปแบบใหม่ว่า “การทำงานวิจัยเราได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญหลายด้าน โดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา โดยในการวิจัยในลักษณะนี้ไม่ได้ทำแค่จำแนกประเภทหรือสำรวจความอุดมสมบูรณ์เท่านั้น แต่ยังมีการใช้งานวิจัยเพื่อบันทึกข้อมูลเหตุการณ์ที่เป็นปัญหาและความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในแม่น้ำมูลอีกด้วย หลังจากได้งานวิจัยแต่ละชนิดมาแล้ว ทางสมาคมคนทามจะทำงานโดยการถอดบทเรียนและสรุปสถานการณ์ รวมทั้งวางแผนฟื้นฟู เช่น โครงการปลูกป่าเสริมขยายขอบเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา การวางแผนเพื่อดูแลรักษาป่าและการป้องกันการทำลายป่าเพิ่มเติม” (ผา กองธรรม. สัมภาษณ์. 5 สิงหาคม 2561)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการนำงานวิจัยและข้อมูลวิชาการ มาเป็นเครื่องมือหนึ่งของการสื่อสารข้อมูล เผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคมภายนอก ซึ่งการมีข้อมูลที่น่าเชื่อถือจะทำให้การเชื่อมสัมพันธ์ การต่อรองหรือติดต่อประสานกับหน่วยงานภายนอกเป็นไปได้ง่ายมากยิ่งขึ้น นำมาซึ่งการเข้ามาให้ความสนใจ ความต้องการศึกษาข้อมูลของนักวิชาการ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา ผู้สนใจ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน

โดยจากการสัมภาษณ์นางผา กองธรรม ได้เล่าถึงการทำงานวิจัยว่า “การทำงานวิจัยเป้าหมายหลัก คือเราพยายามที่จะถ่ายทอดจุดเด่นของชุมชน ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และเราจะ

เน้นการนำเสนอจุดเด่นของแต่ละชุมชนออกมาสู่คนภายนอก ซึ่งในการอธิบายข้อดีข้อเสียของชุมชน
ไม่มีใครทำได้ดีไปกว่าเจ้าของพื้นที่” (ผา กองธรรม. สัมภาษณ์. 5 สิงหาคม 2561)

“การขุดเขยการสูญเสียรายได้จากการประกอบอาชีพและการใช้ประโยชน์จากป่าบุ่งป่าทาม”
ผ่านช่องทาง facebook ส่วนบุคคล “ปัญญา สื่อเสียงคนอีสาน”

ภาพประกอบที่ 15 ตัวอย่างการสื่อสารโดยใช้งานวิจัยและข้อมูลเชิงวิชาการ
การนำเสนอกระบวนการศึกษา

ผู้รับสาร

ผู้รับสารเป็นหนึ่งในองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสื่อสารของเดวิด เค. เบอร์โล (David K. Berlo) เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ผู้วิจัยขอสรุป ผู้รับสารการสื่อสารของสมาคม คนทามการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ดังนี้

(1) กลุ่มผู้รับสารประชาชนในพื้นที่

เป็นกลุ่มประชาชนที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการสร้างเขื่อนราษีไศล ที่ต้องรับรู้กับสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทั้งผลกระทบต่องิ๊ชีวิตและสิ่งแวดล้อม ประชาชนในพื้นที่จึงเป็นผู้รับสารที่เฝ้าระวังถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดจากโครงการของรัฐ นอกจากเป็นผู้รับสารแล้วประชาชนยังเป็นผู้ส่งสารในฐานะผู้ได้รับผลกระทบไปยังสังคมภายนอก หน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้อง และสื่อมวลชนให้รับทราบถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

ข้อได้เปรียบจากการที่ผู้รับสารเป็นประชาชนในพื้นที่ มีความเกี่ยวข้อง ผูกพันกันทั้งในทางเชื้อสาย พื้นที่ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข่าวสารและเข้าใจความหมายของเนื้อหาสารได้ง่าย มีความรู้สึกร่วมและสนใจกับสิ่งที่นำเสนอ สามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการเห็น การได้ยิน ได้ง่ายและรวดเร็วกว่าผู้รับสารกลุ่มอื่น

โดยผู้ใหญ่บ้านเหล่าโดน ในฐานะผู้นำชุมชนและประชาชนในพื้นที่ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าถึงสื่อของผู้รับสารในพื้นที่ว่า

“ไม่ใช่ทุกคนที่จะเข้าถึงสื่อได้ต้องเข้าใจก่อนว่าพี่น้องหลายคนเป็นคนสูงอายุและไม่สามารถใช้สื่อสมัยใหม่ ดังนั้นก็สื่อสารแบบใหม่ก็ค่อนข้างมีข้อจำกัด แต่สิ่งที่เราทำได้คือการลดข้อจำกัดด้วยการลงไปพูดคุย ทำความเข้าใจกับชาวบ้านโดยตรง” (นายอภิรักษ์ สุธารวรรณ, สัมภาษณ์. 4 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้การสื่อสารของสมาคมคนทาม ไปยังประชาชนในพื้นที่ ยังมีรูปแบบการสื่อสารและการสร้างความสัมพันธ์ผ่านวัฒนธรรมประเพณี การสื่อสารภายในพื้นที่ส่วนใหญ่ จึงเป็นไปเพื่อสร้างการรับรู้ร่วมกันในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างองค์ความรู้ป่าบุงป่าทาม วัฒนธรรม และสามารถสื่อสารความรู้เหล่านั้นสู่สังคมภายนอกได้

ดังนั้นการที่ผู้รับสารที่เป็นประชาชนในพื้นที่ ย่อมส่งผลต่อการมีทัศนคติ ระดับความรู้ ความเข้าใจ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ การถอดรหัส การเข้าใจความหมายที่จะทำให้สื่อสารของสมาคมคนทามบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ง่ายขึ้น

(2) กลุ่มผู้รับสารที่ต้องการข้อมูลและเปิดรับสารนั้นจริงๆ

กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ จะเป็นกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย กลุ่มคนหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเรื่องที่มาคนถามได้สื่อสารโดยตรง หรือกลุ่มคนที่เฝ้าติดตามข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แม่น้ำมูลมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลในเชิงลึก ระยะเวลาในการสำรวจข้อมูล การติดตามความเคลื่อนไหว โดยกลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้จะมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน หรือเชิงลึก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่ทักษะความชำนาญในเรื่องที่ต้องการรับสาร ทำให้เข้าใจในเรื่องที่มาคนถามในฐานะของผู้ส่งสารต้องการสื่อสารได้โดยง่าย

(3) กลุ่มผู้รับสารที่เปิดรับเนื้อหาเฉพาะในบางประเด็น

กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มสื่อสารมวลชน นักข่าว นักศึกษา นักท่องเที่ยว ผู้ที่ต้องการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำมูลในบางประเด็น หรือเป็นข้อมูลในลักษณะกว้าง หรือประชาชนทั่วไปที่เปิดรับข่าวสารที่ถ่ายทอดโดยสมาคมคนถามผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ในประเด็นที่สนใจ โดยผู้รับสารกลุ่มนี้จะมีระดับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องที่มาคนถามนำเสนอมากน้อยต่างกัน ทำให้การรับรู้ระหว่างผู้ส่งสาร (สมาคมคนถาม) และผู้รับสารอาจมีความคลาดเคลื่อนได้สูงกว่าผู้รับสารในกลุ่มอื่นๆ

โดยจากการสัมภาษณ์ นางสาวจรรยา บุญมาก นักข่าวอิสระ ได้สะท้อนถึงแง่มุมของตนในฐานะผู้รับสาร ว่า “การสื่อสารของสมาคมคนถามมีเสน่ห์ตรงที่ การได้รับฟังข้อมูลจากคนใน เหมือนเรากำลังนั่งฟังคนเล่าเรื่องของตัวเอง สามารถเล่าเรื่องเข้าใจดี โดยจะมีมุมที่เขารายงานได้แตกต่างจากสื่อกระแสหลัก แต่ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาถิ่น โดยส่วนตัวคิดว่าหากต้องการนำเสนอในวงกว้าง อาจต้องนำเสนอภาษากลางที่คนส่วนใหญ่เข้าใจ เพราะเชื่อว่าผู้นำเสนอมีเจตนาให้คนทั่วไปที่ไม่เฉพาะคนในท้องถิ่นได้รับรู้ในประเด็นที่ต้องการนำเสนอ” (นางสาวจรรยา บุญมาก, สัมภาษณ์. 11 สิงหาคม 2561)

ปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนถามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

การสื่อสารของสมาคมคนถามมีจุดเด่นตรงที่ผู้ส่งสาร (สมาคมคนถาม) เป็นกลุ่มที่มีความรู้และประสบการณ์โดยตรงในประเด็นที่ต้องการนำเสนอ จึงเป็นผู้ที่มีทักษะในการเข้ารหัส มีความสามารถในการอธิบายเรื่องราวผ่านรูปแบบการสื่อสารไปยังผู้รับสาร เพื่อเป้าหมายในการนำเสนอประเด็นในวงกว้าง กระตุ้นการรับรู้ และสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะ แต่การนำเสนอประเด็นในชุมชนไปยังผู้รับสารที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสาธารณะอย่างมีประสิทธิภาพและสร้างผลการ

รับรู้ให้มีทิศทางเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มสมาคมคนทาม ตามองค์ประกอบของกระบวนการสื่อสารสารนั้น พบปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูลคือ

การมีช่องทางการสื่อสารที่สามารถเข้าถึงสาธารณะในวงกว้างและสามารถนำเสนอประเด็นได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งมีผลต่อการสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นการรับรู้ของผู้รับสารในกลุ่มต่างๆ สมาคมคนทามในฐานะผู้ส่งสาร จำเป็นจะต้องใช้การสื่อสารในรูปแบบที่หลากหลาย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อความสามารถในการเข้าถึงกลุ่มผู้รับสารแต่ละกลุ่มที่มีความแตกต่างกันตามปัจจัยและตัวแปรต่างๆทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะทางสังคมของบุคคล ในเรื่องของเพศ วัย การศึกษา สถานภาพ สังคมหรือความสนใจ ซึ่งมีผลต่อการรับรู้ การเลือกเปิดรับข้อมูลข่าวสาร และช่องทางในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ถึงแม้สมาคมคนทามจะมีการใช้การสื่อสารผ่านรูปแบบการเคลื่อนไหวที่หลากหลาย ทั้งการสื่อสารผ่านสื่อกระแสหรือสื่อทางเลือก เช่น สื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อวัฒนธรรม สื่อประเพณี สื่อบุคคล หรือการสื่อสารทางสื่อกระแสหลัก ผ่านงานข่าวพลเมือง ทางช่องทีวีสาธารณะไทยพีบีเอส แต่ยังคงขาดการป้อนข้อมูลข่าวสารที่ทำให้การสื่อสารมีความต่อเนื่อง รวมทั้งขาดช่องทางในการแทรกเข้าสู่สื่อกระแสหลักที่จะสามารถนำเสนอประเด็นให้ขึ้นสู่กระแสสังคมอย่างกว้างขวางและมีความต่อเนื่อง เพราะสื่อกระแสหลักยังเป็นสื่อที่ได้รับความนิยม มีความรวดเร็ว มีความน่าเชื่อถือในความเป็นมืออาชีพด้านการผลิตสื่อที่มีคุณภาพ ง่ายต่อการเข้าถึงได้ทุกครัวเรือน และสามารถสร้างการรับรู้อย่างมีประสิทธิภาพได้ในวงกว้าง

ดังเช่นจากการสัมภาษณ์ นางสาวจรรยา บุญมาก นักข่าวอิสระ ได้สะท้อนถึงแง่มุมของตนในการเข้าถึงช่องทางการรับสารในฐานะผู้รับสาร ว่า “ตนได้ติดตามเรื่องราวของสมาคมคนทามผ่านทางโซเชียลมีเดีย มองว่าโทรทัศน์ยังมีความจำเป็น สำหรับคนที่ยังไม่สามารถเข้าถึงโซเชียลมีเดียได้อย่างหลากหลาย ส่วนใหญ่ถ้าเป็นชาวบ้านเขาจะจำเวลาออกอากาศที่แน่นอน และจะไม่ค่อยได้ใส่ใจที่จะไปค้นอะไรที่เฉพาะเจาะจง ถ้าเป็นคนเข้าถึงโซเชียลมีเดีย จะรู้ว่าเราสามารถค้นดูเรื่องที่เราต้องการย้อนหลังได้ เหมือนผมไม่รู้ที่เราจะกลับไปดูความทรงจำได้” (นางสาวจรรยา บุญมาก, สัมภาษณ์. 11 สิงหาคม 2561)

นอกจากนี้ปัจจัยด้านการสร้างกำลังคนในฐานะผู้ส่งสารและกำลังทุน ยังเป็นปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทาม เนื่องจากการผลิตสื่อที่หลากหลายให้ตรงตามความสนใจของผู้รับสารที่ต้องการรับสารในรูปแบบที่แตกต่างกัน กลไกในการขับเคลื่อนการสื่อสารในรูปแบบดังกล่าว จำเป็นต้องมีปัจจัยในด้านกำลังทุน กำลังคนในการสื่อสาร เพื่อการสร้างความต่อเนื่องของข้อมูลข่าวสารต่อการรับรู้ของสาธารณะ เพื่อเชื่อมโยงความคิด บอกเล่าเรื่องราว การสร้างฐานความเข้าใจต่อประเด็นที่ต้องการนำเสนอจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มคนไปสู่กลุ่มคนในหลายๆกลุ่มในสังคม สมาคมคนทามจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนานักสื่อสารรุ่นใหม่เพื่อทำหน้าที่การถ่ายทอดประเด็น และขับเคลื่อนการสื่อสารของกลุ่มให้ไปเป็นอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยเรื่อง “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล” ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยวิธีการวิเคราะห์บริบททางสังคม แนวคิด รูปแบบ วิธีการในการสื่อสาร ประเด็น และเนื้อหาในการสื่อสาร (Textual Analysis) จากผลงานของสมาคมคนทาม ซึ่งได้รับการเผยแพร่ผ่านช่องทางต่างๆ ที่สื่อสารสู่สาธารณะ การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth Interview) และการรวบรวมข้อมูลเอกสาร โดยใช้แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements-NSM) ทฤษฎีสังคมวิทยา (Sociological Analysis) และทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) โดยมีความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล
2. เพื่อศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

สรุปผลการศึกษา

การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

สาเหตุและปัจจัยของการใช้ “การสื่อสาร” ของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

สาเหตุของการรวมตัวเพื่อต่อสู้เคลื่อนไหว เป็นไปเพื่อการปกป้องสิทธิพื้นฐาน เพื่อแสดงสิทธิชุมชนในความเป็นเจ้าของ การเป็นผู้ดูแล ผู้อนุรักษ์ การเข้าถึงทรัพยากร ของคนในท้องถิ่นที่ถือปฏิบัติกันมา โดยเป็นการรวมตัวของกลุ่มคนที่รวมกันอยู่ตามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ และการรวมกันของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์ที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ในแง่ของการต่อต้านสิ่งที่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรของชุมชนและวิถีการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น

ปัจจัยในการใช้ “การสื่อสาร” เพื่อเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม จุดเริ่มต้นของกลุ่มผู้สื่อสาร เกิดขึ้นจากปัจจัยด้านความต้องการในการเข้าถึงพื้นที่สื่อ ความต้องการเป็นผู้กำหนดประเด็นการสื่อสารด้วยตนเอง และความต้องการในการสื่อสารประเด็นของชุมชนโดยคนในชุมชน ความต้องการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ และกระตุ้นความสนใจในประเด็นที่สื่อสารให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง จนเกิดการขยายเครือข่ายกลุ่มผู้สื่อสาร โดยการมีกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารและการพัฒนาคุณภาพการผลิตสื่อด้วยการจัดกิจกรรมการอบรมการผลิตสื่อให้แก่เยาวชนและผู้สนใจ

รูปแบบการเคลื่อนไหวโดยใช้การสื่อสารของสมาคมคนทามในประเด็นการอนุรักษ์ แม่น้ำมูล

1. รูปแบบการสื่อสารสาธารณะ

กระบวนการสื่อสารสาธารณะ เป็นการสร้างพัฒนากระบวนการสื่อสารอย่างมีระบบ มีการสร้างทีมการสื่อสาร เริ่มต้นการจัดตั้งทีมข่าวชาวบ้านในพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูลความเคลื่อนไหว จนเกิดการจัดตั้งกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ ต่อมาในปี พ.ศ. 2552 กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน ได้นำเสนอข่าวโดยการเป็นผู้กำหนดประเด็นในการสื่อสารด้วยตนเองทางช่องสื่อโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (ทีวีไทยในขณะนั้น) ผ่านทางรายการนักข่าวพลเมือง จนนำไปสู่การพัฒนาทักษะการผลิตสื่อ รวมถึงการสร้างฐานของผู้ผลิตสื่อ ผ่านการขยายความรู้ด้านการสื่อสาร โดยการจัดอบรมให้แก่เยาวชนและชาวบ้านที่มีความสนใจในการทำข่าว เพื่อขยายผลสู่การเป็นอาสาสมัครนักข่าวพลเมืองต่อไป จนเกิดการรวมกลุ่มนักข่าวชาวบ้านขึ้นมา โดยใช้ชื่อว่า “ทีมนักข่าวทามมูล” หรือ “นักข่าวพลเมืองกลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน” ในเวลาต่อมา

สมาคมคนทาม ในฐานะของผู้ส่งสาร ผู้กำหนดประเด็นในการสื่อสาร จะเป็นคนภายในพื้นที่ที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวข้องและผูกพันกับแม่น้ำมูลอย่างใกล้ชิด ทำให้กลุ่มผู้ส่งสารมีระดับความรู้ในเชิงพื้นที่ที่มีความเข้าใจในประเด็นปัญหา สามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตผู้คนลุ่มแม่น้ำมูล บริบททางสังคม การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและความหลากหลายของพืชพันธุ์ในป่าทามบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล

โดยการทำงานด้านการผลิตสื่อเพื่อการสื่อสารของสมาคมคนทามจะแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัดและความชอบของแต่ละบุคคล ขึ้นกับรูปแบบหรือชนิดของสื่อ สถานการณ์ และเวลา หรือแม้กระทั่งการวางแผนการทำงานร่วมกันทั้งในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูล การทำหน้าที่ในฐานะผู้ส่งสารในการนำเสนอข้อมูลข่าวสาร ในระยะแรกเริ่มจากอาสาสมัครชาวบ้านเพียงไม่กี่คน จนเกิดการขยายเครือข่ายกลุ่มผู้ส่งสาร โดยการมีกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสาร การจัดกิจกรรมฝึกอบรมการผลิตสื่อ จนสามารถทำหน้าที่ผู้ส่งสารในการนำเสนอข้อมูลข่าวสารด้วยตนเองในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

2. รูปแบบการสร้างเครือข่าย

รูปแบบการสื่อสาร จะเป็นการเผยแพร่ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการสนับสนุน สร้างความรู้ความเข้าใจในคุณค่าของระดับนิเวศป่าทาม แม่น้ำมูล ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน มุ่งให้ชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการในการสร้างรากฐานความเข้มแข็งของเครือข่ายภายในชุมชน การเรียนรู้ค้นคว้าวิเคราะห์ปัญหา การติดตาม การเฝ้าระวัง เกิดการจัดตั้งองค์กร และเผยแพร่ข้อมูลกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวลุกขึ้นสู้เพื่อปกป้องทรัพยากร ฐานอาชีพและสวัสดิการของตนเอง เพื่อกระตุ้น

ความตระหนักถึงคุณค่าแม่น้ำมูลให้กลายเป็นคุณค่าของสังคมภายนอกได้ เชื่อมโยงให้เกิดเครือข่าย พันธมิตรจากหน่วยงานและองค์กรอื่นๆ

การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสมาคมคนทาม เป็นลักษณะของการสื่อสาร ระดับกลุ่มสมาชิก การสื่อสารผ่านตัวแทนในที่ประชุมแกนนำในแต่ละหมู่บ้าน เขต ตำบล อำเภอ โดยมีระบบการจัดการ การวางแผน การปฏิบัติการ การประสานงาน มีการยกระดับในแบบเครือข่ายในการจัดตั้งขึ้นเป็นสมาคมคนทาม การสื่อสารจึงถูกนำมาใช้ในการสร้างความเข้าใจและการเรียนรู้แก่แกนนำและสมาชิก ขยายสู่การสื่อสารสู่สังคมและบุคคลภายนอก โดยการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงชุมชนเครือข่ายทามมูล เพื่อใช้เป็นที่ย่อยทอดองค์ความรู้ ที่ประชุม ฝึกอบรม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนามิติต่างๆของชุมชนในเครือข่าย เป็นที่ประสานงาน รวบรวมและจัดการข้อมูลข่าวสาร เพื่อกระจายข้อมูลในพื้นที่ไปสู่การรับรู้ของบุคคลภายนอก เช่น นักศึกษา อาจารย์ คนนอกพื้นที่

นอกจากนี้การสื่อสาร ได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือที่มุ่งสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน กระตุ้นการรับรู้และการมีส่วนร่วมกับสังคมและบุคคลภายนอก นำไปสู่การสร้างเครือข่ายที่มีความเข้มแข็งและขยายวงกว้าง ด้วยการเผยแพร่กิจกรรมโครงการ การถ่ายทอดแนวทางกระบวนการฟื้นฟูและอนุรักษ์แม่น้ำมูล สนับสนุนให้สังคมตระหนักถึงปัญหา ความสำคัญของแม่น้ำมูลร่วมกัน โดยใช้การผลิตสื่อเพื่อการณรงค์ การถ่ายทอดความรู้ เชิญชวนและประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมตามแนวทางการอนุรักษ์และฟื้นฟูแม่น้ำมูลผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งทางสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อบุคคล สื่อออนไลน์

3. รูปแบบการสื่อสารวัฒนธรรม

เป็นการสื่อสารที่นำความเชื่อและทุนทางวัฒนธรรม นำมาใช้ในการสร้างความหมายในเรื่องสิทธิชุมชน สร้างความหมายต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมของผู้คน เป็นการแสดงตัวตนทางวัฒนธรรม สร้างอัตลักษณ์ สร้างพื้นที่ทางจิตวิญญาณร่วมกัน เป็นการสร้างฐานอำนาจในการกำหนดพื้นที่ทางสังคม เพื่อการเคลื่อนไหวในการต่อสู้ ต่อรอง แสดงสิทธิในการใช้ทรัพยากร สร้างความหมายของความเป็นอันหนึ่งอันเดียว

ลักษณะการสื่อสารเป็นการสื่อสารผ่านประเพณีและพิธีกรรมในเชิงสัญลักษณ์และพิธีกรรมในฐานะเครื่องมือที่เป็นพลังในการต่อสู้ของชาวบ้าน บนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและความเชื่อของชาวบ้านที่ถือปฏิบัติกันมา ถ่ายทอดให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและวิถีชีวิตของชาวบ้าน กลุ่มแม่น้ำมูล ที่สะท้อนให้เห็นถึง ประเด็นเรื่องการทำมาหากินที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร และมักจะสอดแทรกเรื่องราวในประเด็นเรื่องภัยคุกคามและการป้องกันและการฟื้นฟูแม่น้ำมูล โดยมีการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อบุคคล รวมทั้งสื่อประเพณี หรือถ่ายทอดเรื่องราวผ่านบทเพลง ฎฎาอีสาน สารคดี ด้วยคนภายในพื้นที่เอง ซึ่ง

เป็นการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์อย่างสันติวิธี แต่แฝงความหมายของการเป็นเจ้าของวัฒนธรรม การเป็นเจ้าของพื้นที่และความแน่นแฟ้นของชุมชนที่แนวคิดที่มีหลักความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

4. รูปแบบการสื่อสารโดยงานวิจัยและข้อมูลวิชาการ

การนำงานวิจัย ข้อมูลวิชาการ รายงานผลการศึกษา มาเป็นเครื่องมือหนึ่งของการสื่อสารข้อมูล เผยแพร่องค์ความรู้ชุมชนสู่สังคมภายนอก ซึ่งเป็นการรวบรวมศึกษาข้อมูลอย่างมีระบบ สามารถอ้างอิงและเผยแพร่สู่สังคมภายนอกได้อย่างน่าเชื่อถือ ผ่านช่องทางที่หลากหลายทั้งในรูปแบบของตัวอักษรที่นำเสนอผ่านสื่อออนไลน์ สื่อสิ่งพิมพ์ หนังสือ วารสาร เอกสารที่สามารถเก็บรวบรวมไว้เพื่อการศึกษาได้ในระยะเวลานาน เป็นผลทำให้การเชื่อมสัมพันธ์ การต่อรองหรือติดต่อประสานกับหน่วยงานภายนอกเป็นไปได้อย่างมากยิ่งขึ้น นำมาซึ่งการเข้ามาให้ความสนใจ ความต้องการศึกษาข้อมูลของนักวิชาการ กลุ่มนักเรียนนักศึกษา ผู้สนใจ นักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยงานราชการและองค์กรเอกชน

กล่าวโดยสรุป การเคลื่อนไหวในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูลของสมาคมคนทาม การสื่อสารได้ถูกนำมาใช้ขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ โดยนำกระบวนการสื่อสารเข้ามาผสมผสานเข้ากับยุทธวิธีการเคลื่อนไหวในรูปแบบที่หลากหลาย กลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความเข้าใจสาธารณะ สร้างพลังของกลุ่ม ที่มีการปรับเปลี่ยนจากการใช้ยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวในรูปแบบขบวนการทางสังคม ที่เลือกใช้ยุทธวิธี เช่น การยื่นหนังสือร้องเรียน การชุมนุมประท้วง มาสู่การเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ โดยการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่มีรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ไม่ขัดแย้งกับรากฐานของวัฒนธรรมและมีแนวคิดที่ไม่เป็นปฏิปักษ์กับรัฐ แต่พยายามแสดงออกอย่างสันติผ่านการสื่อสารถึงความสามัคคี ความแน่นแฟ้นของคนในชุมชน คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน

การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ประกอบด้วยองค์ประกอบในกระบวนการสื่อสาร ดังนี้

1. ผู้ส่งสาร

สมาคมคนทามในฐานะผู้ส่งสาร ส่วนใหญ่เป็นผู้มีความชำนาญในการสื่อสาร โดยมีความสามารถในการ “เข้ารหัส” เนื้อหาข่าวสาร มีความเข้าใจเกี่ยวกับข้อมูลข่าวสาร เนื่องจากเป็นคนในพื้นที่ และเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องและได้รับผลกระทบโดยตรง จึงทำให้มีความรู้ความเข้าใจด้านวิถีชีวิตของผู้คน ชุมชน วัฒนธรรมและทรัพยากรในพื้นที่ มีความต้องการสื่อสารประเด็นปัญหาและสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างความเข้าใจกับสาธารณะ รวมทั้งกระตุ้นความสนใจในประเด็นที่สื่อสารให้กับผู้ที่เกี่ยวข้อง จนเกิดการขยายเครือข่ายกลุ่มผู้ส่งสาร โดยมีการมีกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพในการสื่อสารและการผลิตสื่อด้วยตนเอง

2. ข้อมูลข่าวสาร

ข้อมูลข่าวสารที่ถูกลำเลียงจะมีความแตกต่างและหลากหลายตามสถานการณ์ และประเด็นของผู้ส่งสารทั้งเป็นการรายงานสถานการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับลุ่มแม่น้ำมูล หรือนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้องความอุดมสมบูรณ์ของป่าทาม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ ลุ่มแม่น้ำมูล วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ในเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงการแสดงถึงพลังเครือข่ายและความเข้มแข็งของกลุ่ม และเรื่องราวของการเคลื่อนไหวและการต่อสู้ ผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การรายงานข่าว สารคดี ฝัญอัสาน บทกลอง บทเพลง

3. ช่องทางการสื่อสาร

สมาคมคนทามใช้ช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายเพื่อย้ายทอดประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูลผ่านทั้งทางสื่อกระแสหลัก สื่อท้องถิ่น สื่อบุคคล สื่อออนไลน์

4. ผู้รับสาร

กลุ่มผู้รับสารประชาชนในพื้นที่

ผู้รับสารเป็นประชาชนในพื้นที่ มีความเกี่ยวข้อง ผูกพันกันทั้งในทางเชื้อสาย พื้นที่ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าถึงข่าวสารและเข้าใจความหมายของเนื้อหาสารได้ง่าย มีความรู้สึกร่วมและสนใจกับสิ่งที่นำเสนอ สามารถเข้าถึงช่องทางการสื่อสารในกระบวนการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการเห็น การได้ยิน ได้ง่ายและรวดเร็วกว่าผู้รับสารกลุ่มอื่น

ดังนั้นการที่ผู้รับสารที่เป็นประชาชนในพื้นที่ ย่อมส่งผลต่อการมีทัศนคติ ระดับความรู้ ความเข้าใจ และพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกันกับผู้ส่งสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ การถอดรหัส การเข้าใจความหมายที่จะทำให้สื่อสารของสมาคมคนทามบรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ได้ง่ายขึ้น

กลุ่มผู้รับสารที่ต้องการข้อมูลและเปิดรับสารนั้นจริงๆ

กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ จะเป็นกลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิจัย กลุ่มคนหรือองค์กรที่ทำงานเกี่ยวข้องกับเรื่องที่สมาคมคนทามได้สื่อสารโดยตรง หรือกลุ่มคนที่เฝ้าติดตามข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แม่น้ำมูลมาเป็นระยะเวลานาน ซึ่งต้องอาศัยข้อมูลในเชิงลึก ระยะเวลาในการสำรวจข้อมูล การติดตามความเคลื่อนไหว โดยกลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้จะมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจพื้นฐาน หรือเชิงลึก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ทักษะความชำนาญในเรื่องที่ต้องการรับสาร ทำให้เข้าใจในเรื่องที่สมาคมคนทามในฐานะของผู้ส่งสารต้องการสื่อสารได้โดยง่าย

กลุ่มผู้รับสารที่เปิดรับเนื้อหาเฉพาะในบางประเด็น

กลุ่มผู้รับสารกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มสื่อสารมวลชน นักข่าว นักศึกษา นักท่องเที่ยว ผู้ที่ต้องการศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำมูลในบางประเด็น หรือเป็นข้อมูลในลักษณะกว้าง หรือประชาชนทั่วไปที่เปิดรับข่าวสารที่ถ่ายทอดโดยสมาคมคนทามผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆในประเด็นที่สนใจ โดยผู้รับสารกลุ่มนี้จะมีระดับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในเรื่องที่สมาคมคนทามนำเสนอมากน้อยต่างกัน ทำให้การรับรู้ระหว่างผู้ส่งสาร (สมาคมคนทาม) และผู้รับสารอาจมีความคลาดเคลื่อนได้สูงกว่าผู้รับสารในกลุ่มอื่นๆ

ปัญหาและข้อจำกัดของการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

1. ด้านมุมมองของผู้รับสารที่แตกต่างกัน โดยจากการศึกษาวิจัยการนำเสนอข่าวสารของสมาคมคนทาม จะเป็นการนำเสนอของกลุ่มในระดับพื้นที่ ที่มีเป้าหมายไปยังสาธารณะในวงกว้างในการสร้างความเข้าใจและสร้างการสื่อสารกับสังคม ซึ่งมีรูปแบบแผนความสัมพันธ์ จุดร่วม จุดต่างอันเนื่องมาจากความแตกต่างทางสังคม ปัจจัยและตัวแปรต่างๆทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นคุณลักษณะทางสังคมของบุคคล ในเรื่องของเพศ วัย การศึกษา สถานภาพ สังคมหรือความสนใจ ซึ่งมีผลต่อการรับรู้การเข้าใจในการสื่อสารที่มีความหมายไปในทิศทางเดียวกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งสมาคมคนทามในฐานะผู้กำหนดประเด็นและผู้ส่งสาร เป็นกลุ่มในพื้นที่และยังขาดการเข้าถึงพื้นที่สื่อกระแสหลักในวงกว้างอย่างต่อเนื่อง จึงมีผลต่อการควบคุมหรือการสร้าง ความเข้าใจและการรับรู้อย่างต่อเนื่องแก่ผู้รับสารในกลุ่มต่างๆให้เป็นไปในทิศทางตามที่กลุ่มกำหนดได้

2. ด้านปัจจัยการผลิตสื่อ ในฐานะผู้กำหนดประเด็นและผู้นำเสนอข้อมูลข่าวสารของสมาคมคนทาม ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ผลิตสื่อภายในพื้นที่ การเข้าถึงรูปแบบการสื่อสารที่หลากหลาย สามารถผลิตสื่อให้ตรงตามความสนใจของผู้รับสารที่ต้องการรับสารในรูปแบบที่แตกต่างกัน กลไกในการขับเคลื่อนการสื่อสารในรูปแบบดังกล่าวจำเป็นต้องมีปัจจัยในด้านกำลังทุน กำลังคนในการสื่อสาร และการพัฒนานักสื่อสารรุ่นใหม่เพื่อขับเคลื่อนการสื่อสารของกลุ่มให้ไปเป็นอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผล

การสื่อสารเข้ามามีบทบาทในฐานะเครื่องมือในการเคลื่อนไหวของสมาคมคนทาม ในประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูล ผ่านกระบวนการสื่อสาร ตามทฤษฎีการสื่อสาร (SMCR) ของ David K.Berlo กระบวนการสื่อสารประกอบไปด้วย 1. ผู้ส่ง(source) 2. ข้อมูลข่าวสาร (message) 3. ช่องทางในการส่ง (channel) 4. ผู้รับ (receiver) โดยการกระทำการสื่อสาร ผ่านการสื่อสารของสมาคมคนทาม ผู้ส่งสารซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนภายในพื้นที่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องและผูกพันกับแม่น้ำมูลอย่างใกล้ชิด ทำให้กลุ่มผู้ส่งสารมีระดับความรู้ในเชิงพื้นที่ที่มีความเข้าใจในประเด็นปัญหาสามารถอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตผู้คนลุ่มแม่น้ำมูล บริบททางสังคม

การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและความหลากหลายของพืชพันธุ์ในป่าทามบริเวณลุ่มแม่น้ำมูล สมาคมคนทามในฐานะผู้ส่งสาร จึงเป็นผู้มีขีดความสามารถของผู้ส่งสาร ในด้านทักษะการสื่อสาร มีความแม่นยำในด้านข้อมูล และมีความสามารถเข้ารหัส (encode) เนื้อหาประเด็นที่ต้องการสื่อสาร โดยข้อมูลข่าวสารที่ถูกนำเสนอจะมีความแตกต่างและหลากหลายตามสถานการณ์และประเด็นของผู้ส่งสารทั้งเป็นการรายงานสถานการณ์ทั่วไปที่เกิดขึ้นกับลุ่มแม่น้ำมูล หรือนำเสนอข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ความอุดมสมบูรณ์ของป่าทาม ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติลุ่มแม่น้ำมูล วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม วัฒนธรรม ในเชิงสัญลักษณ์ รวมถึงการแสดงถึงพลังเครือข่าย และความเข้มแข็งของกลุ่ม และเรื่องราวของการเคลื่อนไหวและการต่อสู้ ผ่านการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น การรายงานข่าว สารคดี ฎญาอีสาน บทกลอน บทเพลง ซึ่งถูกนำเสนอผ่านพื้นที่สาธารณะ ทั้งทางสื่อกระแสหลักและสื่อทางเลือก ไปยังกลุ่มผู้รับที่มีความหลากหลาย ซึ่งกลุ่มผู้รับสารจาก สมาคมคนทามแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้รับสารที่เป็นประชาชนในพื้นที่ กลุ่มผู้รับสารที่ต้องการข้อมูลและเปิดรับสารนั้นจริงๆ กลุ่มผู้รับสารที่เปิดรับเนื้อหาเฉพาะในบางประเด็น โดยระดับขีดความสามารถของผู้รับสารที่จะทำให้การสื่อความหมายนั้นประสบผลสำเร็จ กลุ่มผู้รับสารที่เป็นประชาชนในพื้นที่ จะสามารถทำให้การสื่อสารของสมาคมคนทามประสบผลสำเร็จได้มากกว่า จากทักษะในการสื่อสารที่มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง เนื่องจากเป็นผู้อยู่ใกล้ชิด ผู้ที่เกี่ยวข้องหรือได้รับผลกระทบโดยตรง ส่งผลให้มีทัศนคติที่คล้อยตามผู้ส่งสาร มีอารมณ์ความรู้สึกร่วมในเนื้อหาสารที่นำเสนอได้ง่าย บนพื้นฐานของระบบสังคมและวัฒนธรรมเดียวกัน ในส่วนกลุ่มผู้รับสารที่ต้องการข้อมูลและเปิดรับสารนั้นจริงๆ นั้น ผู้รับสารกลุ่มนี้อาจมีระดับความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากผู้ส่งสาร แต่จะมีทักษะในการสื่อสาร มีความสามารถในการถอดรหัส มีความเข้าใจในพื้นฐานของระบบสังคมและวัฒนธรรมของผู้ส่งสารและบริบทชุมชน ในส่วนของกลุ่มผู้รับสารที่เปิดรับเนื้อหาเฉพาะในบางประเด็น หากไม่มีพื้นฐานข้อมูลเพียงพอ หรือมีทัศนคติ ระดับความรู้ พื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างจากผู้ส่งสาร จะทำให้โอกาสที่การสื่อสารของผู้ส่งสารจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการสื่อสารลดน้อยลง

โดยการนำกระบวนการสื่อสาร มาขับเคลื่อนประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูลของสมาคมคนทามนั้น สอดคล้องกับแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ ตามข้อสรุป ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2542: 64) ซึ่งสรุป “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” ดังนี้

ประการที่ 1 การสื่อสารของสมาคมคนทาม เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ผูกติดอยู่กับคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่มีการสร้างเครือข่ายร่วมกับกลุ่มคนภายนอกที่ต้องการสื่อสารประเด็นในชุมชน เช่น เยาวชน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย นักวิชาการ อาสาสมัคร องค์กรภายนอก หรือผู้ที่สนใจทั่วไป

ประการที่ 2 การสื่อสารของสมาคมคนทาม ไม่ใช้การเรียกร้องในประเด็นการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดจากการสร้างเขื่อนราษีไศล แต่ยังมีประเด็นในเรื่องของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าบุงป่าทาม การมุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาชุมชน สังคม การรักษาไว้ซึ่งความเชื่อ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การทำมาหากิน การสื่อสารผ่านงานวิชาการ และงานวิจัยที่จะมาสนับสนุนความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ประชาชน หรือช่วยในการพัฒนาต่อยอดความรู้ใหม่ๆ แก่ผู้ที่สนใจต่อไป

ประการที่ 3 การสื่อสารของสมาคมคนทาม มีกระบวนการผลิตสื่อด้วยตนเอง โดยมีการวางแผน การมีผู้ส่งสาร มีการผลิตสารในรูปแบบที่หลากหลาย มีช่องทางการสื่อสารของกลุ่มและของตนเอง มีเป้าหมายในการสื่อสาร เพื่อการสื่อสารประเด็นที่ต้องการไปยังกลุ่มเป้าหมาย

ประการที่ 4 การสื่อสารของสมาคมคนทาม เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มที่มีรูปแบบการเคลื่อนไหวที่ไม่ขัดแย้งกับรากฐานของวัฒนธรรม และไม่ได้มีแนวคิดที่เป็นปฏิปักษ์หรือต้องการสร้างความขัดแย้งกับรัฐ แต่มุ่งสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจและการแก้ปัญหาอย่างสันติ

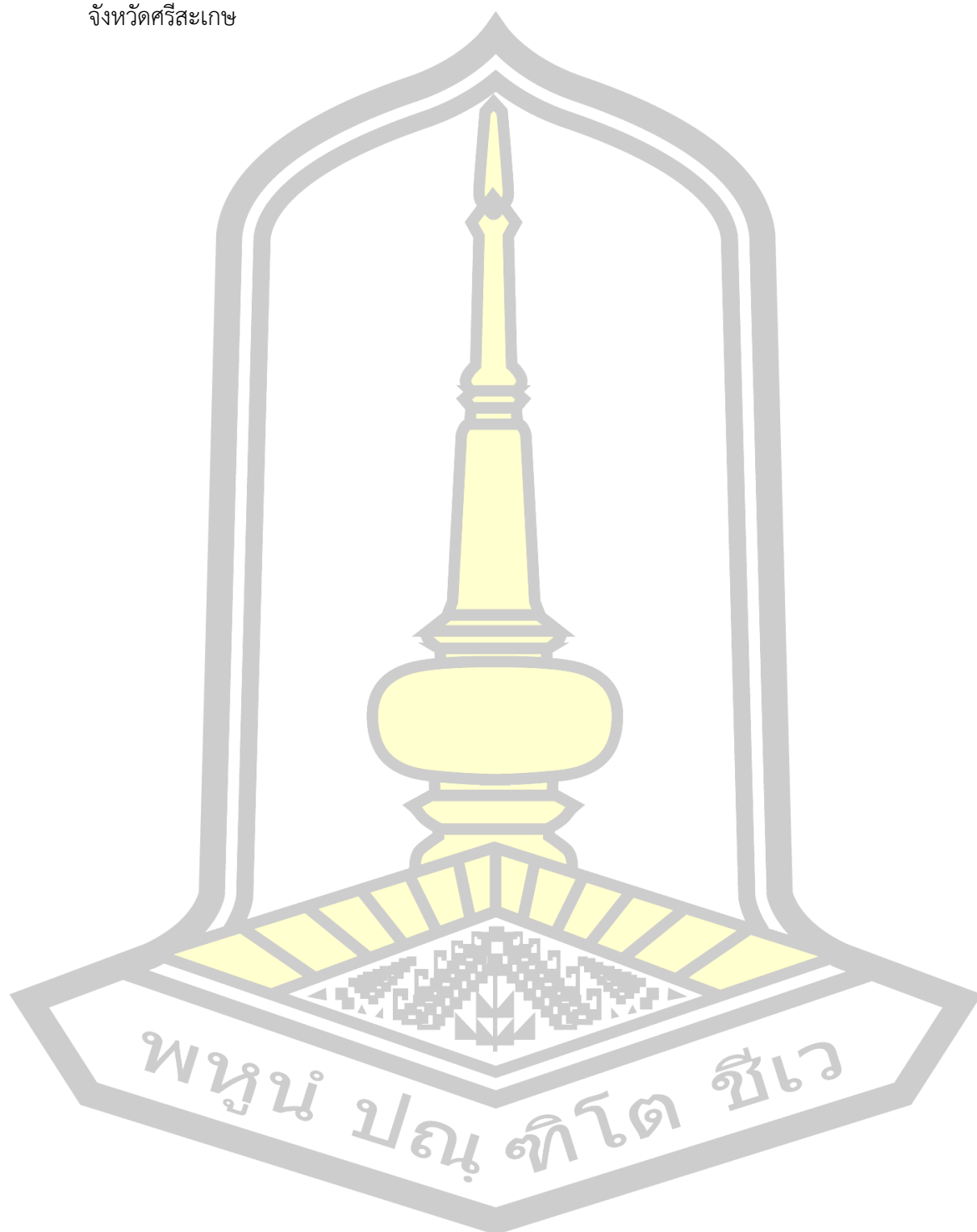
ดังนั้นการสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล จึงเป็นการพัฒนารูปแบบการเคลื่อนไหวที่สะท้อนภาพการเคลื่อนไหวอย่างสันติวิธี พยายามหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าและความรุนแรง มุ่งสู่การสื่อสารโดยคนในพื้นที่ มีบทบาทในการเป็นผู้กำหนดประเด็น เนื้อหา รวบรวมข้อมูล สังเกตการณ์และสามารถนำเสนอสู่สาธารณะผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ ตามช่องทางการสื่อสารที่บุคคลหรือกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ โดยมีการนำเสนอในประเด็นทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อเป้าหมายในการอนุรักษ์และปกป้องแม่น้ำมูล

อย่างไรก็ดีเมื่อนำกระบวนการสื่อสาร มาใช้ในการสื่อสารประเด็นการอนุรักษ์แม่น้ำมูลของสมาคมคนทาม ข้อจำกัดในการสร้างสื่อที่ตรงตามความต้องการและการเข้าถึงของกลุ่มคนที่หลากหลาย โดยพิจารณาแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่อาจจะมีจุดร่วมหรือจุดต่างอันเนื่องมาจากคุณลักษณะทางสังคมของบุคคลนั้น ตามหลักทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ซึ่งมีผลต่อการสร้างการรับรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และข้อจำกัดทางกำลังคน อุปกรณ์ในการผลิตสื่องบประมาณที่เพียงพอ รวมถึงกระบวนการพัฒนานักสื่อสารรุ่นใหม่ที่ต้องใช้ระยะเวลาและการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน

ข้อเสนอแนะ

1. จากการศึกษาข้อมูลเอกสาร วิเคราะห์ผลงาน และการสัมภาษณ์ สมาคมคนทามมีศักยภาพในการผลิตสื่อที่มีความหลากหลาย แต่ยังขาดการเข้าถึงพื้นที่ในการสื่อสารของสื่อกระแสหลักในระดับที่กว้างมากขึ้น จึงน่าสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการในการผลักดันการเข้าถึงพื้นที่การสื่อสารของสื่อกระแสหลัก ทั้งด้านทางปัจจัย กระบวนการในการเข้าถึง ข้อจำกัดและอุปสรรค
2. กระแสสังคมโลก ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมืองที่ต้องมีความเปลี่ยนแปลง อาจมีผลต่อระบบการสื่อสาร ช่องทาง การรับรู้ข่าวสารของผู้คน จึงน่าสนใจที่จะศึกษาถึงแนวคิดและ

กระบวนการปรับตัวในการสื่อสาร เพื่อการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารของสมาคมคนทาม อำเภอราชไศล
จังหวัดศรีสะเกษ

บรรณานุกรม

- กลุ่มสื่อเสียงคนอีสาน จังหวัดศรีสะเกษ. (2555). แบบเสนอชื่อ ประวัติและผลงาน ประเภทองค์กร เพื่อพิจารณาคัดเลือกรับรางวัลดีเด่น ด้านการส่งเสริม ปกป้อง และคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ประจำปี 2555.
- ชัยณรงค์ เครือนวน. (2559). การเคลื่อนไหวสังคมของเครือข่ายขบวนการที่ดินและที่อยู่อาศัยตำบลคลองหินปูน อำเภอน้ำเย็น จังหวัดสระแก้ว. วารสารร่วมพฤษ มหาวิทยาลัยเกริก, 34(1), 166–167.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่/ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศ : บทสำรวจพัฒนาการสภาพและนัยยะทางความคิด/ทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย"ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่และนัยยะเชิงทฤษฎีต่อการพัฒนาประชาธิปไตย". In ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- ดำรงศักดิ์ จันทรวีไล และ วราลักษณ์ ไชยทัพ. (2561). หนังสือ ป่าทาม ป่าไทย วิถีชีวิต คุณค่าและการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชุ่มน้ำอีสาน (ดำรงศักดิ์ จันทรวีไล และ วราลักษณ์ ไชยทัพ (ed.)). บจก.เอทีพัฒนาเอ็นจิเนียริง แอนด์ ซัพพลาย ร่วมกับ ส.โพลูการพิมพ์.
- ปฐม หงส์สุวรรณ. (n.d.). ดงภูดิน : เรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์กับปฏิบัติการสร้างความหมายว่าด้วยสิทธิชุมชน. วารสารลุ่มน้ำโขง, 10(3), 167–192.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2541). การเมืองบนท้องถนน : 99 วัน สมัชชาคนจนและประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย. ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- อาจารย์ พวงศรี. (2555). การสื่อสารผ่านพื้นที่สาธารณะของคนชายขอบในรายการนักข่าวพลเมืองสถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มัทนา เจริญวงศ์, & อาภาพรณ ทองเรือง. (2556). การเกิดขึ้นและการพัฒนาการของนักข่าวพลเมืองไทยพีบีเอส. วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร, 33(2), 265–286.

วรวัลย์ วิจารณ์, & จุมพล หนิมพานิช. (2556). *สิทธิชุมชนในการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการทรัพยากรที่ดิน ป่า และน้ำที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในช่วง 2531-2533*. สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต.

วรวิทย์ ไชยทอง. (2559). *พลวัตการเคลื่อนไหวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในสังคมไทย : ข้อสังเกตเชิงอุดมการณ์*.

วลักษณ์กมล จ่างกมล, & อมรรัตน์ ชนะการณ. (2557). *สื่อทางเลือกยุคดิจิทัลกับผลประโยชน์สาธารณะ กรณีศึกษาการเป็นพื้นที่กลางเพื่อสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).

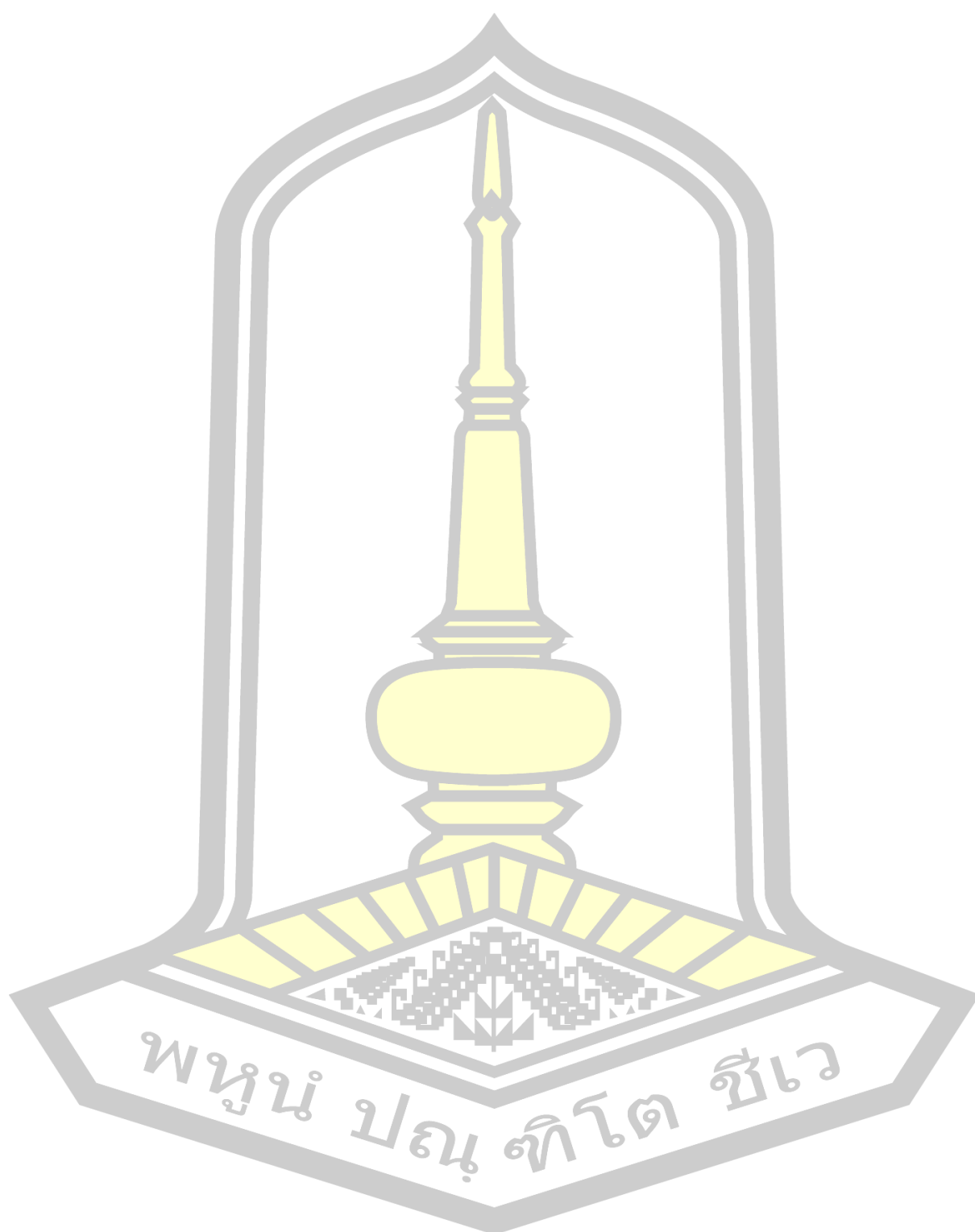
วิเชียร บุราณรักษ์. (2548). *ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองภาคประชาชน ศึกษากรณี : กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จังหวัดอุดรธานี*. [Http://Library2.Parliament.Go.Th/Ebook/ Content-Er/Wichian.Pdf](http://Library2.Parliament.Go.Th/Ebook/Content-Er/Wichian.Pdf).

ศิริพร ศรีสินธุ์ไร. (2541). *ปฏิบัติการทางวาทกรรมของชาวบ้าน : กรณีศึกษา ป่าทามกุดเป่ง*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

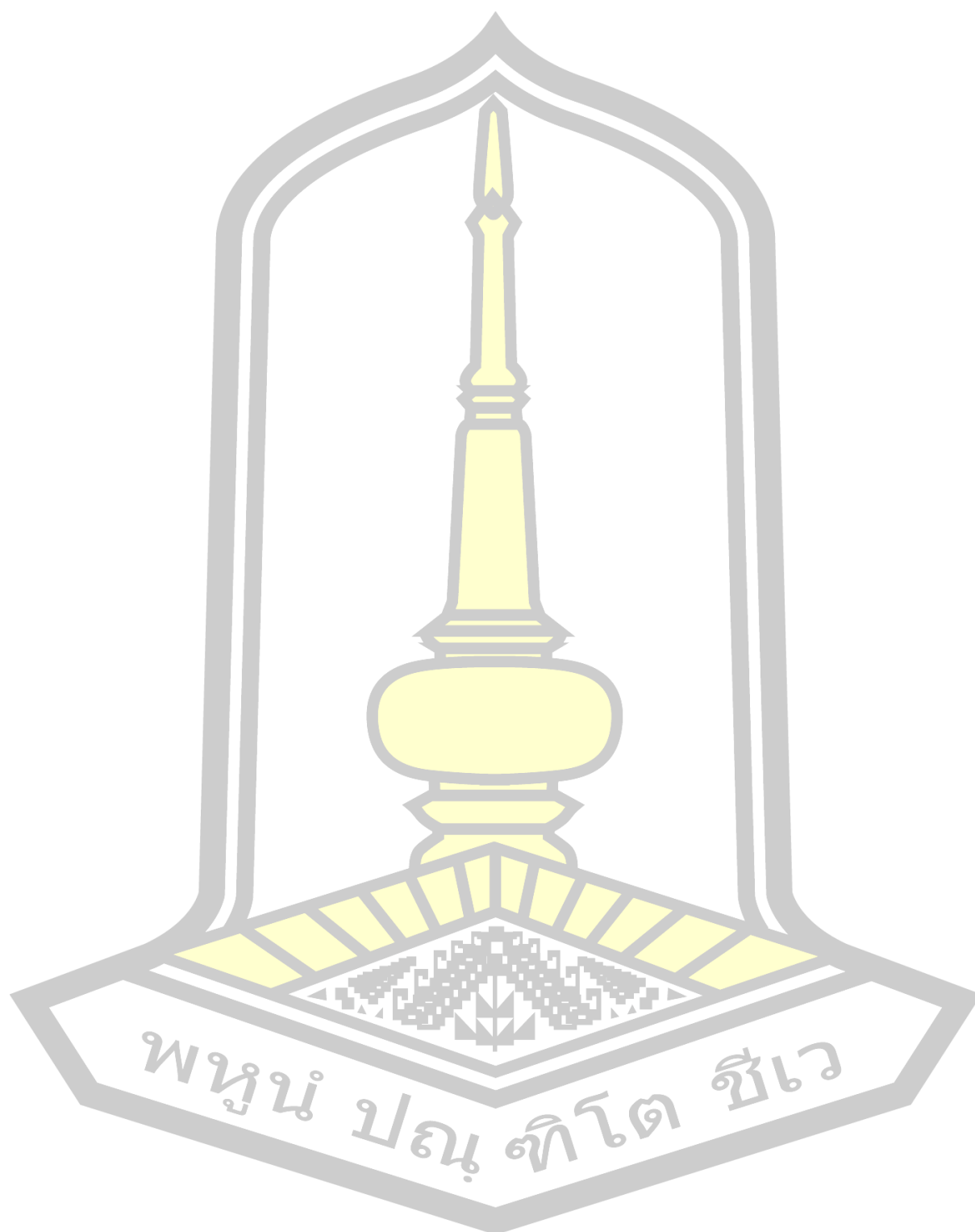
สังกมา สารวัตร. (2558). *ปฏิบัติการประชาธิปไตยกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่: ศึกษากรณีเครือข่ายผู้ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์*. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 5(2), 83-undefined.

สุวิดา ธรรมณีนวงศ์. (n.d.). *การเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement)*. *วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 32-54.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ และคณะ. (2547). *สื่อสารมวลชนเบื้องต้น สื่อมวลชน วัฒนธรรมและสังคม*. In กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภาคผนวก

ว/ด/ป	ผู้ส่งสาร/ ที่มาของ สาร	ข้อมูลพื้นฐานของผู้ ส่งสาร	เป้าหมาย/ จุดประสงค์ของการ สื่อสาร	ลักษณะ/รูปแบบการ สื่อสารทางสังคม	ประเด็นการ นำเสนอ	ช่องทางการ สื่อสาร	ปัญหา/ ข้อจำกัด	หมายเหตุ

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

1. ท่านมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องหรือใช้ประโยชน์จากกลุ่มแม่น้ำมูลอย่างไร
2. ท่านเป็นสมาชิกของเครือข่ายท้องถิ่นใดบ้างและมีบทบาทในเครือข่ายของท่านอย่างไร
3. โครงการของรัฐก่อให้เกิดผลกระทบในด้านสิ่งแวดล้อมกลุ่มแม่น้ำมูลและวิถีชีวิตของชาวบ้านกลุ่มแม่น้ำมูลอย่างไร
4. ท่านเคยเคลื่อนไหวและมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลอย่างไร
5. ท่านมีกระบวนการหรือรูปแบบในการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลอย่างไรบ้าง
6. ท่านใช้ช่องทางใดเพื่อสื่อสารประเด็นการเคลื่อนไหวของท่านไปยังกลุ่มเป้าหมายหรือสาธารณะ
7. ท่านหรือเครือข่ายของท่านนำการสื่อสารทางสังคมเข้ามามีบทบาทเพื่อให้การเคลื่อนไหวบรรลุตามเป้าหมายอย่างไร
8. ท่านมีรูปแบบหรือกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลผ่านการสื่อสารทางสังคมอย่างไร
9. ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์แม่น้ำมูลผ่านการสื่อสารทางสังคม เช่น ปัญหา/อุปสรรค ข้อจำกัด ความจำเป็น เหตุผลและแรงบันดาลใจ ที่มีผลกระทบต่อความสำเร็จของการเคลื่อนไหว
10. การนำรูปแบบของการสื่อสารทางสังคม มาใช้ในการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูล นำมาซึ่งผลกระทบหรือการเปลี่ยนแปลงในประเด็นของการเคลื่อนไหวได้หรือไม่ อย่างไรบ้าง
11. การเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลผ่านการสื่อสารผ่านสังคม มีความแตกต่างจากการเคลื่อนไหวในรูปแบบอื่นอย่างไร

แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการเก็บข้อมูล

เรื่อง “การสื่อสารของสมาคมคนทามในการอนุรักษ์แม่น้ำมูล”

ชื่อผู้วิจัย

นางสาวอาภาพรรณ ทองเรือง

นักศึกษาหลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการเมืองการปกครอง

คณะวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อาจารย์ที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.อลงกรณ์ อรรคแสง

วัน/เดือน/ปี ที่ทำการ

สัมภาษณ์.....

สถานที่ทำการ

สัมภาษณ์.....

คำชี้แจง

คำถามต่อไปนี้เป็นเพียงแนวทางในการสัมภาษณ์เท่านั้น เพราะแต่ละคำถามสามารถยืดหยุ่นได้และ
การสอบถามจะมีลักษณะเป็นการพูดคุยเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

หมวดที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ-สกุล ของผู้ให้สัมภาษณ์

.....

1.2 อายุ.....เพศ.....

1.3 ที่อยู่.....

1.4 การศึกษา.....

1.5 อาชีพ.....

1.6 กลุ่ม/เครือข่าย.....

หมวดที่ 2 ประเด็นในการสัมภาษณ์

2.1 ท่านได้รับผลกระทบจากโครงการใดของรัฐบ้างและได้รับผลกระทบอย่างไร

.....

2.2 ท่านอาศัยในพื้นที่ราชภัฏ จังหวัดศรีสะเกษมาเป็นระยะเวลาเท่าใด

.....

2.3 ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อการดำเนินโครงการของรัฐที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและกลุ่มแม่ข่าย

.....

2.4 ท่านเคยเคลื่อนไหวหรือมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่ออนุรักษ์กลุ่มแม่น้ำมูลอย่างไร

.....

2.5 ท่านเคยได้ปรับเปลี่ยนหรือพัฒนารูปแบบในการเคลื่อนไหวหรือไม่

.....

2.6 ท่านใช้กลยุทธ์หรือวิธีการในการเคลื่อนไหวอย่างไรบ้าง

.....

2.7 การเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ สามารถนำไปสู่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันอย่างไร

.....

2.8 ท่านใช้ช่องทางใดบ้างเพื่อนำเสนอข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์แม่น้ำมูล

.....

2.9 ท่านมีรูปแบบ/กระบวนการในการนำเสนอข่าวสารข้อมูลผ่านพื้นที่สาธารณะอย่างไร

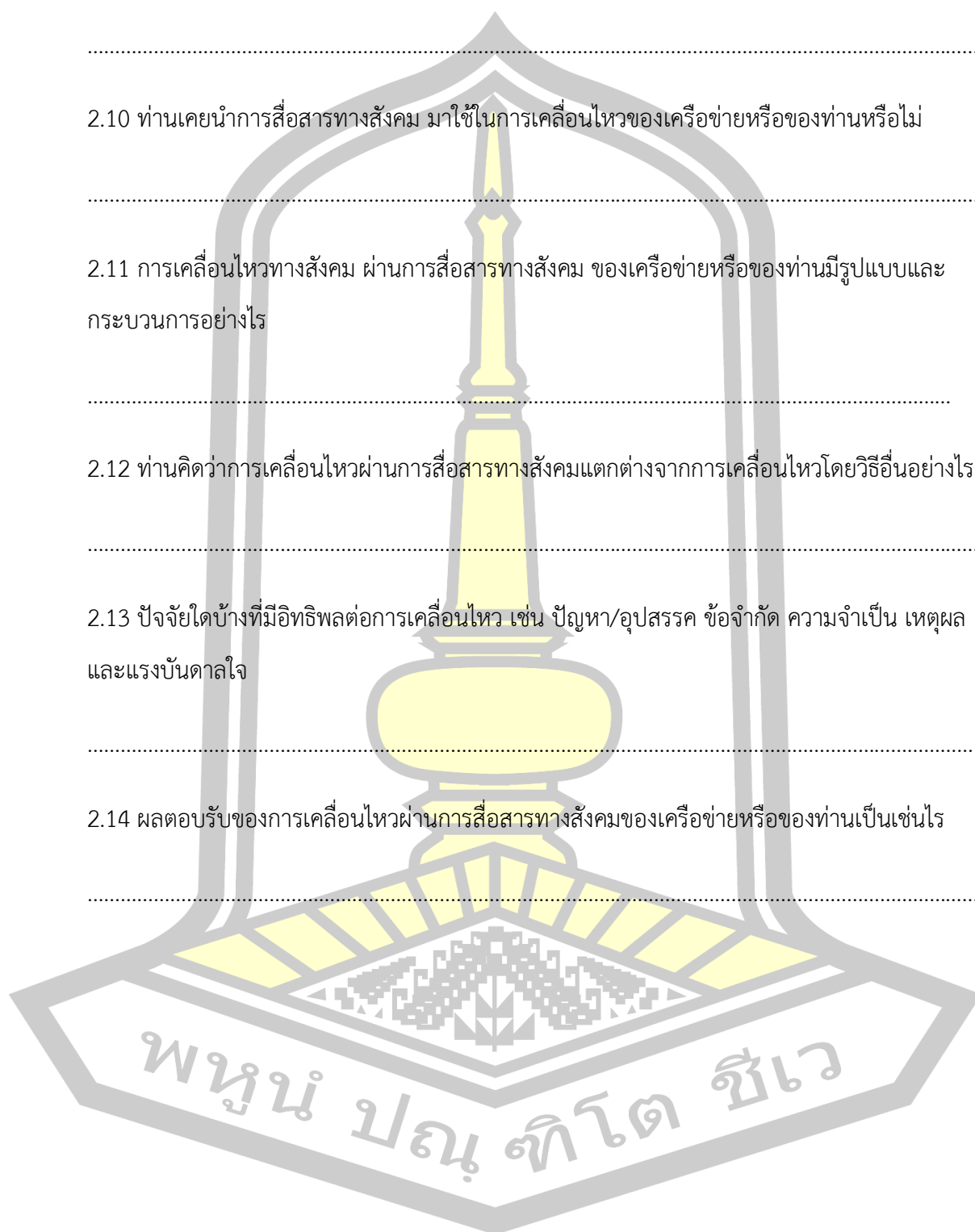
2.10 ท่านเคยนำการสื่อสารทางสังคม มาใช้ในการเคลื่อนไหวของเครือข่ายหรือของท่านหรือไม่

2.11 การเคลื่อนไหวทางสังคม ผ่านการสื่อสารทางสังคม ของเครือข่ายหรือของท่านมีรูปแบบและกระบวนการอย่างไร

2.12 ท่านคิดว่าการเคลื่อนไหวผ่านการสื่อสารทางสังคมแตกต่างจากการเคลื่อนไหวโดยวิธีอื่นอย่างไร

2.13 ปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการเคลื่อนไหว เช่น ปัญหา/อุปสรรค ข้อจำกัด ความจำเป็น เหตุผล และแรงบันดาลใจ

2.14 ผลตอบรับของการเคลื่อนไหวผ่านการสื่อสารทางสังคมของเครือข่ายหรือของท่านเป็นเช่นไร

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวอภาพรรณ ทองเรือง
วันเกิด	วันที่ 22 ตุลาคม พ.ศ. 2530
สถานที่เกิด	จังหวัดยโสธร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 41 หมู่ที่ 13 ตำบลตาตทอง อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	นักวิชาการศึกษา
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	วิทยาลัยชุมชนยโสธร บ้านบาก หมู่ที่ 11 ตำบลสำราญ อำเภอเมืองยโสธร จังหวัดยโสธร 35000
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2545 มัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย กาฬสินธุ์ พ.ศ. 2549 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2553 ปริญญาโทศึกษาศาสตร์บัณฑิต (นศ.บ.) สาขาวิชา วารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม พ.ศ. 2563 ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต (ร.ม.) สาขาวิชาการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

พูน ปณ จิตโต ชีเว